

วารสารสังคมศาสตร์ไทย

Thai Social Science Journal

ISSN: 3057-0190 (online)

Thai Social Science Journal Vol.2 No.3(September-December)
2025

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์ไทยเป็นวารสารวิชาการ วารสารมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ ที่เป็นความคิดริเริ่มใหม่ วารสารเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่แตกต่าง หลากหลาย ไม่จำกัดแนวคิด อุดมการณ์ มุมมองฯ วารสารเน้น ประเด็นที่ถกเถียงในสังคมทั้งปัญหาในอดีต ปัจจุบัน อนาคต อันเป็นแนวทางนำไปสู่การแก้ไขปัญหาาร่วมกันใน สังคมอย่างสันติและยั่งยืน วารสารเป็นสื่อกลางในการนำเสนอต่อสังคมให้แก่ประชาชนทั่วไป นักวิจัย นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

วารสารเน้นสาขาวิชาในด้านสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือประชาชนด้านใดด้านหนึ่ง เช่น พระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ ฯ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคม อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาลฯ

เดิมวารสารมีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ประกอบด้วย ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน (เผยแพร่ทางเว็บไซต์ วันที่ 30 มิถุนายน) ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ วันที่ 31 ธันวาคม) และได้ปรับเป็นกำหนดการตีพิมพ์และเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ ประกอบด้วยฉบับที่ 1 (มกราคม- เมษายน) ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม) ฉบับที่3 (กันยายน-ธันวาคม) โดยบทความที่ได้รับการพิจารณาให้ ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) 2-3 ท่าน

วารสารรับพิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ทัศนคติและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความของวารสาร สังคมศาสตร์ไทย ถือเป็นความรับผิดชอบ ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนคติของกองบรรณาธิการ และไม่สงวนลิขสิทธิ์การคัดลอก แต่ให้อ้างอิง แสดงที่มา

เกณฑ์การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2-3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ ก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้เขียนบทความ เช่น ชื่อหรือประวัติการทำงาน และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาขอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจาก
ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความของวารสาร
และต้องให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้

เจ้าของ

ศูนย์สังคมศาสตร์ศึกษา (Center for Social Science Studies)
เลขที่ 78/1 หมู่9 ต.บ่อพลอย อ.บ่อพลอย จ.กาญจนบุรี 71160
โทร.081-8437249
<https://so18.tci-thaijo.org/index.php/Thaiso>
อีเมล-thaisocialscience@gmail.com
เฟสบุ๊ก-ศูนย์สังคมศาสตร์ศึกษา

บรรณาธิการ

นางสาวรัศมี ไคร่ครวญ
อีเมล: thaisocialscience@gmail.com

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสมชาย ขจรไพศาล
อีเมล: thaisocialscience@gmail.com

กองบรรณาธิการ

ดร.กนกวรรณ ปรีดีเปรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
อีเมล:kanokwanpreeprem35@gmail.com
ดร.นีรนุช เนื่องวัง มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:neeranuchneangwang@gmail.com
ดร.พิชญ์ โหระกุล สภานายความแห่งประเทศไทย
อีเมล:pitsanuyorakul@gmail.com
ดร. อนันตพร วงศ์คำ มหาวิทยาลัยเนชั่น
ผ.ศ. ดร. ทศพร เกตุถนอม วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม
ผ.ศ. ดร.เกรียงศักดิ์ พินทุสรศรี มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาถ้อยแถลง (Peer Review)

พระครูสิริกาญจนารักษ์,ดร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:sirikarnchanaphirak@gmail.com	
พระศุภกิจ สุปญโญ,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:suphakitsupanyo@gmail.com	
พระมหาบุญรอด มหาวีโร ,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:boonrawdmahaveero@gmail.com	
ดร.สุนทร สุวรรณพร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:sunthornsuwannaporn@gmail.com	
พระวิสุทธิพงษ์เมธี ,ดร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อีเมล:wisutthipongmethee@gmail.com	
ร.ศ. ดร.ชุตินา มุกสิกานนท์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:chutimamug1950@gmail.com	
ผ.ศ.ดร.นิพนธ์ ฐานะพันธ์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:niponta1952@gmail.com	
ผ.ศ. ดร. ปาณัญญ์กัญญา เจริญพัฒน์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:panudgun@gmail.com	
ผ.ศ.ดร. ณัฐพิชา วโรตมอชีพวัฒน์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:nadpiccha2014@gmail.com	
ผ.ศ. ดร. รัชฎา ภาแรงแง	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:ratchada393@gmail.com	
ดร.เฉลียว นครจันทร์	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล: chaliao1419@gmail.com	
ดร.ภูวนัย เพชรไพล่	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:phuwanaipetpai@gmail.com	
ดร.จินดา ทับทิมดี	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:jindatubtemdee@gmail.com	
ดร.พร้อมพล พระพรหม	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น
อีเมล:phomphon1981@gmail.com	
ดร.ปาริฉัตร ลีลาเลอเกียรติ	ข้าราชการบำนาญ
ดร. อรรถพงษ์ ชุ่มเขียว	มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

สารบัญ

บทบรรณาธิการ.....	ก
ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง.....	1-10
ผลกระทบของสื่อสังคมต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางสังคมในสังคมไทย.....	11-24
ผลกระทบของการย้ายถิ่นฐานและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทย.....	25-35
สำนึกพลเมืองโลกของพลเมืองไทย: บทสำรวจความเข้าใจและก้าว่างในอนาคต.....	36-57
ช่องว่างทางกฎหมายในการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยและแนวทางปฏิรูประบบตรวจสอบพระสงฆ์.....	58-72
ภาคผนวก.....	73

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ไทยฉบับนี้เป็นฉบับที่กองบรรณาธิการได้พิจารณาบทความให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) พิจารณาก่อนการตีพิมพ์เพื่อตรวจสอบคุณภาพสูงสุด โดยในฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิชาการ 3 บทความ และบทความวิจัย 2 บทความ ซึ่งทางกองบรรณาธิการได้มีการคัดเลือกมานำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทเชิงสถานการณ์ของประเทศไทยในปัจจุบันคือ

นายณดล คุณานนท์ ในบทความ **ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง** ที่เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษานั้นไม่ใช่ผลจากความสามารถของเด็กแต่ละคน แต่เป็นผลพวงของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายที่ไม่ตอบสนองความต้องการของเด็กในชนบทอย่างแท้จริง ความแตกต่างของทรัพยากรทางการศึกษา เช่น คุณภาพครู อุปกรณ์การเรียน และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ส่งผลให้เด็กชนบทประสบอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพและโอกาสทางการศึกษาที่จำกัดเมื่อเทียบกับเด็กในเมือง

น.ส.ภวิภา แก้วศรี ในบทความ **ผลกระทบของสื่อสังคมต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางสังคมในสังคมไทย** ที่ผู้เขียนเห็นว่าการใช้งานสื่อสังคมในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคมในหลายมิติ สื่อสังคมไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการเชื่อมโยงหรือสร้างความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับการแสดงความเห็นและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง การเมือง และวัฒนธรรม ในด้านการเมือง สื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและเคลื่อนไหวทางการเมือง การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติทางการเมืองและความเชื่อทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนของพฤติกรรมทางสังคมการใช้สื่อสังคมได้ส่งผลกระทบต่ออารสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมาก ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกับเพื่อน ครอบครัว และชุมชนได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการลดลงของการสื่อสารในชีวิตจริง การที่ผู้คนเลือกที่จะสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์มากกว่าการพบปะกันในชีวิตประจำวันนั้น อาจทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนห่างเหินลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้สื่อสังคมสามารถแบ่งได้เป็นทั้งด้านบวกและด้านลบ

นายกรวิชัย ศิริกุล แสดงข้อคิดในบทความ **ผลกระทบของการย้ายถิ่นฐานและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทย** โดยวิเคราะห์บริบทของการย้ายถิ่นทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยเน้นกลุ่มผู้อพยพที่มีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจและสังคมไทยปัจจุบัน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการย้ายถิ่นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยการเคลื่อนย้ายของแรงงานช่วยเสริมสร้างตลาดแรงงานและเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ แต่ใน

ขณะเดียวกันก็สร้างแรงกดดันต่อโครงสร้างพื้นฐานและโอกาสการจ้างงานของแรงงานท้องถิ่น นอกจากนี้ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมยังส่งผลให้เกิดพลวัตทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่ก็เกิดความตึงเครียดและความขัดแย้งในบางพื้นที่โดยเฉพาะในบริบทของความไม่เท่าเทียมทางอำนาจและการเลือกปฏิบัติทางวัฒนธรรม

น.ส.จรรุวรรณ แก้วมะโน ในบทความ **สำนักพลเมืองโลกของพลเมืองไทย: บทสำรวจความเข้าใจและก้าว่างในอนาคต** ผู้เขียนเห็นว่า พลเมืองไทยมีสำนักความเป็นพลเมืองโลกในระดับปานกลาง กล่าวคือแม้พวกเขาจะทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับประเทศและระดับโลก อย่างไรก็ตามระดับความผูกพันต่อประชาคมโลกและการแสดงออกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของโลกยังอยู่ในระดับต่ำ โดยปัจจัยที่พบว่าส่งผลต่อความเป็นพลเมืองโลกในกลุ่มตัวอย่างให้แตกต่างกัน ประกอบด้วย ช่วงอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ นโยบายรัฐ และบริบททางวัฒนธรรม โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแม้ปัจจุบันรัฐไทยจะกำหนดแนวนโยบายและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมไว้หลายประการทว่ากลับยังขาดความเข้มข้นทั้งในเชิงเนื้อหากระบวนการ จึงส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องจริงจังในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างสำนักพลเมืองโลกของไทยก็ยังขาดความชัดเจนทั้งในด้านแนวคิด นิยาม กระบวนการ ตัวชี้วัด และระบบการจัดการที่เป็นเอกภาพและมีทิศทางเดียวกัน จึงยังส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างความรู้สำนักและพฤติกรรม

นายธนโรจน์ หล่อธนะไพศาล ในบทความ **ช่องว่างทางกฎหมายในการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยและแนวทางปฏิรูประบบตรวจสอบพระสงฆ์** พบว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพย์สินของวัด โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี รายงานการเงิน หรือกลไกการตรวจสอบจากภายนอก ส่งผลให้เจ้าอาวาสมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการใช้ทรัพย์สินวัดโดยไม่มี การถ่วงดุล ขณะเดียวกันไวยาวัจกรก็ไม่มีสถานะทางกฎหมายที่เพียงพอในการควบคุมหรือตรวจสอบการบริหารจัดการดังกล่าว นอกจากนี้ยังไม่มีองค์กรกลางหรือมาตรฐานบังคับใช้ที่สามารถกำกับดูแลได้อย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยได้นำเสนอแนวทางการปฏิรูปในสามระดับ ได้แก่ (1) การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อกำหนดหน้าที่ในการจัดทำและเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัด (2) การจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบและติดตามการใช้จ่ายทรัพย์สินวัด และ (3) การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจภายในวัด

(นางสาวรัศมี ไคร์ครวญ)

บรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์ไทย

ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง

Educational Inequality among Thai Children: A Comparative Study between Rural and

Urban Areas

ณดล คุณานนท์¹

Nodol Kunanon

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาปัญหาความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง โดยใช้มุมมองเชิงวิพากษ์ที่เน้นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างสังคมและนโยบายการศึกษาในประเทศไทย งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษานั้นไม่ใช่ผลจากความสามารถของเด็กแต่ละคน แต่เป็นผลพวงของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายที่ไม่ตอบสนองความต้องการของเด็กในชนบทอย่างแท้จริง ความแตกต่างของทรัพยากรทางการศึกษา เช่น คุณภาพครู อุปกรณ์การเรียน และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ส่งผลให้เด็กชนบทประสบอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพและโอกาสทางการศึกษาที่จำกัดเมื่อเทียบกับเด็กในเมือง การวิเคราะห์ผลกระทบเชิงลบที่เกิดจากความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาต่อชีวิตและอนาคตของเด็กในชนบท ทั้งในแง่ของโอกาสทางอาชีพ รายได้ และความมั่นคงทางสังคม รวมถึงผลกระทบทางจิตใจ เช่น ความรู้สึกด้อยค่าและแรงจูงใจในการเรียนที่ลดลง ข้อมูลยังแสดงให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำนี้มีส่วนทำให้เกิดวงจรความยากจนและความไม่เท่าเทียมที่ต่อเนื่องในสังคมไทย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพครูและทรัพยากรการศึกษาในพื้นที่ชนบท การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและครอบครัวในกระบวนการศึกษา และการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อลดช่องว่างทางการศึกษา ข้อเสนอเหล่านี้มุ่งหวังให้เด็กทุกคนในประเทศไทยได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ถูกจำกัดด้วยภูมิศาสตร์หรือสถานะทางสังคม

คำสำคัญ: ความเท่าเทียมกัน, การศึกษา, เด็กไทย, ชนบท, เมือง

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar,Thailand

Abstract

This article examines the issue of educational inequality between rural and urban children in Thailand through a critical structural analysis of social and educational policies. The study argues that educational disparities are not the result of individual abilities but stem from social, economic, and policy structures that fail to meet the specific needs of children in rural areas. Differences in educational resources, including teacher quality, learning materials, and learning environments, significantly hinder rural children's opportunities to develop their full potential compared to their urban counterparts. Furthermore, the analyzes the negative impacts of educational inequality on rural children's life prospects, including reduced access to employment opportunities, income disparities, and social insecurity, alongside psychological effects such as diminished self-esteem and motivation. These factors contribute to a persistent cycle of poverty and social inequality in Thailand. The article proposes policy recommendations focusing on structural changes, emphasizing the development of teacher quality and educational resources in rural areas, promoting community and family involvement in education, and leveraging information technology to bridge educational gaps. These proposals aim to ensure equitable educational opportunities for all children in Thailand, enabling them to realize their potential regardless of geographic location or social status.

Keywords: Inequality, Education, Thai Children, Rural, Urban Areas

1. บทนำ

การศึกษาถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและเป็นรากฐานสำคัญของความเสมอภาคในสังคม แต่ในความเป็นจริงของประเทศไทย ปัญหาความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาระหว่างเด็กในชนบทและเมืองยังคงเป็นอุปสรรคใหญ่ที่บั่นทอนศักยภาพของเด็กชนบทอย่างไม่เป็นธรรม(Pholphirul,2018) การกระจุกตัวของทรัพยากรการศึกษา สาธารณูปโภค และครูที่มีคุณภาพในเขตเมือง สร้างช่องว่างที่ยากจะสะสมให้เด็กชนบทแข่งขันได้ในตลาดแรงงานหรือการศึกษาต่อ (Maharaj & Patthana, 2020) ความเหลื่อมล้ำนี้ไม่ใช่ผลจากความสามารถส่วนบุคคลของเด็ก หากเป็นผลผลิตของโครงสร้างสังคมและนโยบายที่ล้มเหลวในการจัดสรรโอกาสอย่างเท่าเทียม (Kanjanapanyakom,2017) แม้รัฐบาลจะประกาศนโยบายส่งเสริมการศึกษาทุกระดับ แต่การละเลยบริบทและข้อจำกัดของพื้นที่ชนบทยังคงทำให้เด็กเหล่านี้ “ตกหล่น” จากระบบอย่างต่อเนื่อง (Rungfapaisarn, 2019; Toadithep, 2022)

ความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาในประเทศไทยไม่ใช่เพียงปัญหาเชิงตัวเลขของการเข้าเรียนหรือคะแนนสอบเท่านั้น แต่สะท้อนถึงความล้มเหลวเชิงโครงสร้างที่ทำให้เด็กชนบทและครอบครัวของพวกเขาไม่ได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอในทุกมิติ ทั้งด้านทรัพยากร บุคลากร และสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ (Sriprakash, 2014) ในหลายครั้ง นโยบายที่มีลักษณะเป็น “การเยียวยาแบบชั่วคราว” และการจัดสรรงบประมาณที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการจริงของโรงเรียนในชนบท ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำยังคงฝังลึกและสะสมตัวเป็นวงจรที่ยากจะหลุดพ้น (Wongboonsin, 2016) สิ่งที่น่ากังวลมากไปกว่านั้นคือ การที่ระบบการศึกษากลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชนชั้นและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคมไทยทวีความรุนแรงขึ้น ผ่านกระบวนการกรองและจำกัดโอกาสที่เด็กชนบทจะได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้น (Tansirisak, 2018) ซึ่งนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางอาชีพและการพัฒนาตัวตนอย่างยั่งยืน

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง โดยใช้มุมมองเชิงวิพากษ์ที่ตั้งคำถามต่อโครงสร้างทางสังคมและนโยบายที่ยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริงของเด็กชนบท งานศึกษาจะพิจารณาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทั้งในด้านการเข้าถึงทรัพยากร คุณภาพการสอน และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ พร้อมนำเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมและส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคมในประเทศไทยอย่างแท้จริง

2. กรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความเท่าเทียมทางการศึกษาเป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงการกระจายโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและการสนับสนุนที่จำเป็นเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนมีความเสมอภาคในการพัฒนาศักยภาพของตน (Slee, 2011) ในบริบทของประเทศไทย ความเหลื่อมล้ำระหว่างเด็กในชนบทและเมืองได้รับการวิเคราะห์ในแง่มุมมองของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจ ที่มองว่าปัญหานี้ไม่ใช่เรื่องของความสามารถส่วนบุคคล แต่เป็นผลลัพธ์จากระบบที่ส่งเสริมความไม่เสมอภาคผ่านการจัดสรรทรัพยากรและโอกาสอย่างไม่เท่าเทียม (Pholphirul, 2014) งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าปัจจัยทางภูมิศาสตร์และบริบทสังคมวัฒนธรรมส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่ขาดโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรที่เพียงพอ (Jayaraman, 2015; Wiboonrat, 2018) อย่างไรก็ตามมีการวิพากษ์ว่าวรรณกรรมส่วนใหญ่มักเน้นประเด็นเชิงสถิติและไม่นำเสนอแนวทางเชิงนโยบายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (Somboon, 2017)

การวิเคราะห์ความเท่าเทียมทางการศึกษาต้องพิจารณาปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ลึกซึ้งกว่าเพียงการเข้าถึงทรัพยากร โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างอำนาจ (Structural power) ที่ชี้ให้เห็นว่าระบบการศึกษามักเป็นเครื่องมือในการผลิตและรักษาความไม่เท่าเทียมในสังคมผ่านกลไกการกรองและจำกัดโอกาสของกลุ่มคนบางกลุ่ม (Bourdieu

& Passeron, 1990) ในกรณีของเด็กชนบทไทยระบบการศึกษาไม่เพียงแต่ขาดแคลนทรัพยากร แต่ยังสะท้อนการถูกกีดกันทางสังคมในรูปแบบของการตัดสิทธิ์ทางวัฒนธรรมและการขาดการสนับสนุนทางจิตใจ (Pholphirul, 2016) ความท้าทายในการลดความเหลื่อมล้ำจึงต้องรวมถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะ การจัดการที่เปิดโอกาสและสนับสนุนผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียม โดยคำนึงถึงบริบทและความต้องการเฉพาะของชุมชนแต่ละแห่งอย่างแท้จริง (UNICEF, 2019)

จากงานวิจัยในบริบทประเทศไทย งานศึกษาที่เน้นความเปราะบางของเด็กในชนบทแสดงให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาส่งผลโดยตรงต่อความหวังและโอกาสในอนาคตของเด็กกลุ่มนี้ (Pholphirul, 2019) เด็กในชนบทมักประสบกับอุปสรรคเชิงโครงสร้าง เช่น การขาดแคลนครูผู้มีความรู้เฉพาะ โอกาสในการเรียนรู้เสริม และการสนับสนุนจากครอบครัวที่ไม่เท่าเทียมกับเด็กในเมือง (Kanjanapanyakom & Chansirisira, 2017) นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำทางภูมิศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมยังส่งผลต่อการพัฒนาทักษะและการมีส่วนร่วมทางสังคมของเด็กในชนบทอย่างมีนัยสำคัญ (Wongboonsin, 2018; แก้ววิศิษฐ์, 2021) อย่างไรก็ตามงานวิจัยเหล่านี้มักเน้นการบรรยายสถานการณ์มากกว่าการเสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ทำให้ยังขาดพลังในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายและการบริหารการศึกษา

3. บริบททางสังคมและเศรษฐกิจของเด็กในชนบทและเมือง

สภาพความเป็นอยู่ของเด็กในชนบทและเมืองในประเทศไทยแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเด็กในเมืองมักได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวที่มีรายได้และการศึกษาในระดับสูงกว่า ทำให้มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจในการเสริมสร้างศักยภาพของตน (Pholphirul, 2018) ในขณะที่เด็กชนบทหลายคนต้องเผชิญกับภาวะความยากจน ความขาดแคลนของโอกาส และภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้เวลาและทรัพยากรในการศึกษาไม่เพียงพอ (Wiboonrat, 2019) ความสัมพันธ์ในชุมชนชนบทที่แน่นแฟ้นอาจเป็นจุดแข็งในการสนับสนุนเด็กบางกลุ่ม แต่ในอีกมุมหนึ่งชุมชนเหล่านี้ก็มักขาดทรัพยากรที่จำเป็นต่อการพัฒนาทางการศึกษาและโอกาสในการเข้าสู่โลกสมัยใหม่ (Jayaraman, 2015) บริบทเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของความเหลื่อมล้ำที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ระดับบุคคล แต่รวมถึงระดับโครงสร้างและสังคมในวงกว้าง

การเปรียบเทียบระหว่างชนบทและเมืองในแง่โครงสร้างเศรษฐกิจเผยให้เห็นช่องว่างที่ทวีความลึกซึ้ง โดยเฉพาะในเรื่องของรายได้ครัวเรือนและโอกาสทางเศรษฐกิจ เด็กในเขตเมืองมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ เช่น หนังสือ คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต มากกว่าชนบทอย่างชัดเจน (Tansirisak, 2018) ความแตกต่างนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในบ้าน แต่ยังสะท้อนถึงความสามารถของชุมชนและระบบสนับสนุนรอบข้าง เช่น การมีศูนย์การเรียนรู้ การฝึกอบรมครูที่มีคุณภาพ และเครือข่ายสังคมที่ช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ (Sriprakash, 2014) ในทางตรงกันข้าม ชุมชนชนบทมักขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรเหล่านี้ ทำให้เด็กต้องเผชิญกับความท้าทายในการเรียนรู้

อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน นอกจากนี้ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและค่านิยมระหว่างชนบทกับเมืองยังส่งผลต่อวิธีการสนับสนุนและคาดหวังต่อเด็กในแต่ละพื้นที่อีกด้วย (Wongboonsin, 2016)

แม้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนชนบทจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนเด็กในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ แต่ในสภาพแวดล้อมที่ขาดแคลนทรัพยากรและโอกาสทางเศรษฐกิจ ครอบครัวและชุมชนมักเผชิญกับแรงกดดันและข้อจำกัดที่รุนแรง (Kanjanapanyakom & Chansirisira, 2017) การที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่ำและภาระหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวทำให้เด็กต้องรับผิดชอบงานบ้านและงานนอกบ้านตั้งแต่ยังเด็ก ส่งผลให้เวลาและพลังงานในการเรียนลดลงอย่างมาก (Pholphirul, 2019) นอกจากนี้ในหลายพื้นที่ ชุมชนชนบทยังขาดโครงสร้างการสนับสนุนที่เป็นทางการ เช่น ศูนย์การศึกษาอิสระหรือบริการช่วยเหลือทางการศึกษา ทำให้เด็กกลุ่มนี้เสี่ยงต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาและมีโอกาสในการพัฒนาตนเองจำกัด (Wiboonrat, 2018) ปัจจัยเหล่านี้บ่งชี้ว่าปัญหาความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาในชนบทไม่ได้เกิดจากตัวเด็กเอง แต่เกิดจากความล้มเหลวของระบบที่ไม่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

4. ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาในชนบทและเมือง

ความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาระหว่างเด็กในชนบทและเมืองของไทยแสดงออกในหลายมิติ ทั้งการเข้าถึงทรัพยากร อุปกรณ์การเรียน และครูผู้สอนที่มีคุณภาพ (Pholphirul, 2016) ในเขตเมือง โรงเรียนมักได้รับงบประมาณและการสนับสนุนที่ดีกว่าทำให้สามารถจัดการเรียนการสอนด้วยเครื่องมือและเทคโนโลยีทันสมัย ขณะที่โรงเรียนในชนบทต้องเผชิญกับการขาดแคลนครูที่มีทักษะและขาดแคลนอุปกรณ์ที่จำเป็น (Kanjanapanyakom, 2017) ความเหลื่อมล้ำนี้ไม่เพียงส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ยังสร้างความแตกต่างในประสบการณ์ทางการศึกษาและแรงจูงใจของเด็ก (Sriprakash, 2014) เด็กในชนบทจึงต้องเผชิญกับอุปสรรคซ้ำซ้อนที่เกิดจากข้อจำกัดทางโครงสร้างและสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย

อุปสรรคเชิงโครงสร้างในระบบการศึกษาไทย โดยเฉพาะในชนบทยังรวมถึงปัญหาการบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพและการขาดแคลนทรัพยากรที่เป็นระบบ เช่น การกระจายครูและบุคลากรที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้เด็กในชนบทได้รับโอกาสน้อยกว่าที่ควรจะเป็น (Wongboonsin, 2016) ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในครอบครัวยังกดดันให้เด็กชนบทบางส่วนต้องออกจากระบบการศึกษาเพื่อช่วยเหลือครอบครัว (Pholphirul, 2018) ความแตกต่างของสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เช่น อาคารเรียนที่เก่าและสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ยังส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและแรงจูงใจของเด็กในการศึกษา (Jayaraman, 2015) ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความล้มเหลวของระบบที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของเด็กทุกกลุ่มได้อย่างเท่าเทียม

นอกเหนือจากปัญหาเชิงโครงสร้างแล้วยังมีอุปสรรคทางวัฒนธรรมและสังคมที่ส่งผลต่อความเท่าเทียมทางการศึกษาในชนบท เช่น ความคาดหวังทางสังคมที่แตกต่างกันต่อบทบาทของเด็กในครอบครัวและชุมชน ส่งผลให้เด็กบางกลุ่มถูกจำกัดโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง (Wiboonrat, 2019) การขาดแคลนการสนับสนุน

ทางจิตใจและแรงจูงใจ รวมถึงความรู้สึกถูกกีดกันทางสังคมในโรงเรียนเมืองที่มีมาตรฐานสูงกว่าก็เป็นปัจจัยที่ไม้อาจมองข้าม (Sriprakash, 2014) ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าความเท่าเทียมทางการศึกษาไม่ใช่แค่เรื่องของทรัพยากร แต่ยังเกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมของเด็กในระบบการศึกษาอย่างแท้จริง

5. ผลกระทบของความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาต่อเด็กและสังคม

ความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาส่งผลกระทบต่อโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของเด็ก โดยเฉพาะในชนบทที่ความขาดแคลนทรัพยากรและโอกาสทำให้เด็กเหล่านี้ประสบปัญหาในการเข้าสู่ตลาดแรงงานที่มีการแข่งขันสูง (Pholphirul, 2018) โอกาสที่จำกัดทำให้เกิดช่องว่างทางรายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตในอนาคตซึ่งสะท้อนเป็นวงจรความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ขยายตัวต่อเนื่อง (Kanjanapanyakom, 2017) นอกจากนี้ผลกระทบทางจิตสังคม เช่น ความรู้สึกด้อยค่าและขาดแรงจูงใจ ยังส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางสังคมและการพัฒนาตัวตนของเด็กในระยะยาว (Sriprakash, 2014) ผลกระทบเหล่านี้ไม่เพียงจำกัดแค่ระดับบุคคล แต่ส่งผลต่อความมั่นคงและความเสถียรภาพของสังคมโดยรวม

ผลจากความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาไม่ได้ส่งผลกระทบต่อแค่เด็กแต่ละคนเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อโครงสร้างต่อสังคมไทยในวงกว้าง ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ทำให้เกิดความแตกต่างในการกระจายรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางสังคม (Pholphirul, 2019; ถิ่นแสนดี & อนุพันธ์ 2021) ความแตกต่างดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มชนในชนบทและเมืองที่มีโอกาสน้อยต้องเผชิญกับภาวะสังคมที่ไม่เสมอภาคส่งผลกระทบต่อพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศและเสถียรภาพทางการเมืองในระยะยาว (Wongboonsin, 2018) การไม่สามารถจัดการความเหลื่อมล้ำนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจนำไปสู่การเสื่อมถอยของทุนมนุษย์ และเพิ่มความเสี่ยงของปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น การว่างงานและอาชญากรรม

6. นโยบายและความพยายามในการแก้ไขปัญหา

รัฐบาลไทยได้กำหนดแนวนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในหลายระดับ เช่น การกระจายงบประมาณสู่โรงเรียนชนบท การจัดสรรครูเพิ่มในพื้นที่ขาดแคลน และโครงการเรียนฟรี 15 ปี เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กทุกกลุ่มเข้าถึงการศึกษา (Office of the Education Council, 2017) แต่เมื่อพิจารณาเชิงผลลัพธ์ นโยบายเหล่านี้ช่วยบรรเทาภาระทางการเงินและเพิ่มการเข้าถึงการศึกษาในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความแตกต่างด้านคุณภาพครู ทรัพยากรการเรียน และสภาพแวดล้อมทางการศึกษาได้อย่างยั่งยืน (Pholphirul, 2018) ผู้เขียนเห็นว่านโยบายปัจจุบันยังคงมีลักษณะเป็นการแก้ไขเชิงปริมาณมากกว่าการปฏิรูปเชิงคุณภาพ อีกทั้งยังขาดการออกแบบที่ตอบสนองต่อบริบทเฉพาะของชนบทอย่างแท้จริง จึงทำให้ความเหลื่อมล้ำยังดำรงอยู่ในระดับโครงสร้าง แม้รัฐจะมีความพยายามอย่างต่อเนื่องก็ตาม (Wongboonsin, 2019)

แม้จะมีความพยายามจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการลดช่องว่างทางการศึกษา แต่ปัญหาการขาดแคลนครูที่มีคุณภาพและแรงจูงใจยังคงเป็นอุปสรรคใหญ่ในชนบท (Kanjanapanyakom & Chansirisira, 2017) การฝึกอบรมครูในพื้นที่ห่างไกลมักขาดความต่อเนื่องและมาตรฐาน ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนในพื้นที่จริง (Pholphirul, 2019) ขณะเดียวกันการสนับสนุนจากชุมชนและครอบครัวในการส่งเสริมการศึกษาก็มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างชนบทและเมือง (Wiboonrat, 2018) ผลกระทบจากปัญหาเหล่านี้บ่งชี้ว่าการแก้ไขความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาต้องอาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างระบบที่ตอบสนองต่อบริบทเฉพาะและส่งเสริมโอกาสอย่างเท่าเทียม (วีระพันธ์ & ถิ่นแสนดี, 2021)

เมื่อวิเคราะห์ในเชิงประสิทธิภาพจะพบว่านโยบายที่มีอยู่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้เพียงบางมิติ เช่น การจัดสรรงบประมาณและโครงการเรียนฟรีช่วยลดภาระทางการเงินของครอบครัวในชนบท แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาความแตกต่างด้านคุณภาพครูและมาตรฐานการเรียนการสอนได้อย่างแท้จริง (Pholphirul, 2019; Wongboonsin, 2019) ในขณะที่นโยบายด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา แม้จะถูกคาดหวังว่าจะช่วยลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท แต่ข้อจำกัดของโครงสร้างพื้นฐานอินเทอร์เน็ตและการเข้าถึงอุปกรณ์ ทำให้ไม่เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างทั่วถึง (Kanjanapanyakom, 2017) นอกจากนี้รัฐยังขาดมาตรการระยะยาวในการสร้างแรงจูงใจและการคงอยู่ของครูในพื้นที่ห่างไกล ตลอดจนการออกแบบนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนที่แท้จริง ซึ่งมักเป็นเพียงรูปแบบบนลงล่าง (Top-down) ที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น (Wiboonrat, 2018) ดังนั้นแม้นโยบายปัจจุบันจะมีส่วนช่วยบรรเทาความเหลื่อมล้ำบางด้าน แต่ยังไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง จำเป็นต้องมีการปฏิรูปเชิงลึกที่ครอบคลุมทั้งด้านคุณภาพครู โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และการบริหารจัดการเชิงมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเท่าเทียมที่ยั่งยืนในระยะยาว

สรุป

บทความนี้ได้วิเคราะห์และสะท้อนปัญหาความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมืองอย่างลึกซึ้ง โดยย้ำว่าปัญหาดังกล่าวเป็นผลจากโครงสร้างทางสังคมและนโยบายที่ไม่ตอบสนองความต้องการและบริบทของเด็กในพื้นที่ชนบทอย่างแท้จริง ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร การขาดแคลนครูที่มีคุณภาพ รวมถึงอุปสรรคทางวัฒนธรรมและสังคม ส่งผลกระทบต่อโอกาสในการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของเด็กอย่างมีนัยสำคัญ ปัญหาความไม่เท่าเทียมนี้ยังเป็นสาเหตุหนึ่งของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่อเนื่องยาวนานในระดับประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างทั้งในระดับนโยบายและการบริหารจัดการ โดยเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เหมาะสมกับบริบทชนบท การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และการนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ลดอคติและสร้างความตระหนักรู้ในสังคมโดยรวม การเดินทางสู่ความเท่าเทียมทางการศึกษานั้นจำเป็นต้องอาศัย

ความร่วมมืออย่างจริงจังระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้ และเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ชนบทหรือเมืองก็ตาม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนา

เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาในประเทศไทยอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องออกแบบนโยบายที่ ตอบโจทย์บริบทของพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะ

1. การพัฒนาครูในพื้นที่ควรมีมาตรการเสริมสร้างแรงจูงใจและการฝึกอบรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. ควรส่งเสริมการบริหารจัดการการศึกษาที่มีส่วนร่วมของชุมชนและครอบครัว เพื่อให้การพัฒนา การศึกษาสอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กในพื้นที่จริง
3. การนำเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมการเรียนรู้มาใช้ในพื้นที่ห่างไกลยังสามารถช่วยลดช่องว่าง ทางการศึกษาและเปิดโอกาสให้เด็กชนบทได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเทียบเท่ากับเมือง ข้อเสนอเหล่านี้ต้องดำเนิน ควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจที่สนับสนุนความเสมอภาคในทุกมิติ
4. การสร้างระบบการติดตามและประเมินผลที่โปร่งใสและมีส่วนร่วมจากชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญในการ ป้องกันปัญหาความไม่เท่าเทียม ให้เสียงแก่ผู้ปกครอง นักเรียน และครูในพื้นที่ชนบท จะช่วยสร้างความรับผิดชอบ และปรับปรุงนโยบายอย่างต่อเนื่อง
5. ส่งเสริมความตระหนักรู้เรื่องความสำคัญของการศึกษาและการลดอคติทางสังคมที่มีต่อเด็กชนบทเป็น สิ่งจำเป็นเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติในสังคมไทยโดยรวม การแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาจึงต้องเป็น ภารกิจร่วมที่รวมทั้งการปฏิรูปเชิงนโยบายและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมควบคู่กันไป

เอกสารอ้างอิง

- แก้ววิศิษฐ์ ท. (2021). ปัญหาจากระบบการศึกษาไทย : สู่แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุด “ให้ ชีวิตได้ใช้”: ให้ชีวิตได้ใช้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 12(1), 87–98. สืบค้น จาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/humanjubru/article/view/245288>
- ถิ่นแสนดี ธ. ., & อนุพันธ์ ภ. . (2021). ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์*, 3(2), 63–68. สืบค้น จาก <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/rtnb/article/view/600>
- วีระพันธ์ ไ. ., & ถิ่นแสนดี ธ. (2021). ความปกติใหม่ทางการศึกษากับความเหลื่อมล้ำที่มากยิ่งขึ้น. *วารสารวิชาการ รัตนบุศย์*, 3(2), 69–83. สืบค้น จาก <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/rtnb/article/view/601>

- Jayaraman, S. (2015). Education and rural development in Thailand. *Asian Journal of Education*, 12(2), 45–61.
- Kanjanapanyakom, R. (2017). Inequality in Thai education: Structural barriers and policy challenges. *Thai Journal of Education Policy*, 9(1), 77–95.
- Kanjanapanyakom, R., & Chansirisira, P. (2017). Quality and equity in rural education: Case studies from Northern Thailand. *Journal of Rural Education Research*, 5(3), 112–130.
- Maharaj, S., & Patthana, N. (2020). Urban-rural educational disparities in Thailand: A critical perspective. *Journal of Southeast Asian Studies*, 51(4), 567–585.
- Office of the Education Council. (2017). *National education development plan*. Ministry of Education, Thailand.
- Pholphirul, P. (2014). Education inequality in Thailand: Social and economic implications. *International Journal of Educational Development*, 34, 1–10.
- Pholphirul, P. (2016). Structural inequality and educational outcomes in rural Thailand. *Journal of Education and Society*, 9(2), 123–140.
- Pholphirul, P. (2018). Barriers to educational equity in Thailand: Policy and practice. *Asia Pacific Education Review*, 19(2), 197–212.
- Pholphirul, P. (2019). Poverty, education, and social mobility in rural Thailand. *Journal of Social Issues*, 75(3), 632–648.
- Rungfapaisarn, S. (2019). Access to education and social exclusion in Thai rural communities. *Thai Sociology Review*, 40(1), 75–94.
- Sriprakash, A. (2014). Social justice and education in Thailand: Challenges and opportunities. *International Journal of Educational Reform*, 23(1), 24–38.
- Tansirisak, T. (2018). Economic disparities and education in Thailand: An analysis. *Thai Economic Journal*, 14(2), 89–103.
- Toaditthep, T. . (2022). Thai Study with The Thai Community Study. *Journal of Human and Society, Sisaket Rajabhat University*, 6(1), 146–164. retrieved from <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/jhuso/article/view/1179>
- Wiboonrat, P. (2018). Cultural influences on educational participation in rural Thailand. *Journal of Cultural Studies*, 10(4), 215–231.

- Wiboonrat, P. (2019). Community engagement and education in Thai rural areas. *Education for All Journal*, 12(3), 58–73.
- Wongboonsin, P. (2016). Educational challenges in rural Thailand: A critical review. *Journal of Thai Education*, 8(1), 43–59.
- Wongboonsin, P. (2018). Socio-economic factors and rural education in Thailand. *Education and Society*, 11(2), 98–115.

ผลกระทบของสื่อสังคมต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางสังคมในสังคมไทย

The Impact of Social Media on Attitudes and Social Behavior in Thai Society

น.ส.ภาวิภา แก้วศรี¹

Miss. Pawipa Kaewsri

บทคัดย่อ

สื่อสังคมได้กลายเป็นส่วนสำคัญของชีวิตประจำวันของผู้คนทั่วโลก รวมถึงในประเทศไทย โดยเฉพาะในยุคที่การสื่อสารดิจิทัลมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและพฤติกรรมของสังคม การใช้งานสื่อสังคมในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคมในหลายมิติ สื่อสังคมไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการเชื่อมโยงหรือสร้างความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่สำหรับการแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ในด้านการเมือง สื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารและเคลื่อนไหวทางการเมือง การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติทางการเมืองและความเชื่อทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนของพฤติกรรมทางสังคม การใช้สื่อสังคมได้ส่งผลต่อการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างมาก ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกับเพื่อน ครอบครัว และชุมชนได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการลดลงของการสื่อสารในชีวิตจริง การที่ผู้คนเลือกที่จะสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์มากกว่าการพบปะกันในชีวิตประจำวันนั้น อาจทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนห่างเหินลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้สื่อสังคมสามารถแบ่งได้เป็นทั้งด้านบวกและด้านลบ เพื่อจัดการและลดผลกระทบที่เกิดจากสื่อสังคมจำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้ผู้ใช้งานมีความสามารถในการตรวจสอบข้อมูลก่อนที่จะเชื่อหรือแชร์ รวมถึงการสร้างความรู้ความตระหนักรู้เกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้งานที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้การสนับสนุนให้มีการศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ และสติรู้ตัว เป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อให้สังคมไทยสามารถใช้สื่อสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและเสริมสร้างความสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อไป

คำสำคัญ: สื่อสังคม, ทัศนคติ, พฤติกรรมทางสังคม, สังคมไทย

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar, Thailand

Abstract

Social media has become an essential part of people's daily lives worldwide, including in Thailand, particularly in an era where digital communication plays a significant role in shaping societal direction and behavior. Social media usage in Thai society has transformed interpersonal and group communication in various dimensions. It is not only a tool for connection and entertainment but also a platform for expressing opinions, exchanging information, and participating in social, political, and cultural processes. In the political arena, social media plays a crucial role in encouraging political participation among Thais, especially the youth who utilize online platforms as a tool for communication and political activism. This participation has significantly influenced political attitudes and social beliefs. Regarding social behavior, social media has greatly impacted the formation and maintenance of interpersonal relationships. People can easily and quickly communicate with friends, family, and communities. However, it has also led to a decline in face-to-face communication. The preference for online communication over physical meetings can weaken family and community relationships. The effects of social media usage can be both positive and negative. To manage and mitigate the negative impacts of social media, it is essential to promote users' ability to verify information before believing or sharing it, as well as raising awareness of the potential consequences of inappropriate usage. Additionally, supporting education and learning about responsible and mindful social media use is crucial to enable Thai society to utilize social media as a tool for development and fostering positive relationships.

Keywords: Social Media, Attitudes, Social Behavior, Thai Society

1. บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต สื่อสังคมกลายเป็นเครื่องมือที่ขาดไม่ได้สำหรับคนในสังคมไม่ว่าจะเป็นการสื่อสาร การค้นหาข้อมูล หรือการสร้างความสัมพันธ์ สื่อสังคมทำให้ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างไร้ขอบเขตทางภูมิศาสตร์และเวลา สิ่งที่เคยเป็นเรื่องยุ่งยากและใช้เวลานานในอดีต เช่น การส่งจดหมายหรือการติดต่อทางโทรศัพท์ในระยะไกล ปัจจุบันกลับทำได้ง่ายดายและรวดเร็วเพียงแค่ปลายนิ้วสัมผัสด้วยแอปพลิเคชันเช่น เฟซบุ๊ก (Facebook), ทวิตเตอร์ (Twitter), อินสตาแกรม (Instagram), และติกต็อก (TikTok) ผู้ใช้งานสามารถส่งข้อความ ปรับปรุงสถานะชีวิตให้เป็นปัจจุบัน หรือแสดงความเห็นต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ทันที

สื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คนจากทั่วทุกมุมโลก ทำให้เกิดสังคมออนไลน์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด และมุมมอง ผู้คนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ ที่อาจไม่เคยเข้าถึงได้ก่อนหน้านี้ นอกจากนี้การมีอยู่ของสื่อสังคมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระจายข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มีความรวดเร็วและกว้างขวาง ส่งผลให้ผู้ใช้งานสามารถติดตามข่าวสารและเหตุการณ์สำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลกได้อย่างต่อเนื่องและทันเวลา สื่อสังคมยังเป็นเวทีสำหรับการแสดงความคิดเห็นและแสดงออกทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้ผู้คนมีความตื่นตัวและมีส่วนร่วมในการเมืองและการสังคมมากยิ่งขึ้น

การขยายตัวของสื่อสังคมในสังคมไทยมีผลอย่างมากต่อการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การขยายเครือข่ายทางสังคม และการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจและการสื่อสารทางการตลาด หลายองค์กรและธุรกิจได้ใช้สื่อสังคมเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์และขายสินค้าหรือบริการ (รุ่งนภา มณีชัย ,2562) นอกจากนี้การสร้างเนื้อหาต่าง ๆ บนสื่อสังคมยังเป็นช่องทางที่ผู้ใช้งานสามารถสร้างรายได้เสริมได้อีกด้วย อาทิเช่น การทำเนื้อหาวิดีโอ การเขียนบทความ หรือการขายสินค้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากสื่อสังคม การเข้ามาของสื่อสังคมในสังคมไทยไม่เพียงแต่มีผลกระทบในระดับบุคคล แต่ยังมีผลในระดับสังคมอย่างกว้างขวาง สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านพฤติกรรมและทัศนคติของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการสื่อสารทางการเมือง ความเชื่อทางสังคมและชีวิตส่วนตัวของผู้คน สื่อสังคมทำให้ข้อมูลสามารถกระจายไปยังกลุ่มคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง การสื่อสารทางการเมืองบนสื่อสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญมากในสังคมไทย สื่อสังคมเป็นเวทีที่เปิดกว้างสำหรับประชาชนในการแสดงออกถึงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างเสรี ซึ่งในอดีตนั้นการสื่อสารและการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอาจถูกจำกัดหรืออยู่ภายใต้การควบคุมของสื่อสารมวลชนหลัก สื่อสังคมจึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้การแสดงออกทางการเมืองมีความหลากหลายมากขึ้น (สาวิณี พงษ์เจริญ ,2564) นอกจากนี้ การมีอยู่ของแพลตฟอร์มสื่อสังคมยังช่วยให้การจัดตั้งกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลจากทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้านเกิดขึ้นอย่างเท่าเทียม

การใช้งานสื่อสังคมยังสามารถก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อพฤติกรรมและทัศนคติของคนในสังคมไทย ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือบิดเบือนสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดและความสับสนในสังคม นอกจากนี้การแบ่งแยกทางความคิดในเรื่องการเมืองและสังคมยังสามารถนำไปสู่การทะเลาะวิวาทหรือความขัดแย้งในระดับส่วนบุคคลและระดับสังคมอีกด้วย นอกจากนี้สื่อสังคมยังมีผลกระทบต่อความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทย การแพร่หลายของเนื้อหาจากต่างประเทศทำให้วิถีชีวิตและความเชื่อดั้งเดิมบางส่วนของสังคมไทยถูกท้าทายและเปลี่ยนแปลง ผู้คนเริ่มเปิดรับวัฒนธรรมและแนวคิดใหม่ ๆ ที่แตกต่างจากสิ่งที่เคยรู้จัก ซึ่งในด้านหนึ่งอาจส่งผลให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และการพัฒนาทางสังคม แต่ในทางกลับกันก็อาจทำให้เกิดการละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างที่สำคัญต่อการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชีวิตส่วนตัวของ

ผู้คนที่เห็นได้ชัดจากการใช้สื่อสังคม การเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลหรือการสร้างตัวตนในโลกออนไลน์ทำให้ผู้ใช้งานรู้สึกมีอิสระในการแสดงออกมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจส่งผลให้เกิดการละเมิดความเป็นส่วนตัวหรือการถูกกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ (Cyberbullying) ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข นอกจากนี้การเสพติดสื่อสังคมยังส่งผลต่อการจัดการเวลาส่วนตัว และอาจส่งผลให้ผู้คนมีปัญหาด้านสุขภาพจิต เช่น ความวิตกกังวลหรือภาวะซึมเศร้า เนื่องจากการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นในโลกออนไลน์ (มนทิรา กิตติวงศ์ ,2563)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบของการใช้สื่อสังคมต่อพฤติกรรมและทัศนคติของประชาชนในสังคมไทย โดยจะเน้นพิจารณาในสามประเด็นสำคัญ ได้แก่ การสื่อสารทางการเมือง ความเชื่อทางสังคม และผลกระทบต่อชีวิตส่วนตัวของผู้ใช้งาน บทความจะพิจารณาทั้งแง่มุมด้านบวกและลบของการใช้งานสื่อสังคมในสังคมไทย เพื่อให้เห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม อีกทั้งยังจะสำรวจว่าสื่อสังคมสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างความตื่นตัวทางการเมืองและการเคลื่อนไหวทางสังคมได้อย่างไร รวมถึงวิเคราะห์ว่าผู้ใช้งานมีการปรับตัวอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการบริโภคข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อสังคม

2.กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในบริบทของการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของสื่อสังคมต่อพฤติกรรมและทัศนคติทางสังคมในสังคมไทย มีการใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหลายประการในการอธิบายและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นจากการใช้งานสื่อสังคมอย่างแพร่หลาย แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ประกอบด้วย:

2.1ทฤษฎีการสื่อสารทางสังคม (Social Communication Theory)

ทฤษฎีการสื่อสารทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางสังคมผ่านสื่อสังคม การสื่อสารทางสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับ การสื่อสารแบบดั้งเดิม สื่อสังคมได้ทำให้ประชาชนสามารถสื่อสาร แสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในเวลาใกล้เคียงกับเหตุการณ์จริง และมีการเปิดพื้นที่สำหรับการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสังคม เช่น การสื่อสารทางการเมือง การเคลื่อนไหวทางสังคม และการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายมากขึ้น ทฤษฎีนี้จึงเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาว่าการสื่อสารในโลกดิจิทัลมีผลกระทบอย่างไรต่อการปฏิสัมพันธ์และการรับรู้ทางสังคม

2.2ทฤษฎีการศึกษาพฤติกรรมทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมพัฒนาโดยนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน อัลเบิร์ต บันดูรา (Albert Bandura) ซึ่งอธิบายว่า มนุษย์เรียนรู้พฤติกรรมผ่านการสังเกตผู้อื่นและการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Bandura, 1986)ทฤษฎีนี้เน้นถึงบทบาทของการสื่อสารและสื่อสังคมในการส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

และทัศนคติของผู้คน สื่อสังคมมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมและการแสดงออกทางสังคม โดยผู้คนสามารถเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นผ่านเนื้อหาที่ปรากฏบนสื่อสังคม เช่น การรับข้อมูลที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และการแสดงออกความคิดเห็นต่อสาธารณะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นผ่านการมีส่วนร่วมและการตอบสนองต่อข้อความหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏบนสื่อสังคม

2.3 ทฤษฎีการสร้างความเชื่อและอัตลักษณ์ (Theory of Social Identity and Belief Formation)

ทฤษฎีการสร้างความเชื่อและอัตลักษณ์อธิบายว่าการสร้างและรักษาความเชื่อทางสังคมเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบนสื่อสังคม โดยสื่อสังคมเป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง และสามารถนำเสนอหรือแสดงออกในรูปแบบที่ต้องการต่อผู้อื่นได้ (Tajfel & Turner, 1986) นอกจากนี้ สื่อสังคมยังมีบทบาทในการสนับสนุนและเสริมสร้างความเชื่อทางสังคมผ่านกระบวนการสื่อสารทางอ้อม เช่น การรับรู้ความคิดเห็นจากกลุ่มเพื่อน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชนออนไลน์ และการรับรู้เนื้อหาที่ถูกแบ่งปันให้ผู้อื่นอย่างแพร่หลาย ทฤษฎีนี้มีบทบาทสำคัญในการทำความเข้าใจว่าอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและกลุ่มสามารถถูกสร้างขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไรในบริบทของสื่อสังคม การนำทฤษฎีเหล่านี้มาใช้ในการศึกษา จะช่วยให้เราเข้าใจถึงกระบวนการที่สื่อสังคมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของผู้คนในสังคมไทย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการใช้งานสื่อสังคม

3. สถานการณ์สื่อสังคมในสังคมไทยปัจจุบัน

ปัจจุบันสื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของประชาชนไทยและกลายเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูล สื่อสังคมไม่เพียงแต่เป็นแหล่งความบันเทิง แต่ยังมีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษ การตลาด การสื่อสารทางการเมือง และการสร้างความเชื่อในสังคม บทนี้จะกล่าวถึงสถานการณ์การใช้งานสื่อสังคมในสังคมไทย และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านพฤติกรรมและทัศนคติของผู้คนในสังคม

การใช้งานสื่อสังคมในสังคมไทย

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การใช้งานสื่อสังคมในสังคมไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลปี 2025 พบว่าแพลตฟอร์มยอดนิยมในประเทศไทยประกอบด้วยเฟซบุ๊ก (Facebook), ทวิตเตอร์ (Twitter), อินสตาแกรม (Instagram), และ ตี๊กต็อก (TikTok) และยูทูบ (YouTube) โดยเฟซบุ๊ก ยังคงเป็นแพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยมสูงสุดในกลุ่มประชากรทั่วไป ขณะที่อินสตาแกรมและตี๊กต็อก ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในกลุ่มเยาวชน ซึ่งใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้ในการแบ่งปันภาพถ่าย วิดีโอสั้น และเนื้อหาสร้างสรรค์ นอกจากนี้ทวิตเตอร์ยังคงเป็นแพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยมสำหรับการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองและสังคมต่าง ๆ การใช้สื่อสังคมในกลุ่มผู้ใหญ่และเยาวชนมีความแตกต่างกันเล็กน้อย โดยเยาวชนมักใช้สื่อสังคมเป็นช่องทางในการสร้างเครือข่ายสังคม สร้างสรรค์เนื้อหา และแลกเปลี่ยนข้อมูลส่วนตัว ขณะที่ผู้ใหญ่ใช้เพื่อการติดตามข่าวสาร การทำงาน หรือการติดตามความเคลื่อนไหวในครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่าในช่วงโควิด-19 การใช้งานสื่อสังคมเพิ่มขึ้นอย่างมี

นัยสำคัญ เนื่องจากการต้องอยู่บ้านและการทำงานจากระยะไกล (ปีพมาภรณ์ สุขสมโสด และปฐมพงษ์ พุ่มพุกข์ ,2564)

การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมสื่อสารทางการเมือง

สื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิธีการสื่อสารทางการเมืองในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนที่มองว่าสื่อสังคมเป็นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างอิสระ การใช้สื่อสังคมในการจัดกิจกรรมทางการเมือง การรณรงค์ และการชุมนุมทางสังคมเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ตัวอย่างเช่น การจัดกิจกรรมออนไลน์ผ่านแฮชแท็กในทวิตเตอร์ หรือการเชิญชวนผู้คนเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊ก ไลฟ์ (Facebook Live) การสื่อสารทางการเมืองในสื่อสังคมช่วยเปิดพื้นที่ให้ผู้คนสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ โดยไม่ต้องผ่านสื่อมวลชนแบบดั้งเดิม ซึ่งส่งผลให้ข้อมูลทางการเมืองที่กระจายผ่านสื่อสังคมมีอิทธิพลต่อการรับรู้และทัศนคติของประชาชนอย่างมาก ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ สื่อสังคมยังเป็นเวทีในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อความยุติธรรมทางการเมืองและสังคม (บุษยากร ตีระพุดิกุลชัย,2023) เช่น การรณรงค์เกี่ยวกับความเท่าเทียมทางเพศ สิทธิมนุษยชน และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบต่อความเชื่อทางสังคม

สื่อสังคมมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงในความเชื่อทางสังคม โดยข้อมูลและความคิดเห็นที่เผยแพร่ในสื่อสังคมสามารถส่งผลต่อมุมมองและความเชื่อในเรื่องต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม หรือค่านิยมสังคมเกิดขึ้นจากการที่ผู้คนได้รับข้อมูลที่หลากหลายจากแหล่งต่างๆ บนสื่อสังคม โดยบางครั้งข้อมูลเหล่านี้อาจจะขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมหรือค่านิยมที่เคยมีอยู่ ตัวอย่างเช่น การเผยแพร่ข้อมูลหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับศาสนาหรือประเด็นทางวัฒนธรรมที่เป็นที่ถกเถียง อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมุมมองและทัศนคติของประชาชน (Rodklai, & Kongsathid, 2024)

อย่างไรก็ตาม สื่อสังคมก็มีบทบาทในการรักษาและเสริมสร้างความเชื่อทางสังคมด้วยเช่นกัน ผู้คนสามารถสร้างกลุ่มชุมชนออนไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่สอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมของตน ซึ่งส่งผลให้ความเชื่อเหล่านั้นยังคงถูกสืบสานต่อไป

ผลกระทบต่อชีวิตส่วนตัว

การใช้สื่อสังคมในชีวิตประจำวันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตส่วนตัวของผู้คนมากมาย สื่อสังคมทำให้ผู้คนสามารถสร้างภาพลักษณ์ในโลกออนไลน์ได้ เช่น การโพสต์ภาพหรือวิดีโอที่สะท้อนความสำเร็จในชีวิต การทำกิจกรรมต่างๆ หรือการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ สิ่งเหล่านี้สร้างผลกระทบต่อรับรู้ของผู้อื่นและการรับรู้ต่อตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่มักให้ความสำคัญกับการได้รับความสนใจและการยอมรับจากผู้อื่นผ่านการกด “ไลค์” หรือ “แชร์” บนสื่อสังคม (ชญานิกา ศรีวิชัย,2561)

นอกจากนี้การใช้เวลาบนสื่อสังคมยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม เช่น การลดเวลาในการสื่อสารกับสมาชิกในครอบครัว การลดปฏิสัมพันธ์ในชีวิตจริง และการส่งเสริมการแยกตัวจากสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นผลกระทบที่อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และมีความสุขในชีวิต

4. ปัจจัยที่มีผลกระทบจากสื่อสังคม

การเติบโตของสื่อสังคมในสังคมไทยได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของการแพร่กระจายข้อมูล การสร้างความคิดเห็นทางการเมือง การสร้างภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับความแตกแยกทางสังคม ดังที่กล่าวถึงในหัวข้อต่างๆ ต่อไปนี้

การกระจายข้อมูลและข่าวสาร

สื่อสังคมได้เปลี่ยนแปลงวิธีการกระจายข้อมูลข่าวสารในสังคมอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องของความเร็วในการเผยแพร่ข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูลอย่างกว้างขวาง ข้อมูลทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้เกิดปัญหาข่าวปลอม (Fake News) ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความสับสนและความเข้าใจผิดในสังคม ข่าวปลอมที่ถูกเผยแพร่ในสื่อสังคมอาจมีผลกระทบต่อการตัดสินใจของประชาชนในหลายด้าน เช่น การตัดสินใจทางการเมือง การบริโภคสินค้า หรือแม้กระทั่งการตัดสินใจด้านสุขภาพ (Kemp, 2021) ดังนั้นการป้องกันการแพร่กระจายของข่าวปลอมและการส่งเสริมการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการลดผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้น

การสร้างความคิดเห็นทางการเมือง

สื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างและกำหนดความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชน ผู้คนสามารถใช้สื่อสังคมเพื่อแสดงออกถึงทัศนคติทางการเมือง สนับสนุนหรือต่อต้านรัฐบาล รวมถึงการจัดกิจกรรมทางการเมืองออนไลน์ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สื่อสังคมกลายเป็นช่องทางหลักที่ประชาชนใช้ในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี นอกจากนี้ยังพบว่าแพลตฟอร์มต่างๆ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook), ทวิตเตอร์ (Twitter), และ ตี๊กต็อก (TikTok) มักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการรณรงค์ทางการเมือง หรือแม้แต่ในการจัดชุมนุมทางการเมือง ทำให้การเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น การแสดงความคิดเห็นและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองในโลกออนไลน์สามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และเพิ่มระดับความตื่นตัวทางการเมืองในสังคมไทย (Liew, 2020)

การเสริมสร้างอัตลักษณ์และการสร้างภาพลักษณ์

สื่อสังคมเป็นพื้นที่ที่บุคคลสามารถแสดงออกถึงตัวตนและความเชื่อในเชิงสังคมได้อย่างชัดเจน โดยผู้คนสามารถสร้างและเสริมสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่านการโพสต์เนื้อหาที่แสดงถึงทัศนคติ ความคิด และค่านิยมของตนเอง เช่น การแบ่งปันภาพถ่ายและวิดีโอที่สะท้อนถึงชีวิตประจำวัน หรือการแสดงออกถึงความเชื่อทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง สื่อสังคมทำให้ผู้คนสามารถสร้างภาพลักษณ์ส่วนตัวที่ต้องการให้ผู้อื่นรับรู้และรับชม ซึ่งใน

บางกรณีอาจเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง การเสริมสร้างอัตลักษณ์นี้อาจส่งผลต่อความรู้สึกมั่นใจในตนเองหรือความรู้สึกกดดันจากการเปรียบเทียบกับผู้อื่น (Boyd & Ellison, 2007) นอกจากนี้การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนหรือผู้ติดตามในสื่อสังคมยังช่วยสร้างการยอมรับทางสังคมและส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนออนไลน์

การเพิ่มความแตกแยกในสังคม

แม้ว่าสื่อสังคมจะเป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรี แต่ในทางตรงกันข้าม สื่อสังคมก็สามารถส่งผลให้เกิดความแตกแยกในสังคมได้เช่นกัน โดยเฉพาะในกรณีที่ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันแพร่กระจายในแพลตฟอร์มเหล่านี้ การเสริมสร้างความเชื่อที่ขัดแย้งกันอาจทำให้เกิดการแยกกลุ่มในสังคมและก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองและสังคมมากขึ้น เช่น ในกรณีของการแบ่งกลุ่มที่สนับสนุนหรือต่อต้านการเมือง หรือการปลูกฝังความเชื่อที่ไม่เป็นความจริงผ่านข้อมูลที่บิดเบือน การเสพข้อมูลจากแหล่งที่ไม่หลากหลายหรือมีอคติยังสามารถทำให้ผู้คนมองเห็นโลกในมุมมองที่แคบลง และยังเสริมความเชื่อที่มีอยู่เดิมโดยไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความแตกแยกในสังคม สรุปลือสังคมส่งผลกระทบต่อหลายด้านของชีวิตในสังคมไทย ทั้งการแพร่กระจายข้อมูล การสร้างความคิดเห็นทางการเมือง การเสริมสร้างอัตลักษณ์ และความแตกแยกในสังคม การใช้งานสื่อสังคมอย่างมีสติและการตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบคอบจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการลดผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สื่อออนไลน์ (Thompson, 2005)

5.ผลกระทบสื่อสังคมต่อพฤติกรรมทางสังคม

สื่อสังคมเป็นช่องทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้คนในหลายด้าน โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทย การใช้สื่อสังคมมีผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม และความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังที่กล่าวถึงในหัวข้อต่างๆ ต่อไปนี้

การมีส่วนร่วมทางการเมือง

สื่อสังคมเป็นพื้นที่ที่ช่วยให้ผู้คนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองได้ง่ายและสะดวกขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกถึงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านโพสต์ การแชร์ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง หรือการเข้าร่วมกิจกรรมออนไลน์ เช่น การจัดการประชุมเสวนาผ่านทางแพลตฟอร์มต่างๆ เช่น เฟซบุ๊ก ไลฟ์ (Facebook Live) หรือการรวมตัวกันเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านโครงการบนทวิตเตอร์ การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อสังคมช่วยกระตุ้นให้ผู้คนตื่นตัวในเรื่องการเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการเชื่อมต่อและรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความเห็นทางการเมืองเดียวกัน ซึ่งสามารถผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐและรัฐบาลได้อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมทางการเมืองในสื่อสังคมยังอาจนำไปสู่การแพร่กระจายข้อมูลที่ผิดพลาดหรือมีอคติ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดและความขัดแย้งในสังคมได้ นอกจากนี้ ความเปิดกว้างของสื่อสังคมยังทำให้บุคคลที่มี

ความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันสามารถปะทะคารมกันได้อย่างง่ายดาย ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความแตกแยกทางความคิดระหว่างกลุ่มคนต่างๆ (Liew, 2020)

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม

สื่อสังคมส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมในหลายมิติ โดยเฉพาะการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ในสังคม ผู้ใช้งานสื่อสังคมสามารถสื่อสารกับผู้คนในวงกว้างได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว การแชร์ความคิดเห็นและข้อมูลในสื่อสังคมสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลในเรื่องต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ในสังคม การยอมรับความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรม หรือการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อสังคมอาจส่งผลให้เกิดการแยกตัวจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิตจริง และอาจทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชีวิตประจำวันลดลง(Kemp, 2021)

นอกจากนี้ สื่อสังคมยังสามารถทำลายความสัมพันธ์ทางสังคมได้ เช่น การแสดงความคิดเห็นที่ก้าวร้าวหรือไม่เหมาะสมในสื่อสังคมออนไลน์อาจนำไปสู่ความขัดแย้งและการทะเลาะกันระหว่างบุคคล รวมถึงการถูกกีดกันออกจากกลุ่มสังคม การที่ข้อมูลและความคิดเห็นแพร่กระจายอย่างรวดเร็วในสื่อสังคมยังสามารถทำให้เกิดแรงกดดันทางสังคมให้บุคคลต้องปฏิบัติตามหรือแสดงความคิดเห็นที่สอดคล้องกับกลุ่มคนส่วนใหญ่ แม้ว่าจะไม่สอดคล้องกับความคิดและความเชื่อของตนเอง

ผลกระทบต่อการใช้สื่อในครอบครัว

สื่อสังคมส่งผลกระทบต่อการใช้สื่อในครอบครัวโดยตรงต่อความสัมพันธ์และการสื่อสารภายในครอบครัว ในหลายครอบครัวพบว่าการใช้เวลาไปกับสื่อสังคมอาจทำให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาสื่อสารกันน้อยลง โดยเฉพาะในกรณีที่สมาชิกคนใดคนหนึ่งใช้เวลามากเกินไปกับการเล่นสื่อสังคมมากเกินไปจนเกิดการเสพติด ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเกิดความห่างเหินและขาดการปฏิสัมพันธ์ที่มีคุณภาพ

การใช้สื่อสังคมอย่างไม่เหมาะสมในครอบครัว เช่น การเผยแพร่ข้อมูลส่วนตัวของสมาชิกในครอบครัวโดยไม่ได้รับความยินยอม หรือการเปรียบเทียบชีวิตของครอบครัวกับครอบครัวอื่นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ อาจทำให้เกิดความรู้สึกกดดันและความขัดแย้งในครอบครัว นอกจากนี้การเสพติดสื่อสังคมยังอาจนำไปสู่ปัญหาการแยกตัวและการขาดความใส่ใจในความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างรุนแรงมากขึ้น (Livingstone, 2008) ผลกระทบของสื่อสังคมต่อพฤติกรรมทางสังคมมีหลายด้าน ทั้งในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว การใช้สื่อสังคมอย่างมีสติและการสร้างสมดุลระหว่างโลกออนไลน์และชีวิตจริงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยลดผลกระทบเชิงลบของสื่อสังคม

6.แนวทางในการจัดการและลดผลกระทบจากสื่อสังคม

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน สื่อสังคมกลายเป็นส่วนสำคัญของชีวิตประจำวันและมีบทบาทที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและทัศนคติของคนในสังคมไทยอย่างมาก อย่างไรก็ตามการใช้งานสื่อสังคมที่ไม่เหมาะสมหรือขาดการควบคุมสามารถนำไปสู่ผลกระทบที่รุนแรงทั้งในด้านสังคม การเมือง และชีวิตส่วนตัวของผู้ใช้งาน ดังนั้น แนวทางในการจัดการและลดผลกระทบจากการใช้สื่อสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญ โดยมีประเด็นหลักดังต่อไปนี้:

การส่งเสริมการใช้สื่อสังคมอย่างมีวิจารณญาณ

หนึ่งในแนวทางที่สำคัญในการลดผลกระทบจากสื่อสังคมคือการส่งเสริมให้ผู้ใช้สามารถใช้สื่อสังคมได้อย่างมีวิจารณญาณ การใช้วิจารณญาณนี้หมายถึงความสามารถในการแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องออกจากกัน รวมถึงการไม่หลงเชื่อหรือเผยแพร่ข่าวปลอม (Fake News) ซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาหลักที่แพร่กระจายในสื่อสังคมออนไลน์ การที่ผู้ใช้สามารถตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องก่อนแชร์ และรับรู้ถึงผลกระทบของการเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องจะช่วยลดการกระจายของข้อมูลเท็จในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Bakir & McStay, 2018)

วิธีการส่งเสริมการใช้สื่อสังคมอย่างมีวิจารณญาณสามารถทำได้ผ่านการอบรมให้ความรู้และทักษะในการใช้สื่อดิจิทัล การแนะนำวิธีการตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ การใช้เครื่องมือในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล รวมถึงการสร้างความเข้าใจให้กับผู้ใช้ว่า การแชร์ข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบสามารถสร้างความเสียหายทางสังคมและส่งผลกระทบต่อผู้คนในวงกว้าง การสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในการใช้สื่อไม่ใช่หน้าที่ของผู้ใช้เพียงลำพัง แต่ควรเป็นภารกิจร่วมกันระหว่าง ภาครัฐโดยเฉพาะ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ที่ควรพัฒนาโครงการอบรมประชาชนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล สถานศึกษาควรบูรณาการการเรียนรู้อะไรเรื่อง “การแยกแยะข้อมูลเท็จ-จริง” ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานส่วน ครอบครัวควรปลูกฝังนิสัยการใช้สื่ออย่างมีสติและอภิปรายข้อมูลข่าวสารร่วมกันในบ้าน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดตั้งแต่วัยเด็กนอกจากนี้ ภาคเอกชนและแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook), ทวิตเตอร์ (Twitter) ควรพัฒนาระบบแจ้งเตือนและตรวจสอบข่าวปลอม เพื่อร่วมมือกับภาครัฐในการลดการแพร่กระจายข้อมูลบิดเบือน

การสนับสนุนการศึกษาด้านสื่อใหม่

การให้ความรู้และการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมอย่างถูกต้องและปลอดภัยเป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญในการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสื่อสังคม การสนับสนุนการศึกษาด้านสื่อใหม่ (New Media Literacy) ควรครอบคลุมไปถึงทักษะในการประเมินและวิเคราะห์เนื้อหาที่พบในสื่อสังคม รวมถึงการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบทางจิตวิทยาและสังคมที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สื่อดิจิทัล การให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมในโรงเรียนหรือในที่ทำงานจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้ใช้ในการป้องกันตัวเองจากข้อมูลที่บิดเบือน หรือเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม (Livingstone & Sefton-Green, 2016)

นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมการศึกษาที่เน้นไปยังการรับรู้ถึงผลกระทบทางจิตใจที่อาจเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นในสื่อสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพจิต เช่น ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ หรือการสูญเสียความมั่นใจในตนเอง การให้ความรู้ในเรื่องนี้จะช่วยให้ผู้ใช้สามารถใช้งานสื่อสังคมอย่างมีสติ และมีวิจารณญาณที่ดีกว่าในการจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นการสร้าง “พลเมืองดิจิทัล” ที่มีความรับผิดชอบจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของกระทรวงศึกษาธิการและสถาบันการศึกษา ในการจัดหลักสูตรสื่อและข้อมูลตั้งแต่ระดับประถมถึงอุดมศึกษา สถาบันศาสนา เช่น วัดหรือองค์กรทางศาสนา ควรทำหน้าที่เสริมคุณธรรมและจริยธรรมดิจิทัล เช่น การใช้สื่อเพื่อการสื่อสารอย่างไม่สร้างความเกลียดชังขณะเดียวกัน องค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) ควรจัดกิจกรรมปฏิบัติการในชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีทักษะในการประเมินเนื้อหาสื่อและรู้เท่าทันขั้นตอนวิธีที่อาจสร้างอคติหรือความรุนแรงทางวาจาในโลกออนไลน์ส่วน ครอบครัวและผู้ปกครอง ควรเป็นแบบอย่างในการใช้สื่ออย่างสมดุล เพื่อให้บุตรหลานซึมซับพฤติกรรมเชิงบวก

การสร้างพื้นที่สังคมที่เป็นบวก

นอกเหนือจากการให้ความรู้และการส่งเสริมวิจารณญาณแล้ว การสร้างพื้นที่ออนไลน์ที่เป็นบวกและเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยลดผลกระทบเชิงลบจากสื่อสังคม พื้นที่สังคมที่เป็นบวกนี้หมายถึงการสร้างสภาพแวดล้อมออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้สามารถแบ่งปันข้อมูล ความรู้ หรือความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อกันและกัน โดยปราศจากการดูหมิ่นหรือก่อให้เกิดความแตกแยก

การสร้างพื้นที่ที่เป็นบวกนี้อาจทำได้โดยการสนับสนุนการใช้เครื่องมือที่ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ เช่น การใช้ระบบการกลั่นกรองความคิดเห็น (Moderation System) ที่มีความเป็นธรรม การสนับสนุนให้ผู้ใช้รายงานเนื้อหาที่เป็นพิษ (Toxic Content) และการสร้างกฎระเบียบในการใช้สื่อสังคมที่เน้นการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ (Tufekci, 2017) นอกจากนี้ องค์กรหรือกลุ่มชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมและสร้างสรรค์เนื้อหาที่มีคุณค่าทางสังคม เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีและส่งเสริมการใช้สื่อสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ การจัดการและลดผลกระทบจากสื่อสังคมจำเป็นต้องใช้แนวทางที่หลากหลาย ทั้งในด้านการส่งเสริมให้ผู้ใช้มีวิจารณญาณในการใช้สื่อดิจิทัล การสนับสนุนการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อใหม่ และการสร้างพื้นที่สังคมออนไลน์ที่เป็นบวก แนวทางเหล่านี้จะช่วยลดผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สื่อสังคม และส่งเสริมให้การใช้สื่อสังคมเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นในระยะยาว การสร้างสังคมออนไลน์ที่เคารพและเห็นคุณค่าซึ่งกันและกันต้องอาศัยความร่วมมือของหลายภาคส่วน แพลตฟอร์มออนไลน์และบริษัทเทคโนโลยี ควรพัฒนาระบบคัดกรองเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความเกลียดชัง (Hate speech) และส่งเสริมเนื้อหาเชิงบวกผ่านกลไกขั้นตอนวิธีที่โปร่งใส ภาครัฐโดยเฉพาะหน่วยงานกำกับดูแลสื่อ เช่น กสทช. ควรกำหนดนโยบายด้านจริยธรรมสื่อออนไลน์และกลไกคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้ สถานศึกษาและครอบครัวควรปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง วัดและสถาบันศาสนาสามารถใช้สื่อสังคมเป็นพื้นที่เผยแพร่หลักธรรมทางจริยธรรม เพื่อเสริมคุณค่าทางใจในโลกดิจิทัล ในภาพรวมควรมีการสร้าง “พันธมิตรเพื่อสังคมออนไลน์เชิงบวก”

(Positive Digital Society Alliance) ที่รวมหน่วยงานรัฐ เอกชน และภาคประชาชนไว้ด้วยกัน เพื่อพัฒนาแนวปฏิบัติร่วมในระยะยาว

สรุป

สื่อสังคมได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของชีวิตประจำวันในสังคมไทย โดยมีผลกระทบอย่างลึกซึ้งทั้งในด้านบวกและด้านลบ ในแง่บวก สื่อสังคมได้เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว เพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการเมืองมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและการสร้างตัวตนในโลกออนไลน์ การสื่อสารผ่านสื่อสังคมช่วยให้ประชาชนสามารถเชื่อมต่อกับผู้คนจากหลากหลายภูมิหลัง วัฒนธรรม และมุมมอง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและมีอิสระในการแสดงออกที่ไม่เคยมีมาก่อน อย่างไรก็ตามด้านลบของสื่อสังคมก็ไม่สามารถละเลยได้ ผลกระทบที่ชัดเจนคือการแพร่กระจายของข้อมูลเท็จหรือข้อมูลเท็จ ข่าวปลอม ซึ่งสามารถสร้างความเข้าใจผิดและส่งผลกระทบต่อทัศนคติของผู้คนในด้านต่างๆ เช่น การเมือง สังคม และวัฒนธรรม การเสพติดสื่อสังคมยังเป็นปัญหาที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ผู้คนมักใช้เวลาอยู่กับอุปกรณ์สื่อสารแทนที่จะใช้เวลากับครอบครัว ซึ่งอาจทำให้ความสัมพันธ์ในชีวิตจริงห่างเหินลง อีกทั้ง การใช้สื่อสังคมยังสามารถก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคม โดยเฉพาะในประเด็นที่มีความเห็นแตกต่างทางการเมืองและวัฒนธรรม การแสดงความคิดเห็นในโลกออนไลน์อาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่ลุกลามสู่ชีวิตจริง ทำให้เกิดการแบ่งแยกและความไม่สมานฉันท์ในสังคม

ดังนั้นการสร้างความเข้าใจและการศึกษาถึงวิธีการใช้สื่อสังคมอย่างเหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล ผู้ใช้สื่อสังคมควรได้รับการฝึกฝนให้มีความสามารถในการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลก่อนการแบ่งปัน นอกจากนี้ควรมีการสร้างเครื่องมือหรือมาตรการที่ช่วยป้องกันการแพร่กระจายของข้อมูลเท็จและเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม การส่งเสริมให้เกิดการสนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์บนสื่อสังคมก็เป็นแนวทางหนึ่งในการลดความขัดแย้งและส่งเสริมความสมานฉันท์ในสังคมท้ายที่สุดการใช้งานสื่อสังคมควรเป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคมในทิศทางที่ดีขึ้น โดยผู้ใช้งานทุกคนต้องมีความรับผิดชอบและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อทั้งตนเองและสังคมโดยรวม

เอกสารอ้างอิง

- ชญาณิกา ศรีวิชัย. (2561). การดูแลตนเองของเด็กวัยรุ่นติดสื่อสังคมออนไลน์.วารสารพยาบาลทหารบก ,19(2), 19-25.
- บุษยากร ตีระพฤติกุลชัย. (2023). อิทธิพลของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. วารสารศาสตร์, 16(2), 78. สืบค้น จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jcmag/article/view/265027>

- ปัทมาภรณ์ สุขสมโสด และปฐมพงษ์ พุ่มพฤษ. (2564). ผลกระทบของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมวัยรุ่นในพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, 13(1), 119-137
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/article/view/248540/167908>
- มนทิรา กิตติวงศ์. (2563). สื่อสังคมสื่อยุคดิจิทัล: ประโยชน์มีมากแต่โทษก็ไม่น้อย. วารสารสุขภาพไทย, 10(2), 78-90. <https://www.thaihealth.or.th>
- รุ่งนภา มณีชัย. (2562). Social Addiction: ผลกระทบชีวิตดิจิทัล. วารสารสุขภาพจิตและจิตเวช, 5(1), 34-47. <https://www.sikarin.com/health/social-addiction>
- สาวิณี พงษ์เจริญ. (2564). ผลกระทบของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมวัยรุ่นในประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 12(3), 45-67. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/article/view/248540>
- Bakir, V., & McStay, A. (2018). Fake news and the economy of emotions: Problems, causes, solutions. *Digital Journalism*, 6(2), 154-175.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Boyd, D., & Ellison, N. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Kemp, S. (2021). Digital 2021: Thailand. *DataReportal*.
- Liew, C. W. (2020). Social media and political participation in Thailand: the role of Facebook during the 2019 general election. *Asian Journal of Comparative Politics*, 5(4), 353-368.
- Livingstone, S. (2008). Taking risky opportunities in youthful content creation: Teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy, and self-expression. *New Media & Society*, 10(3), 393-411.
- Livingstone, S., & Sefton-Green, J. (2016). *The Class: Living and Learning in the Digital Age*. New York: NYU Press.
- Rodklai, M., & Kongsathid, M. (2024). The role of online social media in influencing opinions on public policies of Thai youth. วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์, 7(3), 100-124. สืบค้นจาก <https://so16.tci-thaijo.org/index.php/RJPA/article/view/1084>
- Thompson, J. B. (2005). *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*. Cambridge: Polity Press.

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7-24). Chicago: Nelson-Hall.
- Tufekci, Z. (2017). *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. Yale University Press.

ผลกระทบของการย้ายถิ่นฐานและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

Impacts of Migration and Cultural Integration in Thai Society

นายกรวิษฐ์ ศิริกุล¹

Mr.Konlawid Sirikul

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายศึกษาผลกระทบของการย้ายถิ่นฐานและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยผ่านมุมมองของนักชาติพันธุ์วรรณาที่เน้นความสัมพันธ์ทางอำนาจ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ และการปรับตัวทางวัฒนธรรมในบริบทที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยได้วิเคราะห์บริบทของการย้ายถิ่นทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ โดยเน้นกลุ่มผู้อพยพที่มีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจและสังคมไทยปัจจุบัน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและการกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการย้ายถิ่นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยการเคลื่อนย้ายของแรงงานช่วยเสริมสร้างตลาดแรงงานและเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างแรงกดดันต่อโครงสร้างพื้นฐานและโอกาสการจ้างงานของแรงงานท้องถิ่น นอกจากนี้ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมยังส่งผลให้เกิดพลวัตทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่ก็เกิดความตึงเครียดและความขัดแย้งในบางพื้นที่โดยเฉพาะในบริบทของความไม่เท่าเทียมทางอำนาจและการเลือกปฏิบัติทางวัฒนธรรม บทความนี้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้อพยพและชาติพันธุ์ในการตัดสินใจ รวมถึงการสร้างความเข้าใจและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น ตลอดจนการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและยั่งยืนในประเทศไทยยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: ผลกระทบ, การย้ายถิ่นฐาน, การผสมผสานทางวัฒนธรรม, สังคมไทย

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar,Thailand

Abstract

This article examines the impacts of migration and the process of cultural integration within Thai society from an ethnographic perspective, emphasizing power relations, identity transformation, and cultural adaptation amid ethnic and cultural diversity. The study analyzes the context of both internal and international migration, focusing on migrant groups that play significant roles in Thailand's current economy and society, as well as the factors influencing settlement patterns and ethnic distribution. The economic impacts of migration are dual-faceted: migration contributes to labor market enhancement and economic growth at local and national levels, while also exerting pressure on infrastructure and local employment opportunities. Social and cultural effects include the emergence of dynamic cultural exchanges and diversity, yet accompanied by tensions and conflicts, especially where power imbalances and cultural discrimination persist. Policy recommendations highlight the importance of participatory decision-making involving migrant and ethnic communities, fostering genuine understanding and acceptance of cultural diversity. Development of infrastructure and public services tailored to local contexts, alongside promoting cooperation among government, civil society, and local communities, are essential to building a strong and sustainable multicultural society in contemporary Thailand.

Keywords: Impacts, Migration, Cultural Integration, Thai Society

1. บทนำ

ในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานและการผสมผสานทางวัฒนธรรมมิใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นกระบวนการที่สืบเนื่องยาวนานมาตั้งแต่สมัยโบราณ ชุมชนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ต่างๆ โดยแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ภาษา และวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน (Keyes, 2014) แรงจูงใจในการย้ายถิ่นไม่ได้มีเฉพาะเหตุผลทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านช่วงวัย การทำหน้าที่ของความเป็นชายและความเป็นหญิง และความปรารถนาต่อชีวิตที่อิสระในต่างแดน (แก้ววงศ์ใหญ่ ล., ลาภานันท์ พ., & สุพพัตกุล ภ., 2022) อย่างไรก็ตาม กระบวนการผสมผสานนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้ความขัดแย้งหรือเท่าเทียมเสมอไป เพราะการย้ายถิ่นฐานมักนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางอำนาจและการสร้างความสัมพันธ์ใหม่ในสังคมที่ซับซ้อน (Scott, 2017) การศึกษากระบวนการนี้จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจทั้งในแง่มุมมองของการรวมกลุ่มและการต่อสู้ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นควบคู่กันไป

การย้ายถิ่นฐานในสังคมไทยมีลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับบริบทชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนต่างๆ ในหลายภูมิภาค เช่น การย้ายถิ่นของชาวลาว ชาวกระเหรี่ยง และชาวม้ง ซึ่งแต่ละกลุ่มมีวิถีชีวิตและระบบความเชื่อที่หลากหลายและซับซ้อน (Winichakul, 2016) กระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมในบริบทนี้จึงเป็นทั้งการอนุรักษ์และการปรับตัวไปพร้อมกัน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Li, 2018) แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงนี้ยังสะท้อนความไม่เท่าเทียมกันในด้านสิทธิและโอกาสของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางของการผสมผสานและการยอมรับทางสังคม

กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทยมิได้เกิดขึ้นอย่างราบรื่นเสมอไป แต่เต็มไปด้วยความตึงเครียดและความขัดแย้งที่สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมทางอำนาจและการยอมรับในสังคม (Chandler, 2017) กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนผู้อพยพมักเผชิญกับความท้าทายในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนท่ามกลางแรงกดดันของวัฒนธรรมหลักที่เป็นตัวแทนของรัฐและสังคมส่วนใหญ่ (Skinner, 2019) ความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยกับรัฐจึงมีลักษณะเป็นทั้งความร่วมมือและการต่อสู้เพื่อสิทธิทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบและทิศทางของการผสมผสานวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการย้ายถิ่นฐานและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ทั้งในมิติของการย้ายถิ่นภายในประเทศของคนไทย และการอพยพเข้ามาของแรงงานและกลุ่มชาติพันธุ์จากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ชาวไทยใหญ่ เมียนมา ลาว และกัมพูชา ผ่านมุมมองของนักชาติพันธุ์วรรณาที่เน้นความสัมพันธ์ทางอำนาจ การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ และการปรับตัวทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมที่หลากหลาย โดยบทความจะสำรวจทั้งโอกาสและความท้าทายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าว พร้อมเสนอแนวทางการจัดการและนโยบายที่เหมาะสมเพื่อสร้างสังคมที่เปิดกว้างและยั่งยืนต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมในประเทศไทย

2. กรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐานและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมมักใช้กรอบแนวคิดที่หลากหลาย เช่น ทฤษฎีการย้ายถิ่น (Migration theories) ที่เน้นการวิเคราะห์ปัจจัยผลักดันและดึงดูดรวมถึงทฤษฎีการรวมกลุ่มทางวัฒนธรรม (Cultural assimilation, integration, and hybridity) ที่ศึกษากระบวนการผสมผสานและความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Castles, de Haas, & Miller, 2014) ในบริบทของสังคมไทย การประยุกต์ใช้กรอบเหล่านี้จำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มต่างๆ ที่มีความซับซ้อนและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน (Keyes, 2014) งานวิจัยบางชิ้นเน้นถึงความสำคัญของการยอมรับและการเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสังคมพหุ

วัฒนธรรมที่เข้มแข็งและยั่งยืน (Banks, 2015) อย่างไรก็ตามก็ยังมีช่องว่างในการศึกษาผลกระทบเชิงลึกของการผสมผสานวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมและอำนาจในสังคมไทย

กรอบแนวคิดด้านอำนาจและการต่อรองทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Bourdieu, 1984) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการผสมผสานไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างสมดุลและเท่าเทียม แต่ถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม (Foucault, 1980) ในสังคมไทย กลุ่มชาติพันธุ์และผู้อพยพบางกลุ่มถูกกดขี่และถูกจำกัดสิทธิในการแสดงออกทางวัฒนธรรมของตนเอง ในขณะที่วัฒนธรรมหลักที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐและสถาบันต่างๆ มีอำนาจมากกว่าในการกำหนด “มาตรฐาน” ของความเป็นไทย (Chandler, 2017) การศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความขัดแย้งและการต่อรองทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจว่าการผสมผสานเกิดขึ้นในบริบทที่มีความไม่เท่าเทียมทางอำนาจอย่างไร

งานวิจัยในบริบทของสังคมไทยได้สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมมักถูกขับเคลื่อนโดยทั้งความร่วมมือและความขัดแย้งในระดับชุมชนและสังคมกว้าง (Li, 2018) การรับรู้และยอมรับความแตกต่างทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมยังคงเป็นความท้าทายที่สำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางประชากรอย่างรวดเร็ว เช่น ในเมืองใหญ่และพื้นที่ชายแดน (Winichakul, 2016) นอกจากนี้การมีบทบาทขององค์กรชุมชนและภาคประชาสังคมในการส่งเสริมการยอมรับและการผสมผสานทางวัฒนธรรมยังเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคมพหุวัฒนธรรม (Banks, 2015) อย่างไรก็ตามยังขาดงานวิจัยที่วิเคราะห์ผลกระทบเชิงลึกของกระบวนการเหล่านี้ในระดับนโยบายและการจัดการสังคม

3. บริบททางสังคมและประชากรศาสตร์ของการย้ายถิ่นในไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่อง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020) การย้ายถิ่นภายในประเทศส่วนใหญ่เกิดจากการย้ายจากชนบทสู่เมืองเพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจและการศึกษา ในขณะที่การย้ายถิ่นระหว่างประเทศมีทั้งผู้อพยพเพื่อการทำงานและผู้อพยพที่มีสถานะทางกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย เช่น แรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน (Zhang, 2019) กระบวนการย้ายถิ่นเหล่านี้สร้างความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในพื้นที่รับผู้อพยพ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของสังคมไทยในหลายระดับ

กลุ่มผู้อพยพในประเทศไทยมีความหลากหลายทั้งในแง่ของชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม รวมถึงสถานะทางกฎหมายที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน (Surakiat, 2018) กลุ่มแรงงานข้ามชาติจากเมียนมา กัมพูชา และลาวส่วนใหญ่มีบทบาทสำคัญในภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมการผลิต ขณะที่ชุมชนผู้อพยพที่มีถิ่นฐานถาวรในเมืองใหญ่มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยอย่างซับซ้อนและมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย

(Pholphirul & Park, 2019) อย่างไรก็ตามความไม่เท่าเทียมและการถูกเลือกปฏิบัติยังคงเป็นปัญหาที่สร้างความตึงเครียดในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการเข้าถึงบริการสาธารณะและสิทธิมนุษยชน

ในแง่ของภูมิศาสตร์การกระจายตัว ผู้อพยพจำนวนมากตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และสงขลา ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020) อย่างไรก็ตามในพื้นที่ชายแดนและชนบทที่มีการอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้น เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอนและตาก การผสมผสานทางวัฒนธรรมและความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ก็เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนและมีผลต่อความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่น (Winichakul, 2016) โดยการย้ายถิ่นของแรงงานต่างด้าวส่งผลด้านบวกและด้านลบต่อประเด็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม (ปวนปิ่นวงศ์, 2019) ปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายถิ่นที่บทความนี้มุ่งศึกษาจึงเน้นช่วงเวลาร่วมสมัยตั้งแต่ช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2548-ปัจจุบัน) ซึ่งเป็นยุคที่ไทยเปิดเสรีทางเศรษฐกิจและแรงงานภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะแตกต่างจากการย้ายถิ่นในอดีตอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านขนาด ความเข้มข้นของแรงงานข้ามชาติ และผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมไทยโดยรวม สภาพการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดความท้าทายใหม่ ๆ ในการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการบูรณาการสังคมในประเทศไทยยุคปัจจุบัน

4. ผลกระทบของการย้ายถิ่นฐาน

4.1 ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม

การย้ายถิ่นฐานส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคแรงงานที่แรงงานข้ามชาติช่วยเติมเต็มความต้องการในภาคเกษตรกรรม การก่อสร้าง และบริการ (Pholphirul, 2018) ในอีกทางหนึ่งการย้ายถิ่นช่วยเพิ่มกำลังแรงงานและเสริมสร้างเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของผู้อพยพจำนวนมากยังสร้างความท้าทายต่อการบริหารจัดการทรัพยากรสาธารณะและการจ้างงานของแรงงานท้องถิ่น (Surakiat, 2019) ปัญหาความขัดแย้งในตลาดแรงงานและแรงกดดันต่อโครงสร้างค่าจ้างจึงกลายเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างรอบคอบ

ผลกระทบทางสังคมจากการย้ายถิ่นรวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวและชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและการสนับสนุนระหว่างสมาชิก (Li, 2018) การรวมกลุ่มของผู้อพยพในชุมชนใหม่สร้างความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเปิดโอกาสสำหรับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดความตึงเครียดและความขัดแย้งในเรื่องการยอมรับและการแบ่งปันทรัพยากร (Winichakul, 2016) นอกจากนี้การเข้าถึงบริการสาธารณะ เช่น การศึกษาและสุขภาพ ยังคงเป็นปัญหาสำหรับผู้อพยพบางกลุ่มที่ไม่มีสถานะทางกฎหมายหรือถูกกีดกันจากระบบ (Surakiat, 2018) สถานการณ์เหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการออกแบบนโยบายและมาตรการที่ครอบคลุมและเป็นธรรมมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากการย้ายถิ่นยังส่งผลต่อความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทและชายแดนที่มีผู้อพยพเข้ามาใหม่ การเพิ่มขึ้นของประชากรอาจทำให้เกิดแรงกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติและโครงสร้างพื้นฐาน (Pholphirul & Park, 2019) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หรือระหว่างผู้อพยพกับชุมชนท้องถิ่นอาจก่อให้เกิดความไม่สงบและส่งผลกระทบต่อพัฒนาท้องถิ่น (Winichakul, 2016) อย่างไรก็ตามในหลายกรณีชุมชนผู้อพยพสามารถสร้างความร่วมมือและเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งช่วยส่งเสริมความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของพื้นที่รับผู้อพยพด้วยเช่นกัน (Li, 2018) ประเด็นเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการวิเคราะห์อย่างรอบด้านเพื่อวางแผนนโยบายที่เหมาะสมและยั่งยืน

4.2 ผลกระทบทางวัฒนธรรมและการผสมผสานทางสังคม

การย้ายถิ่นฐานและการผสมผสานของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทยได้สร้างพลวัตทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและซับซ้อน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มผู้อพยพกับชุมชนท้องถิ่นนำไปสู่การเกิดรูปแบบใหม่ของอัตลักษณ์และการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่ผสมผสาน (Banks, 2015) อย่างไรก็ตามกระบวนการผสมผสานนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมหรือราบรื่นเสมอไป ความตึงเครียดทางวัฒนธรรมและความขัดแย้งในบางพื้นที่ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะในบริบทที่มีความไม่เท่าเทียมทางอำนาจและการเข้าถึงทรัพยากร (Chandler, 2017) การเข้าใจพลวัตเหล่านี้จึงสำคัญต่อการวางนโยบายและสร้างสังคมที่เปิดกว้างต่อความหลากหลาย

ในหลายกรณีการผสมผสานทางวัฒนธรรมสร้างโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาทางสังคมใหม่ๆ สำหรับทั้งผู้อพยพและชุมชนท้องถิ่น เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้ด้านภาษาท้องถิ่น ศิลปะ และประเพณีที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ (Li, 2018) การศึกษาในกลุ่มแรงงานชาวไทยใหญ่ แรงงานเหล่านี้สามารถปรับตัวในด้านการทำงานและการอยู่ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นได้ค่อนข้างดี แม้จะมีปัญหาจากการปรับตัวในช่วงแรกบ้าง โดยปัญหาที่พบมากที่สุดได้แก่ปัญหาด้านการสื่อสาร และปัญหาด้านชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร (หมื่นชัย อ., 2021) อย่างไรก็ตามความสำเร็จของกระบวนการนี้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจและกลไกสนับสนุนจากรัฐและชุมชน ซึ่งต้องยอมรับและให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง (Banks, 2015) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรมและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคมจึงเป็นกุญแจสำคัญในการลดความตึงเครียดและส่งเสริมความสามัคคีในสังคมพหุวัฒนธรรม

แต่อย่างไรก็ตามยังมีความท้าทายที่สำคัญในการผสมผสานทางวัฒนธรรม เช่น การรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมและผู้อพยพที่อาจถูกละทิ้งหรือลดทอนลงภายใต้แรงกดดันของวัฒนธรรมหลัก (Chandler, 2017) นอกจากนี้ การเลือกปฏิบัติและอคติทางวัฒนธรรมยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางความเท่าเทียมและการยอมรับในสังคม (Skinner, 2019) การสร้างนโยบายและกลไกสนับสนุนที่ยั่งยืนต้องมุ่งเน้นการเคารพสิทธิทางวัฒนธรรมของทุกกลุ่ม รวมถึงการส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกันและกัน ในสังคมพหุวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

แต่ในหลายกรณีชุมชนผู้อพยพสามารถสร้างความร่วมมือและเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งซึ่งช่วยส่งเสริมความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของพื้นที่รับผู้อพยพด้วยเช่นกัน (Li, 2018) แต่ในภาพรวมผลกระทบจากการย้ายถิ่นฐานได้ขยายจากระดับชุมชนไปสู่ระดับสังคมในวงกว้าง โดยสะท้อนให้เห็นปัญหาความไม่เท่าเทียม การเข้าถึงทรัพยากรที่จำกัด และความตึงเครียดระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งหากขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสม ย่อมพัฒนาเป็นปัญหาทางสังคมที่กระทบต่อความมั่นคงและความเป็นธรรมในระยะยาว ดังนั้นการจัดการผลกระทบจากการย้ายถิ่นฐานจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของชุมชนท้องถิ่น หากแต่เป็นภารกิจที่รัฐจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายและสร้างกลไกสนับสนุน เพื่อให้กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมดำเนินไปอย่างสมดุลและยั่งยืนในสังคมไทย

กล่าวโดยสรุปการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทยมีทั้งด้านบวกและด้านลบที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างสมดุล ด้านบวกคือการเปิดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ การสร้างความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม และการเกิดอัตลักษณ์ใหม่ที่ยืดหยุ่นและสร้างสรรค์ ซึ่งช่วยเสริมความเข้มแข็งของสังคมพหุวัฒนธรรม (Banks, 2015; Li, 2018) ขณะที่ด้านลบคือการเกิดความไม่เท่าเทียมทางอำนาจ ความขัดแย้งในการยอมรับทางสังคม และการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่า (Chandler, 2017; Skinner, 2019) ดังนั้นการบริหารจัดการการย้ายถิ่นและการผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงควรมุ่งสร้างสมดุลระหว่างการเคารพความหลากหลายกับการส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยเกิดขึ้นอย่างสันติและยั่งยืนในระยะยาว

5. การย้ายถิ่นและผสมผสานวัฒนธรรม

รัฐบาลไทยได้พยายามกำหนดนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแรงงานข้ามชาติและผู้อพยพภายในประเทศ รวมถึงส่งเสริมการผสมผสานทางวัฒนธรรมเพื่อรักษาความสงบและความมั่นคงของสังคม (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020) อย่างไรก็ตามนโยบายเหล่านี้มักถูกวิพากษ์ว่าเป็นการแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้าและขาดความต่อเนื่อง รวมทั้งไม่สามารถสร้างพื้นที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์และผู้อพยพมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้อย่างแท้จริง (Pholphirul, 2018) ความท้าทายสำคัญอยู่ที่การปรับสมดุลระหว่างการรักษาความมั่นคงของชาติและการเคารพสิทธิมนุษยชน รวมถึงการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียม

การจัดการการย้ายถิ่นและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในประเทศไทยยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เพียงพอ และการขาดความเข้าใจในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์และผู้อพยพ (Surakiat, 2019) นอกจากนี้การขาดนโยบายที่สนับสนุนการรวมตัวและการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้กลุ่มผู้อพยพยังคงถูกมองว่าเป็น “ผู้อื่น” และยังไม่สามารถมีบทบาทที่

เท่าเทียมในสังคม (Winichakul, 2016) เพื่อให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน จำเป็นต้องมีการสร้างความร่วมมือเชิงนโยบายและกลไกที่เปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ มีเสียงและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

สรุป

การย้ายถิ่นฐานและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนและหลากหลาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของประเทศ บทความนี้ได้นำเสนอภาพรวมของบริบทการย้ายถิ่นในประเทศไทยที่มีความหลากหลายทั้งในแง่ของลักษณะของผู้อพยพ ชาติพันธุ์ และภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่การย้ายถิ่นภายในประเทศ เช่น การย้ายจากชนบทสู่เมือง ไปจนถึงการย้ายถิ่นระหว่างประเทศของแรงงานข้ามชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยในปัจจุบัน

ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการย้ายถิ่นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในแง่บวกการเคลื่อนย้ายของแรงงานช่วยเติมเต็มความต้องการแรงงานในภาคเกษตรกรรม การก่อสร้าง และอุตสาหกรรมบริการ ช่วยเสริมสร้างเศรษฐกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของผู้อพยพยังสร้างแรงกดดันต่อโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรสาธารณะในพื้นที่รับผู้อพยพ รวมถึงส่งผลกระทบต่อโอกาสการจ้างงานและค่าจ้างของแรงงานท้องถิ่น ซึ่งเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการบริหารจัดการอย่างรอบคอบเพื่อป้องกันความขัดแย้งทางสังคมและเศรษฐกิจ

ในด้านสังคมและวัฒนธรรม การผสมผสานของกลุ่มชาติพันธุ์และผู้อพยพในพื้นที่ต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและพลวัต ซึ่งสามารถสร้างโอกาสในการเรียนรู้และความเข้าใจข้ามวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามกระบวนการผสมผสานนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างราบรื่นเสมอไป ความตึงเครียดทางวัฒนธรรมและความขัดแย้งยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่มีความไม่เท่าเทียมทางอำนาจ การละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรม และการเลือกปฏิบัติทางสังคมที่ส่งผลต่อการยอมรับและความร่วมมือในสังคมพหุวัฒนธรรม นโยบายและมาตรการของรัฐในการจัดการกับการย้ายถิ่นและการผสมผสานทางวัฒนธรรมแม้จะมีความพยายามในการส่งเสริมความมั่นคงและความสงบสุขในสังคม แต่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดในแง่ของการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์และผู้อพยพ รวมถึงขาดกลไกที่ตอบสนองต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง การแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องมีนโยบายที่เปิดกว้างและให้ความสำคัญกับสิทธิทางวัฒนธรรม การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญจากงานนี้เน้นไปที่การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้อพยพและชาติพันธุ์ในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและชุมชนของพวกเขา การส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมควรเป็นหัวใจของนโยบายสาธารณะ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการ

สาธารณะที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่นจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมพหุวัฒนธรรมและส่งเสริมความยั่งยืนในระยะยาว ในท้ายที่สุด การจัดการกับการย้ายถิ่นและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทยต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับนโยบายและวัฒนธรรมสังคม เพื่อสร้างสังคมที่เปิดกว้าง รั้งฟัง และเคารพในความหลากหลายของชาติพันธุ์และวัฒนธรรม การมุ่งเน้นที่ความยั่งยืนและความเป็นธรรมทางสังคมจะช่วยให้สังคมไทยสามารถพัฒนาอย่างสมดุลและมีเสถียรภาพในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนา

เพื่อส่งเสริมการย้ายถิ่นและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในสังคมไทยอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จำเป็นต้องมีการออกแบบนโยบายที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้อพยพและชาติพันธุ์มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของตนเอง การส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมต้องเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายสาธารณะที่บูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ รวมถึงการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรมที่สนับสนุนการแสดงออกและการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของทุกกลุ่ม นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะในพื้นที่รับผู้อพยพควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและลดความตึงเครียดในสังคม

นอกจากการพัฒนาด้านนโยบายและบริการแล้ว การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและมีความยั่งยืน การจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและการดำเนินงานจะช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมความเป็นธรรมทางวัฒนธรรมและสังคมในระยะยาว การปฏิรูปนโยบายและสร้างกลไกที่มีประสิทธิภาพเพื่อรองรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

- แก้ววงศ์ใหญ่ ล., ลาภานันท์ พ., & สุพพัตกุล ภ. . (2022). ชาวบ้านอีสาน กับ “วัฒนธรรมการย้ายถิ่น”. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 22(2), 152–178. <https://doi.org/10.14456/lartstu.2022.18>
- ปวนปิ่นวงศ์ ว. (2019). การย้ายถิ่นระหว่างประเทศกับสถานการณ์แรงงานต่างด้าวในประเทศไทย. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 8(2), 248–265. สืบค้น จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NBJ/article/view/252854>

- หมื่นชัย อ. (2021). รูปแบบการย้ายถิ่น วิถีชีวิต และการปรับตัวของแรงงานชาวไทใหญ่ ในโรงงานไม้แปรรูปในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*, 12(1), 305–317. สืบค้น จาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/humanjubru/article/view/242977>
- Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching* (6th ed.). Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Palgrave Macmillan.
- Chandler, D. (2017). Contesting cultural integration in Southeast Asia. *Journal of Asian Studies*, 76(3), 525–548.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977*. Pantheon Books.
- Keyes, C. F. (2014). *Thailand: Buddhist kingdom as modern nation-state*. Westview Press.
- Li, P. S. (2018). *The making of Asian America: A history*. Simon & Schuster.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2020). *Thailand's social and economic development report*. Government of Thailand.
- Pholphirul, P. (2018). Migration, ethnicity, and social integration in Thailand. *Asian Ethnicity*, 19(4), 470–485.
- Pholphirul, P., & Park, A. (2019). Economic and social impacts of migration in Thailand. *Journal of Southeast Asian Economics*, 36(2), 157–174.
- Scott, J. C. (2017). *The art of not being governed: An anarchist history of upland Southeast Asia*. Yale University Press.
- Skinner, G. W. (2019). Ethnic minorities and state policies in Thailand. *Asian Anthropology*, 18(1), 1–18.
- Surakiat, P. (2018). Rights and access to public services of migrant workers in Thailand. *International Journal of Migration Studies*, 6(1), 33–51.
- Surakiat, P. (2019). Challenges in managing migration and integration in Thailand. *Journal of Population and Social Studies*, 27(2), 124–143.

Winichakul, T. (2016). The social dynamics of ethnic diversity in Thailand. *Southeast Asian Studies*, 5(2), 211–230.

Zhang, H. (2019). Cross-border migration and labor markets in Southeast Asia. *International Migration Review*, 53(3), 723–742.

สำนึกพลเมืองโลกของพลเมืองไทย: บทสำรวจความเข้าใจและก้าว่างในอนาคต

Global Citizenship among Thai Citizens: Insights and Future Directions

จารุวรรณ แก้วมะโน¹

Jaruwat Kaewmano

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “จากพลเมืองไทยสู่พลเมืองประชาธิปไตยของโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของพลเมืองไทย 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการยกระดับสำนึกพลเมืองไทยสู่การเป็นพลเมืองโลก และ 3) เสนอแนวทางส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสม โดยเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างประชากรไทยอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 1,500 คน ร่วมกับการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อยภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อประเมินความเป็นพลเมืองโลกในสามมิติ ได้แก่ ความรู้ ความผูกพัน และการแสดงออก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าพลเมืองไทยมีสำนึกความเป็นพลเมืองโลกในระดับปานกลาง กล่าวคือแม้พวกเขาจะทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับประเทศและระดับโลก อย่างไรก็ตาม ระดับความผูกพันต่อประชาคมโลกและการแสดงออกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของโลกยังอยู่ในระดับต่ำ โดยปัจจัยที่พบว่าส่งผลต่อความเป็นพลเมืองโลกในกลุ่มตัวอย่างให้แตกต่างกัน ประกอบด้วย ช่วงอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ นโยบายรัฐ และบริบททางวัฒนธรรม โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแม้ปัจจุบันรัฐไทยจะกำหนดแนวนโยบายและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมไว้หลายประการทว่ากลับยังขาดความเข้มข้นทั้งในเชิงเนื้อหากระบวนการ จึงส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องจริงจังในทางปฏิบัติ นอกจากนี้ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองโลกของไทยก็ยังมีขาดความชัดเจนทั้งในด้านแนวคิด นิยาม กระบวนการ ตัวชี้วัด และระบบการจัดการที่เป็นเอกภาพและมีทิศทางเดียวกัน จึงยิ่งส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างความรู้สำนึกและพฤติกรรม บทความนี้จึงมีข้อเสนอแนะว่าการสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองโลกในพลเมืองไทยจึงควรเริ่มต้นจากการกำหนดกรอบแนวคิดเรื่องพลเมืองโลก กระบวนการถ่ายทอด รวมไปถึงตัวชี้วัดในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพและความเข้าใจเชิงลึกของ

¹ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า; The Office of Promoting Politics of the People, King Prajadhipok's Institute

ครูผู้สอน เพื่อให้สามารถบูรณาการแนวคิดพลเมืองโลกสู่กระบวนการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: สำนักพลเมืองโลก, การศึกษาเพื่อสร้างสำนักพลเมือง, การมีส่วนร่วม, การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This research article is part of the research project From Thai Citizens to Democratic Global Citizens for Sustainable Development. It pursues three objectives 1) to examine the characteristics of global citizenship among Thai citizens 2) to investigate key factors influencing the development of global citizenship awareness, and 3) to propose strategies for strengthening global citizenship among Thai people to support sustainable development. The research employed a mixed-methods approach, collecting questionnaire data from 1,500 Thai participants aged 18 and above, complemented by document analysis, in-depth interviews, and focus group discussions with relevant stakeholders. The study assessed global citizenship across three dimensions: knowledge, engagement, and expression. The findings indicate that Thai citizens demonstrate a moderate level of global citizenship awareness. Despite a sound understanding of the interdependencies between national and global matters, their commitment to the global community and subsequent actions for the collective global good remain limited. Differences in global citizenship levels among respondents are attributed to age, education, occupation, government policy, and cultural context. The study found that existing Thai environmental policies lack substantive and procedural stringency, consequently affecting the continuity and seriousness of implementation. Furthermore, Thailand's educational system for fostering Global Citizenship Awareness remains unclear, lacking conceptual clarity, standardized processes, and coherent administrative direction. According to the findings, this article proposes that cultivating Global Citizenship Awareness requires establishing a clear framework, process, and indicators within the basic education curriculum. Crucially, teachers' capacity and understanding must be developed to effectively integrate global citizenship concepts into instruction. This will serve as a crucial foundation for driving long-term sustainable development policies.

Keywords: Global citizenship, Civic education, political participation, Sustainable development

1. บทนำ

การพัฒนาอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด นับเป็นก้าวที่สำคัญที่นำพาประเทศไทยและหลายประเทศทั่วโลกให้เจริญรุดหน้า กลายเป็นแรงจูงใจให้ภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเร่งรีบพัฒนาเพื่อนำพาความสะดวกรวดเร็วและโอกาสในการเติบโตทางเศรษฐกิจมาสู่สังคม ซึ่งแม้ในแง่หนึ่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน ทว่าการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติในอัตราเร่งโดยไร้ขีดจำกัด ก็กำลังสร้างความเสียหายให้แก่ทรัพยากรของโลกเป็นอย่างมาก และกำลังนำพาผลกระทบจากการพัฒนาให้ติดตามาอีกหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำ ปัญหามลพิษ และการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพและคุณภาพชีวิต ที่กลายเป็นกับดักจากการพัฒนาที่ผู้คนทั่วโลกต้องเผชิญร่วมกัน

ปรากฏการณ์โลกร้อน (Global warming) โลกร้อนอันเกิดจากอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกที่เพิ่มสูงขึ้นที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวนสุดขีดอันเป็นต้นเหตุแห่งภัยพิบัติทางธรรมชาติทั้งภัยแล้ง อุทกภัย วาตภัย และอัคคีภัยที่กำลังทวีความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่องหลายแห่งทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ไฟป่าที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่บนครอลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ทำให้ต้องอพยพผู้คนกว่า 150,000 คน (BBC News ไทย, 2568) เหตุการณ์น้ำท่วมและดินสไลด์ครั้งใหญ่ในประเทศเนปาล (Aljazeera, 2025) หิมะตกในทะเลทรายประเทศซาอุดีอาระเบีย ครั้งแรกในประวัติศาสตร์ (TNN, 2024) และเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในหลายจังหวัดของประเทศไทยที่เกิดขึ้นแทบทุกปีอันสืบเนื่องมาจากสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงและทำให้ประเทศไทยต้องได้รับผลกระทบจากพายุหลายลูกอยู่บ่อยครั้ง (BBC News ไทย, 2567) เหล่านี้นับเป็นประจักษ์หลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้นจากกิจกรรมของมนุษย์ภายใต้สังคมบริโภคนิยมสุดโต่ง (hyper consumerism) ที่นำไปสู่ภาวะเรือนกระจก (Greenhouse effect) จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย กระทั่งนำไปสู่อุณหภูมิของโลกที่เพิ่มสูงขึ้นและนำมาซึ่งภัยพิบัติทางธรรมชาติต่อมนุษยชาติแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน (นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2566; Lim, W. M. 2017) และไม่อาจจับมือได้โดยชาติใดชาติหนึ่งเพียงลำพัง (PIERspectives, 2567; Dimitrova, T., Ilieva, I., & Stanev, V. 2022; IPCC, 2023)

ทั้งนี้เพราะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ข้ามขอบเขตพรมแดนของประเทศ มิได้จำกัดอยู่ในอาณาเขตของชาติใดรัฐชาติหนึ่ง ปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นหลายแห่งทั่วโลกในเวลานี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออกระหว่างการพัฒนาภายในประเทศและระบบนิเวศของโลก การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจที่ดำเนินไปบนฐานของการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ว่าจะปรากฏขึ้น ณ ที่ใดของโลก ย่อมก่อให้เกิดแรงสะท้อนต่อคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และสมดุลทางนิเวศในภูมิภาคอื่นอย่างเลี่ยงไม่ได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวตอกย้ำให้เห็นว่าโลกปัจจุบันอยู่ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ที่ทวีความเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงมิใช่เพียง “ปัญหาของท้องถิ่น” หากแต่เป็น “ปัญหาระดับโลก” ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขด้วยกรอบความร่วมมือสากลและสำนักรับผิดชอบร่วมของมนุษยชาติ (Kymlicka, W., 2008)

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาอันสืบเนื่องมาจากผลกระทบของการพัฒนาโดยขาดสมดุล จึงกำหนดให้การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นวาระการพัฒนาระดับโลก โดยจัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาขึ้นที่กรุงริโอเดจาเนโร (Rio de Janeiro Earth Summit) ประเทศบราซิล ในปี 2535 โดยมีประเทศภาคีสมาชิกเข้าร่วมกว่า 198 ประเทศ รวมไปถึงประเทศไทย ซึ่งนำไปสู่การลงนามในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มุ่งขอความร่วมมือประเทศสมาชิกในการกำหนดมาตรการต่างๆเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน บนฐานคิดเรื่องความรับผิดชอบร่วมกัน ทว่ากลับยังไม่เห็นผลการขับเคลื่อนเป็นรูปธรรมมากนัก ส่งผลให้ในปี 2558 องค์การสหประชาชาติจึงร่วมกับประเทศสมาชิกกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ขึ้นอีกครั้ง โดยมุ่งกำหนดรายละเอียดของการพัฒนาอย่างยั่งยืนครอบคลุม 17 ด้าน และตั้งเป้าหมายที่จะร่วมกันผลักดันวาระการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ประสบความสำเร็จภายในปี 2573 (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, ม.ป.ป.)

อย่างไรก็ตาม แม้ประเด็นเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะได้รับความสนใจกล่าวถึงในหลายประเทศทั่วโลก ทว่ากลับยังไม่พบความก้าวหน้ามากนักในทางปฏิบัติ ข้อมูลจากการประเมินผล SDGs พบว่าแต่ละประเทศยังไม่มีความก้าวหน้าในการสร้างความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงให้เกิดขึ้นในเชิงโครงสร้างและนโยบาย ข้อมูลจากองค์การอุตุนิยมวิทยา (WMO) ยืนยันว่าในปี 2566 อุณหภูมิเฉลี่ยทั่วโลกยังคงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องประมาณ 1.45°C ส่งผลกระทบต่อให้เกิดภาวะคลื่นความร้อน ภัยแล้ง พายุ น้ำท่วม และไฟป่า ที่คร่าชีวิตของผู้คนนับล้าน และก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจแก่ผู้คนนับพันล้าน (UN., 2024) ข้อมูลจาก Centers for Disease Control and Prevention (CDC) ระบุว่า มีผู้เสียชีวิตจากคลื่นความร้อนรวม 3,066 ราย ซึ่งรวมไปถึงประเทศในทวีปยุโรป ขณะที่ในปี 2023 ประเทศกรีซมีผู้เสียชีวิตจากคลื่นความร้อนนับเป็นสัดส่วนสูงที่สุด 393 รายต่อประชากรหนึ่งล้านคน รองลงมาคือประเทศ อิตาลีที่ 209 ราย และสเปน 175 รายต่อล้านคน (ฐานเศรษฐกิจ, 2567) ขณะที่ ในประเทศไทย ข้อมูลจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขเปิดเผยว่าระหว่างปี 2562-2566 พบผู้เสียชีวิตจากความร้อนสะสม 131 คน (เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2567) โดยในปี 2567 ยังพบว่ามียางานผู้เสียชีวิตจากคลื่นความร้อนอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงสี่เดือนแรกพบว่ามีรายงานผู้เสียชีวิต 61 ราย (กรุงเทพธุรกิจ, 2567) สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ประเด็นเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะกลายเป็นวาระระดับโลก ทว่ากลับยังไม่สัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติ ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังมา ทั้งยังทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดเรื่องพลเมืองโลก (Global citizenship) ได้รับการกล่าวถึงมากขึ้น ในแง่สำนักของผู้คนที่มีต่อโลกใบนี้ ในฐานะที่ทุกคนต่างอยู่ร่วมกันบนโลกใบนี้เหนือพรมแดนรัฐชาติ จึงพึงมีความรับผิดชอบต่อโลกร่วมกัน ทั้งนี้เพราะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อคนทั่วโลกไม่อาจแก้ไขโดยรัฐใดรัฐหนึ่งเพียงรัฐเดียว แต่จำเป็นต้องแสวงหาความร่วมมือในระดับโลกผ่านสถาบันระหว่างประเทศ ภายใต้ค่านิยมสากลที่ทั่วโลกพึงมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน (David Held, 1995) ทว่าการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับโลกก็ไม่อาจละเลยบทบาทของปัจเจกบุคคลและชุมชนได้ เพราะการปกป้อง

ทรัพยากรธรรมชาติ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนให้การพัฒนานโยบายและกฎหมายเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง (Agyeman, J., 2003; Steffen, W., 2011; Hernández Guzmán, D. et.al. 2023)

ในแง่การวางกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันระหว่างนานาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของอนุสัญญาและสนธิสัญญาระหว่างประเทศ จึงควรดำเนินการควบคู่ไปกับการกำหนดนโยบายการพัฒนาอย่างสมดุลและกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองโลกไปพร้อมกัน เพื่อสร้างการรับรู้ในการเป็นส่วนหนึ่งของโลกและเห็นถึงความสำคัญของการมีพฤติกรรมแสดงออกที่ไม่สร้างผลกระทบต่อด้านลบแก่โลก ส่งผลให้ประเด็นเรื่องการสร้างสำนึกพลเมืองโลกปรากฏอยู่ในประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (UN) ในเป้าหมายที่ 4 เรื่องการศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality Education) โดยมีองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizenship Education - GCED) เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจประเด็นปัญหาของโลกเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม ความยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำและการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับโลก ทั้งนี้เพราะพลเมืองโลกในความหมายขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ นั้น ไม่ใช่เพียงสมาชิกของชาติหนึ่งชาติใด แต่ทุกคนล้วนเป็นสมาชิกของโลก จึงควรเล็งเห็นความเชื่อมโยงของประเด็นต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก ตลอดจนพึงมีทัศนคติที่รับผิดชอบต่อสังคมและมีการแสดงออกอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคมนอกเหนือจากตนเอง (UNESCO, 2025)

โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ระบุว่าพลเมืองโลกพึงมีคุณลักษณะครอบคลุมอย่างน้อย 3 มิติ คือ 1) มิติทางปัญญา (Cognitive Dimension) กล่าวคือ มีความรู้และเข้าใจประเด็นระดับโลก เห็นถึงความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก 2) มิติทางสังคมและอารมณ์ (Socio-emotional Dimension) กล่าวคือเป็นผู้ที่เห็นถึงความสำคัญในการมีความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกและตระหนักถึงความรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่กว่าพรมแดนของรัฐชาติ และ 3) มิติทางพฤติกรรม (Behavioral Dimension) กล่าวคือเป็นผู้ที่มองไปไกลกว่าผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือแม้แต่ประเทศชาติ และพร้อมที่จะมีพฤติกรรมแสดงออกเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณชนเหนือขอบเขตของประเทศสู่ระดับโลก (Marcella Milana & Massimiliano Tarozzi, 2020; UNESCO, 2015; UNESCO, 2025)

ในทางวิชาการความเป็นพลเมืองจึงมิได้เกี่ยวข้องกับการมีเอกสารรับรองว่าบุคคลนั้นเป็นพลเมืองของประเทศใด แต่พลเมืองโลกเป็นสำนึกของบุคคลที่ตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก ผูกพันกับหลักการสากล อาทิ ยึดมั่นต่อหลักสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม ให้คุณค่ากับความแตกต่างหลากหลาย เห็นอกเห็นใจผู้อื่นไม่เฉพาะชาติตน และมุ่งสร้างสังคมระดับโลกร่วมกัน ภายใต้ความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนเป็นสมาชิกของโลกใบเดียวกัน เป็นต้น Glynda A. Hull, Amy Stornauolo และ Urvashi Sahni (2011) กล่าวว่า

ความเป็นพลเมืองโลกนั้นเป็นคุณลักษณะทางด้านจิตใจ ครอบคลุมสำนึกความรับผิดชอบต่อโลก (Global Responsibility) สืบถึงความรู้สึกผูกพันที่มีอยู่เหนือดินแดนและรัฐชาติของตน แต่ตั้งอยู่บนหลักการสากลต่างๆ อาทิ หลักความยุติธรรม หลักสิทธิมนุษยชน ความหลากหลาย และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นต้น ในแง่ที่ความเป็นพลเมืองโลกจึงมีส่วนหนึ่งที่สอดคล้องกับความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้คุณค่ากับสิทธิเสรีภาพและความหลากหลายของผู้คน สอดคล้องกับแนวคิดของ Bhikhu Parekh (2003) ที่มีมุมมองว่าพลเมืองโลกคือผู้ที่มีมโนทัศน์ (Perception) ระลึกถึงความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมอื่นนอกเหนือจากสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ มีสำนึกรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก และพร้อมที่จะดำรงไว้ซึ่งความเท่าเทียมเป็นธรรมเพื่อสร้างสมดุลในการพัฒนา ผ่านกระบวนการต่างๆ อาทิ ส่งเสริมการกระจายทรัพยากรระหว่างประเทศอย่างเป็นธรรม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นต้น ผู้ที่มีความเป็นพลเมืองโลกจึงไม่เพียงแต่ตระหนักว่าตนมีสิทธิเสรีภาพในฐานะที่เป็นพลเมืองแห่งรัฐใดรัฐหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องมีความสามารถรับรู้เข้าใจความสัมพันธ์ของปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาได้ว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างนโยบายและการแสดงออกร่วมกันของผู้คนทั่วโลกโดยตนเป็นส่วนหนึ่งในนั้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่าความเป็นพลเมืองโลกนั้นก้าวพ้นความเป็นรัฐชาติเหนือข้อจำกัดเรื่องดินแดน พลเมืองโลกมิได้ขึ้นอยู่กับเขตแดนและมีได้ขึ้นอยู่กับการรองรับสถานะด้วยเอกสารอันใด แต่ขึ้นอยู่กับสำนึกที่ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของโลก ครอบคลุมคุณสมบัติอย่างน้อย 3 มิติคือ มิติทางด้านปัญญา (Cognitive Dimension) มิติทางสังคมและอารมณ์ (Socio-emotional Dimension) และมิติทางพฤติกรรม (Behavioral Dimension) หรือก็คือ พลเมืองโลกต้องไม่ใช่เพียงผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลก (Global knowledge) เท่านั้น แต่ต้องมีจิตสำนึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโลกและมุ่งแสวงหาความร่วมมือกันข้ามพรมแดน (Bickford, D., & Levy, J. 2004; Appiah, K. A., 2006; Michaelis, John U., 1992)

ประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิกขององค์กรสหประชาชาติ ที่มีการลงนามในอนุสัญญาหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน อาทิ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) ข้อตกลงปารีส อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) รวมไปถึงอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนและความเท่าเทียมอีกหลายฉบับ อาทิ อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบต่อผู้หญิง (CEDAW) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน (ICCPR และ ICESCR) และอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ (ICERD) เป็นต้น ส่งผลให้การส่งเสริมความเท่าเทียมเป็นธรรมแก่ผู้คนทุกหมู่เหล่าและการพัฒนาอย่างสมดุลยั่งยืนเป็นหนึ่งในพันธกิจที่รัฐไทยต้องมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดขึ้น ซึ่งที่ผ่านมารัฐไทยได้พยายามกำหนดทิศทางและขับเคลื่อนนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในหลายมิติผ่านนโยบายต่างๆ อาทิ จัดให้มีพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จัดให้มีแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2566 – 2570 กำหนดให้มีการลดก๊าซเรือนกระจกเป็นเป้าหมายที่ต้องบรรลุตามแนวคิดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นศูนย์ (Carbon neutral) ในปี 2050 ทั้งยังกำหนดให้มีมาตรการควบคุมมลพิษทางอากาศ ลดการใช้ถุงพลาสติก และอยู่ในระหว่างผลักดันร่างพระราชบัญญัติอากาศสะอาด (Clean Air Act) ซึ่งกำลังอยู่ระหว่าง

การพิจารณา พร้อมทั้งบรรจุประเด็นการศึกษาเพื่อสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองโลกไว้ในหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา เพื่อปลูกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิด ความเป็นพลเมืองของโลกในระยะยาว อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบันยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่มุ่งสำรวจระดับ สำนึกพลเมืองโลกของประชาชนไทยอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการทบทวนการผลักดันนโยบาย ต่างๆ เพื่อส่งเสริมต่อการสร้างสำนึกพลเมืองโลกที่ผ่านมาว่าประสบความสำเร็จในการสร้างสำนึกพลเมืองโลก เพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความพยายามผลักดันผ่านกฎหมายและมาตรการ ต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า จึงได้จัดทำโครงการวิจัยจาก พลเมืองไทยสู่พลเมืองประชาธิปไตยของโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ คุณลักษณะของของพลเมืองไทยว่ามีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของพลเมืองโลกหรือไม่ ในมิติใดบ้าง และมีเงื่อนไขปัจจัยใดที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสำนึกพลเมืองโลกในพลเมืองไทยบ้าง ซึ่งนับเป็น ข้อมูลสำคัญสำหรับพัฒนาแนวทางการสร้างสำนึกพลเมืองโลกให้แก่พลเมืองไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประชาคมโลกซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของพลเมืองไทยในการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อการยกระดับสำนึกพลเมืองไทยสู่การเป็นพลเมืองโลก
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกให้แก่พลเมืองไทยเพื่อการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้การ สัมภาษณ์ (survey) คุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) โดยอาศัยบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ณ วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 เป็นกรอบ ประชากร ซึ่งครอบคลุม 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และ กรุงเทพมหานคร การคัดเลือกตัวอย่างดำเนินการผ่านการสุ่มอำเภอและตำบลตามลำดับ ก่อนสุ่มตัวอย่าง บุคคลตามสัดส่วนจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในแต่ละพื้นที่เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่สะท้อนโครงสร้างประชากร อย่างเหมาะสม ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การศึกษาวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนา กลุ่มย่อยผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย กลุ่มตัวแทนเยาวชนอายุระหว่าง 18-25 ปี กลุ่มตัวแทนจากหน่วยงาน

ภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการขับเคลื่อนหรือรับนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพลเมืองโลก

การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามลักษณะของข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์ทางสถิติกับข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เพื่อหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และค่าความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างกลุ่มเปรียบเทียบรายคู่ด้วย One Way ANOVA วิเคราะห์ผลคะแนนด้วยเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อระบุระดับความเป็นพลเมืองโลก ซึ่งจัดไว้ 3 กลุ่ม คือ ระดับสูง (≥ 75 คะแนน) ระดับปานกลาง (50–74.99 คะแนน) และ ระดับต่ำ (< 50 คะแนน) ในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จัดกลุ่มคำตอบ วิเคราะห์คำสำคัญ (Keyword/thematic analysis) และตีความความหมายโดยใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องภายใต้บริบทเฉพาะ

4.สรุปผลการวิจัย

4.1 ความเป็นพลเมืองโลกของพลเมืองไทย

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 66.5 ได้คะแนนความเป็นพลเมืองโลกโดยรวมอยู่ที่ 50–74.99 คะแนน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพลเมืองไทยยังมีสำนึกความเป็นพลเมืองโลกในระดับปานกลาง รองลงมา ร้อยละ 20 พบว่าได้คะแนนความเป็นพลเมืองโลก < 50 ซึ่งอยู่ในระดับน้อย มีกลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ 14 ที่ได้คะแนนความเป็นพลเมืองโลก ≥ 75 คะแนน ซึ่งอยู่ในระดับสูง

โดยเมื่อจำแนกคะแนนความเป็นพลเมืองโลกเป็นรายมิติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความเป็นพลเมืองโลกในมิติความตระหนักรู้ในบริบทโลก (Global awareness) สูงที่สุด โดยร้อยละ 63.7 สามารถระบุได้ว่าการตัดไม้ทำลายป่าของไทยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสภาวะโลกร้อนรวมไปถึงปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับโลก อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 49.8 กลับมีความรู้สึกผูกพัน มีความเห็นอกเห็นใจ และรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของโลกในระดับน้อย โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 28.7 มีความรู้สึกผูกพันและมองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของโลกในระดับปานกลาง มีเพียงกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 21.5 เท่านั้น ที่มองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองโลกในระดับสูง

ในส่วนของการแสดงออกด้วยความรับผิดชอบโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อประชาคมโลกนั้น ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนมาก ร้อยละ 55.3 มีการแสดงออกด้วยความรับผิดชอบโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อประชาคมโลกในระดับน้อย ร้อยละ 30.5 ระบุว่าตนมีการแสดงออกโดยมีสำนึกถึงประชาคมโลกในระดับปานกลาง มีเพียงร้อยละ 14.3 ของกลุ่มตัวอย่างที่ระบุว่าตนมีการแสดงออกโดยมีสำนึกถึงประชาคมโลกในระดับสูง

จากข้างต้นสะท้อนว่าปัจจุบันความเป็นพลเมืองโลกเป็นที่รับรู้มากขึ้นในสังคมไทย อย่างไรก็ตามพลเมืองไทยส่วนใหญ่แม้จะมีความรู้เรื่องบริบทโลกและเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศและนอกประเทศ แต่ทว่ากลับยังมีความผูกพันกับประชาคมโลกในระดับต่ำ และมีพฤติกรรมการแสดงออกโดยคำนึงผลกระทบต่อประชาคมโลกในระดับน้อยถึงปานกลาง

4.2 เจื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้สูงวัยในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อสำนึกความเป็นพลเมืองโลกในพลเมืองไทยนั้น ประกอบด้วย ปัจจัยด้านอายุ การศึกษา อาชีพ วัฒนธรรม และนโยบายของรัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.2.1 ปัจจัยด้านอายุ

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุแตกต่างกัน มีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองโลกที่แตกต่างกัน โดยผลการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างกลุ่มอายุ 61-79 ปี และกลุ่มอายุอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างวัยกลางคน (29-44 ปี) นั้นมีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองโลกสูงที่สุด 62.12 คะแนน ขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระหว่าง 16-28 ปี และ 45-60 ปี พบว่ามีคะแนนความเป็นพลเมืองโลกโดยเฉลี่ยเท่ากับ 61 คะแนน

ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าปัจจุบัน อายุ ยังมีบทบาทต่อความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักถึงความผูกพัน และการแสดงออกโดยคำนึงถึงประชาคมโลก อย่างไรก็ตาม ปัจจัยด้านอายุอาจไม่ใช่ปัจจัยที่ส่งผลต่อสำนึกพลเมืองโลกอย่างมีนัยสำคัญสำหรับผู้สูงอายุที่เติบโตขึ้นในยุคถัดไป ดังจะเห็นได้จากคะแนนความเป็นพลเมืองโลกของกลุ่มก่อนสูงอายุ (45-60 ปี) ที่มีได้มีความแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นเยาวชน (16-28 ปี) และกลุ่มคนทำงาน (29-44 ปี) อย่างมีนัยสำคัญ ในแง่นี้การอธิบายความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองโลกโดยอาศัยปัจจัยด้านอายุ จึงจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยอื่นประกอบกัน อาทิ การศึกษาที่ผ่านมา มีลักษณะเป็นชาตินิยม (nationalism) มากน้อยเพียงใด ปฏิเสธไม่ได้ว่าผู้สูงอายุ (61-79 ปี) รุ่นนี้เกิดและเติบโตในยุคเบบี้บูมเมอร์ ซึ่งอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ในเวลานั้นความมั่นคงของชาติมีความสำคัญอย่างยิ่ง การจัดการศึกษาจึงมุ่งเน้นความสามัคคีของคนในชาติเป็นหลัก ประกอบกับปัญหาภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นทั่วโลกในเวลานี้ยังไม่เกิดขึ้นในเวลานั้น ผู้สูงอายุในรุ่นนี้จึงไม่ได้มีประสบการณ์ด้านการศึกษาที่มุ่งไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและโลกมากนัก นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาด้วยว่า มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ ของโลกมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

4.2.2 ปัจจัยด้านการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยระหว่างกลุ่มที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผลการวิเคราะห์พบว่ากลุ่มที่ไม่ได้เรียน เรียนไม่จบ และกลุ่มตัวอย่างที่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาขึ้นไป มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญ ($p \leq 0.05$) อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญากลับไม่พบว่ามีคะแนนความเป็นพลเมืองโลกแตกต่างจากกลุ่มที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อาชีวศึกษา การศึกษานอกระบบ (กศน.) และอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ข้อค้นพบนี้ตอกย้ำถึงบทบาทสำคัญของระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองโลก ปัจจุบันหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมประเด็นเรื่อง “พลโลก” เข้าไปในหลักสูตร โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่อง “พลโลก” ผ่านรายวิชาสังคมศึกษา และรายวิชาหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ในแง่นี้จึงช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัสกับชุด

คำอธิบายที่หลากหลายมากขึ้น มิได้จำกัดอยู่กับการเรียนการสอนที่มีแนวคิดชาตินิยมเพียงอย่างเดียว อีกทั้งผลการสำรวจยังพบอีกว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่าการศึกษาไทยในปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นมากขึ้น และมีความพยายามเชื่อมโยงประเด็นระดับท้องถิ่นสู่ระดับประเทศและระดับโลกพอสมควร ขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้ผู้เรียนมีความคิดวิเคราะห์ในระดับปานกลาง แต่ถึงอย่างนั้นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษาและหน้าที่พลเมืองสะท้อนให้เห็นว่า ประสิทธิภาพในการสร้างให้ผู้เรียนตระหนักว่าตนเป็นพลเมืองโลกนั้น ส่วนหนึ่งสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจและศักยภาพของครูผู้สอนเกี่ยวกับประเด็นเรื่องพลเมืองโลก ซึ่งพบว่ายังมีครูจำนวนน้อยที่สนใจเข้าใจและเลือกที่จะถ่ายทอดประเด็นเรื่องพลเมืองโลกในรูปแบบของการวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของประเด็นต่างๆ ทั้งในระดับประเทศและระดับโลกให้แก่ผู้เรียน โดยมากที่พบจะเน้นไปที่การสอนประวัติศาสตร์โลกเพื่อตอบตัวชี้วัดเท่านั้น ส่งผลให้ประเด็นเรื่องตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองโลกของผู้เรียนเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้การเรียนการสอนเรื่องพลเมืองโลกยังไม่พัฒนาไปถึงมิติของการวิเคราะห์ การสร้างสำนึกและพฤติกรรม แต่ยังคงวนเวียนอยู่กับประวัติศาสตร์โลกเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งไม่เพียงพอที่จะสร้างให้ผู้เรียนเกิดสำนึกพลเมืองโลกได้ครบทุกมิติ ดังสะท้อนให้เห็นผ่านผลการสนทนากลุ่มย่อยนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ระบุว่าพวกเขาไม่รู้จัก “SDGs” มีนักเรียน 1 จาก 13 คนเท่านั้นที่เคยได้ยิน SDGs จากสื่ออื่นๆ ที่มีใช้โรงเรียน

จึงกล่าวได้ว่าแม้การศึกษาของไทยจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้มิติอื่นๆ เกี่ยวกับการพัฒนาในระดับโลกมากขึ้น ทว่ากลับยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นว่าพลเมืองโลกสำคัญอย่างไร หรือตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของโลกและพึงมีการแสดงออกเพื่อประชาคมโลกอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่น่าแปลกใจที่แม้ผู้เรียนจะมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้นถึงระดับปริญญา ทว่าสำนึกความเป็นพลเมืองโลกกลับไม่ได้สูงขึ้นตามระดับการศึกษา ทั้งนี้เพราะความเป็นพลเมืองโลกมิได้วัดกันที่ความรู้เพียงอย่างเดียว แต่ยังวัดกันที่สำนึกความผูกพันและการแสดงออกที่ตระหนักถึงประโยชน์แห่งประชาคมโลกประกอบกัน ซึ่งการศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดสำนึกดังกล่าวได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาเป็นปัจจัยที่สามารถส่งเสริมและสร้างความเป็นพลเมืองโลกได้อย่างสำคัญ ทว่าการจัดการศึกษาเพื่อสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองโลกที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้กลับยังมีข้อจำกัดเรื่องเนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมไปถึงตัวชี้วัด ที่ยังไม่ได้มุ่งไปที่การประเมินสำนึกความเป็นพลเมืองโลกให้ครอบคลุมทุกมิติอย่างเป็นระบบ สิ่งสำคัญจึงอยู่ที่การยกระดับการจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมสำนึกพลเมืองโลกเชิงปฏิบัติการอย่างครอบคลุม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการ ทบทวนและพัฒนาหลักสูตร โดยมุ่งเน้นการบ่มเพาะมิติด้านสำนึกและพฤติกรรมของผู้เรียนให้ก้าวข้ามขอบเขตแห่งรัฐชาติไปสู่การตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งการพัฒนานี้มีใช้เพียงการเพิ่มพูนความรู้ แต่เป็นการปลูกฝัง ความเห็นอกเห็นใจข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural Empathy) และความสามารถในการกระทำเพื่อแก้ปัญหาในระดับโลกในฐานะพลเมืองที่มีความพร้อมรับผิดชอบต่อชะตากรรมร่วมกันของมนุษยชาติอย่างแท้จริง

4.2.3 ปัจจัยด้านนโยบาย

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าที่ผ่านมารัฐไทยมีความพยายามปรับตัวเข้าสู่ประชาคมโลกเช่นกัน โดยรับเอาแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนมาปรับใช้ผ่านการจัดทำกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมหลายฉบับ อาทิ จัดให้มีพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 จัดให้มีแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2566 – 2570 ทั้งยังอยู่ในระหว่างผลักดันร่างพระราชบัญญัติอากาศสะอาด (Clean Air Act) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าแม้จะมีการกำหนดนโยบายออกมาอย่างเป็นรูปธรรม ทว่าในทางปฏิบัติยังขาดแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน ส่งผลให้ขาดเอกภาพและพลังในการขับเคลื่อนนโยบาย ดังปรากฏว่าแม้รัฐจะพยายามเชิญชวนและออกมาตรการลดการใช้ถุงพลาสติกให้แก่ร้านค้าและประชาชน ซึ่งแม้จะสร้างการรับรู้แก่ผู้คนได้ในระดับหนึ่ง โดยมีผู้ประกอบการกว่า 75 แปรนต์ประกาศตัวเข้าร่วมโครงการ (The Nation, 2019) และสามารถลดปริมาณถุงพลาสติกลงไปได้กว่า 1 แสนตัน (กรมประชาสัมพันธ์, 2566)

อย่างไรก็ตาม การงดแจกถุงพลาสติกในปัจจุบันยังเป็นไปในลักษณะของ “ความสมัครใจ” ซึ่งครอบคลุมเพียงร้านค้าปลีกขนาดใหญ่และร้านสะดวกซื้อ แต่ไม่ครอบคลุม ตลาดสด ตลาดนัด และร้านค้าโชห่วย นอกจากนี้ ยังมีความยอกย้อนในทางปฏิบัติ เพราะแม้ร้านค้าจะงดแจกถุงพลาสติก แต่ทว่าก็ยังมีการขายถุงพลาสติกซึ่งกลายเป็นการผลักระให้แก่ผู้บริโภค ส่งผลให้ผู้บริโภคไม่ได้รับการปลูกฝังสำนึกให้เห็นถึงความสำคัญของการลดการใช้ถุงพลาสติกอย่างแท้จริง ดังปรากฏเสียงสะท้อนของผู้บริโภคว่าพวกเขาไม่ได้รับความสะดวกจากมาตรการนี้ ทำให้ร้านค้าบางแห่งเลือกที่จะแจกถุงพลาสติกเพื่อเอาใจลูกค้า (Bangkok Post, 2020) นอกจากนี้ ภาครัฐก็ไม่ได้กำหนดโทษแทนอื่น ๆ สำหรับใช้กับสินค้าบางรายการโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทสินค้าสด ทำให้ร้านค้าจำเป็นต้องใช้ถุงพลาสติกอย่างเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งแม้จะพบว่ามีการใช้ถุงพลาสติกลดลง แต่การใช้พลาสติกประเภทอื่น ๆ กลับไม่ได้ถูกควบคุม ส่งผลให้สุดท้ายแล้วมาตรการลดการใช้ถุงพลาสติกจึงไม่เพียงแต่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในทางปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังไม่อาจช่วยให้ประเทศไทยลดขยะจากพลาสติกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (World Bank Group, 2022)

จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการสร้างสำนึกพลเมืองโลกที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผลในทางปฏิบัติไม่อาจผลักดันผ่านการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวได้ เพราะเรื่องดังกล่าวมิได้เกี่ยวข้องกับ การรับรู้เพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับความตระหนักของผู้บริโภคที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าว และอยากจะมีส่วนเข้าไปช่วยเหลือดูแลโดยไม่มี การบังคับอย่างแท้จริง ในแง่การขับเคลื่อนนโยบายให้เกิดผลในทางปฏิบัติจึงเกี่ยวพันกับนโยบายด้านการศึกษาอย่างยิ่ง ในฐานะกลไกพื้นฐานสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมอันสืบเนื่องจากวิถีบริโภคนิยมแบบสุดโต่งและการใช้ทรัพยากรอย่างขาดความรับผิดชอบที่สัมพันธ์กันระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมของผู้คนทั่วโลก เพื่อชี้ให้เห็นว่าพวกเราทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมในเวลาใดก็ตามทางใดก็ตาม ซึ่งแม้ปัจจุบันประเทศไทยจะได้บรรจุแนวคิดเรื่อง “พลโลก” (Global Citizenship) ไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2551 แต่ปัญหาสำคัญที่พบคือการขาดความชัดเจนในเชิงแนวคิดและนิยามว่าพลโลกในความหมายของรัฐไทยคือใคร มีขอบเขต ความสำคัญอย่างไร และพึงมีคุณลักษณะอย่างไร ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดตัวชี้วัดทางการเรียนรู้ให้

ไม่สามารถสะท้อนคุณลักษณะของพลเมืองโลกทั้งด้านความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม ได้อย่างแท้จริง กระทบต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ของครูผู้สอนให้ต้องขาดทิศทางในทางปฏิบัติ จากผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้อง พบว่าความกำกวมดังกล่าวส่งผลให้ครูจำนวนมากเลือกตีความแนวคิดพลเมืองโลก โดยบูรณาการไว้ในรายวิชาประวัติศาสตร์โลก มากกว่าจะมองพลเมืองโลกในฐานะสำนักความรับผิดชอบร่วมต่อสังคมโลกอย่างแท้จริง

แท้จริงแล้วสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดำเนินการส่งเสริมให้เกิดการขยายผลการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างสำนักพลเมืองโลก โดยสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดแปลเอกสาร Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives ของ UNESCO และจัดทำขึ้นเป็นคู่มือ “พลโลกศึกษา: หัวเรื่องและวัตถุประสงค์ การเรียนรู้” ในปี 2565 เพื่อเป็นกรอบสำหรับครูผู้สอนที่สนใจได้นำไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้านพลโลกศึกษาในชั้นเรียนของตน โดยในคู่มือมีการอธิบาย นิยาม ขอบเขต การจัดการเรียนรู้ซึ่งครอบคลุม 3 มิติ ทั้งด้านความรู้ สังคมอารมณ์ และพฤติกรรม มีการยกตัวอย่างวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับชั้นต่างๆ ผ่านการอธิบายที่เชื่อมโยงสิ่งรอบตัวเข้ากับมุมมองระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติไว้ในตัวเล่ม อย่างไรก็ตาม คู่มือดังกล่าวเป็นไปเพื่อเสริมเนื้อหาการเรียนรู้ ไม่ได้มีลักษณะบังคับการดำเนินการเป็นไปตามความสนใจและความสมัครใจของครูผู้สอน ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพและคุณภาพในการขยายผลการเรียนรู้

ทั้งนี้เพราะแม้ครูผู้สอนจะสามารถอ่านคู่มือและทำความเข้าใจเนื้อหาด้วยตนเองได้ ทว่าสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่จุดของการเรียนรู้ด้วยตนเองก็คือ “ความรู้สึกรสใจ” ซึ่งความสนใจส่วนหนึ่งนั้นก็มาจากความเข้าใจความสำคัญของประเด็นดังกล่าว ซึ่งผลการสัมภาษณ์พบว่าสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตระหนักถึงประเด็นดังกล่าวและมีความพยายามจัดอบรมเผยแพร่ความรู้และวิธีการใช้คู่มือ ทว่ายังไม่กระจายในวงกว้าง ส่วนหนึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นเพราะความไม่ชัดเจนของนโยบายในระดับชาติต่อการสร้างสำนักพลเมืองโลกทำให้การผลักดันเพื่อสร้าง “พลโลก” ที่ปรากฏในแผนการศึกษาและแผนการพัฒนามักเน้นไปที่การเสริมทักษะการเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 และผลักดันนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551; คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) แทนการพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการความเป็นพลเมืองโลกอย่างชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้ครูผู้สอนมีความเข้าใจที่จำกัด ไม่สามารถเชื่อมโยงเป้าหมายการเรียนรู้กับนโยบายการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ครูผู้สอน ผู้เรียน รวมไปถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องรับนโยบายไปปฏิบัติ และประชาชน ขาดความเข้าใจเชิงโครงสร้างว่า นโยบายและโครงการเหล่านั้นเชื่อมโยงกับแนวคิดพลเมืองโลกอย่างไร และมีเป้าหมายเพื่ออะไร ทำให้การพัฒนาพลเมืองโลกในประเทศไทยยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

4.2.4 ปัจจัยด้านอาชีพ

ผลการศึกษาพบว่าลักษณะของการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองโลกที่แตกต่างกัน โดยผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือทำงานใน

รัฐวิสาหกิจ เป็นกลุ่มที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือรับจ้างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) ขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ทำงานบริษัทเอกชนพบว่ามีความเป็นพลเมืองโลกสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่ประกอบอาชีพรับจ้างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) ขณะที่กลุ่มผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพรับจ้าง พบว่าเป็นกลุ่มที่มีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองโลกน้อยกว่ากลุ่มอาชีพอื่นอย่างมีนัยสำคัญ

จากผลการศึกษาสามารถตีความได้ว่า ลักษณะของอาชีพมีความสัมพันธ์กับระดับสำนึกความเป็นพลเมืองโลกอย่างมีนัยสำคัญ การที่กลุ่มข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มอาชีพอื่นอย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ รวมถึงการมีโอกาสเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นระดับโลกอย่างต่อเนื่องมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาแนวคิดและทัศนคติในฐานะพลเมืองโลก ตรงกันข้ามกลุ่มเกษตรกรและแรงงานรับจ้างซึ่งมักมีข้อจำกัดด้านโอกาสทางการศึกษา การเข้าถึงเทคโนโลยี และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นระดับสากล พบว่ากลุ่มนี้มักมีแนวโน้มที่จะมีระดับความเป็นพลเมืองโลกต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบนโยบายหรือโครงการพัฒนาพลเมืองที่สามารถเข้าถึงและสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มอาชีพต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม เพื่อยกระดับสำนึกความเป็นพลเมืองโลกให้เกิดขึ้นในทุกมิติของสังคมไทยอย่างทั่วถึงและยั่งยืน

4.2.5 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่าวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อสำนึกความเป็นพลเมืองโลก แม้ว่าผลจากการสำรวจจะชี้ให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 25 มองว่าวัฒนธรรมไทยเปิดรับความเห็นที่แตกต่างมากขึ้น ซึ่งมีส่วนส่งเสริมต่อความเป็นพลเมืองโลกได้ อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 75 ยังมองว่าวัฒนธรรมไทยส่งเสริมต่อการแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบผู้มีอำนาจ ยอมรับความเห็นต่าง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับ ‘น้อย’ ถึง ‘ปานกลาง’ ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อยที่ชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า แม้ปัจจุบันบริบทของโลกทั้งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยต้องสัมพันธ์กับสังคมโลกอย่างเลี่ยงไม่ได้และไม่อาจดำรงอยู่โดยแยกขาดจากประชาคมโลกได้อีกต่อไป ทำให้ไทยจำเป็นต้องปรับตัว เปิดรับความหลากหลายและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การกล่อมเกลาก่อนการเมืองและสังคมของไทยที่ผ่านมายังคงเน้นย้ำและให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องความมั่นคง เอกภาพของชาติ เป็นแกนกลางของการปลูกฝังค่านิยมทางการเมืองซึ่งแนวโน้มเช่นนี้ส่งผลให้สำนึกของความเป็น “พลเมืองโลก” ของพลเมืองไทยยังคงเกิดขึ้นอย่างจำกัด

แต่ถึงอย่างนั้น วัฒนธรรมไทยก็มีองค์ประกอบหลายประการที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการเสริมสร้างสำนึกพลเมืองโลกได้อย่างมีศักยภาพ เช่น ค่านิยมเรื่องความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การอยู่ร่วมกันอย่างสงบ และความสามารถในการปรับตัวต่อบริบทที่หลากหลาย เป็นต้น หากรัฐและสังคมสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้มาประยุกต์กับกระบวนการเรียนรู้และนโยบายสาธารณะได้อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ก็จะเป็นพลังสำคัญในการหล่อหลอมสำนึกของพลเมืองไทยให้เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกได้

5.อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าความเป็นพลเมืองโลกต้องประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ มิติด้านความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกผูกพัน และการแสดงออก จะขาดมิติใดมิติหนึ่งไม่ได้ ดังจะเห็นได้ว่าแม้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 63.7 จะมีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองโลกด้านความรู้เข้าใจ บริบทโลกในระดับสูง ทว่ากลับมีคะแนนเฉลี่ยด้านความรู้สึกผูกพันและรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก และด้านการแสดงออกด้วยความรับผิดชอบโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อประชาคมโลกในระดับน้อย

สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าแม้ผู้คนจะรับรู้ข้อมูลข่าวสารและประเด็นปัญหาในระดับโลกที่เพิ่มสูงขึ้นในปัจจุบันอันสืบเนื่องมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีที่ส่งผลให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกิดขึ้นตามไปด้วยอย่างเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติกลับยังเกิด “ช่องว่างระหว่างความรู้กับการลงมือปฏิบัติ” (knowledge-action gap) ที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาสำนักความเป็นพลเมืองโลกอย่างแท้จริง

งานวิจัยที่ทำการศึกษาระหว่างการเรียนรู้กับการลงมือปฏิบัติ (Knowledge-Action Gap) ชี้ให้เห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ช่องว่างดังกล่าวมิได้เกิดจากการขาดความรู้เพียงอย่างเดียว แต่เชื่อมโยงกับปัจจัยทางจิตวิทยา สังคม และโครงสร้างทางนโยบายที่ซับซ้อน ส่งผลให้ไม่เสมอไปที่ผู้มีความรู้ในเรื่องนั้นจะมีทัศนคติและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความรู้ Anja Kollmuss และ Julian Agyeman (2002) ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นสิ่งที่ซับซ้อน ระหว่างความรู้ความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมกับการแสดงพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การให้ความรู้แก่ผู้คนเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวไม่อาจส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้นโดยอัตโนมัติ โดยสาเหตุที่ทำให้ทัศนคติกับพฤติกรรมไม่สอดคล้องกัน (Discrepancy) นั้น ประกอบด้วย ประสบการณ์ที่ไม่สอดคล้องกัน ระหว่างบรรทัดฐานทางสังคม (Social norms) นโยบาย และความเหลื่อมล้ำทางเวลา (Temporal discrepancy) ระหว่างช่วงเวลาในการลงมือปฏิบัติกับผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ส่งผลให้ต้นทุนในปัจจุบันมีความเด่นชัดกว่าผลประโยชน์ที่จะได้รับในอนาคต เมื่อเป็นเช่นนี้จึงส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่ไม่ตรงกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Schwartz's (1977) ที่ระบุไปในทิศทางเดียวกันว่าการแสดงออกของผู้คนนั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความตระหนักถึงภาระผูกพันความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคลกับผลที่ตามมาจากสิ่งที่ได้รับมอบหมาย

ด้าน Roope O. Kaaronen (2017) ชี้ให้เห็นว่าแม้การส่งเสริมให้ผู้คนและชุมชนมีพฤติกรรมด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน แต่บ่อยครั้งที่การแทรกแซงและการดำเนินนโยบายเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นกลับไม่สัมฤทธิ์ผล ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแนวนโยบายต่างๆมักให้ความสำคัญน้อยมากกับวิธีการที่สภาพแวดล้อมในชีวิตประจำวันจะสามารถเอื้ออำนวย (Afford) ให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นระบบ จนนำไปสู่ช่องว่างระหว่างความรู้กับการกระทำ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ Lev Vygotski (1978) ที่ระบุว่าแม้จะมีการเรียนการสอน ทว่าในทางปฏิบัติพบว่าช่องว่างหรือระยะห่างของระดับพัฒนาการของผู้เรียนซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือส่วนที่สามารถลงมือปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ส่วนที่ผู้เรียนต้องได้รับความช่วยเหลือ และส่วนที่เกินกว่าความสามารถในทางปฏิบัติ การเรียนรู้จะต้องเริ่มต้นจากการเรียนในส่วนที่ผู้เรียน

สามารถลงมือปฏิบัติได้ด้วยตนเองก่อน จากนั้นจึงค่อยลดระดับความช่วยเหลือลง ที่สำคัญจะต้องไม่ลืมว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยการเรียนรู้ในชั้นเรียนที่สอดคล้องกับปฏิสัมพันธ์ในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นจะส่งผลต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของจอห์น ดิวอี้ (Dewey, 1938) ที่ระบุว่าความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากปราศจากการลงมือปฏิบัติและการสะท้อนความคิด (reflection) ที่เปลี่ยนแปลงประสบการณ์ดิบ (Raw Experience) ให้กลายเป็นบทเรียนที่มีความหมาย เพื่อต่อยอดความเข้าใจให้กลายเป็นการกระทำที่มีคุณค่า

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องช่องว่างระหว่างความรู้กับการลงมือปฏิบัติเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพยายามปรับทัศนคติและพฤติกรรมให้สอดคล้องกับเป้าหมายใหม่ของการพัฒนา ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอย่างแท้จริง กรณีศึกษาสำนักความเป็นพลเมืองโลกของพลเมืองไทยที่ชี้ให้เห็นว่าแม้คนไทยจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นโลกในระดับสูง (63.7%) แต่ทว่าพวกเขากลับยังมีมิติความผูกพันและการแสดงออกที่สอดคล้องกับความเป็นพลเมืองโลกตามกรอบของ GCED: UNESCO's framework ในระดับต่ำ กล่าวคือ แม้พวกเขาจะเข้าใจว่าไทยไม่ได้อยู่เพียงลำพังและหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกนั้นอาจส่งผลกระทบต่อประเทศไทยได้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ในทางกลับกันการกระทำของพวกเขาเองก็อาจส่งผลกระทบต่อโลกได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ทั้งโลกเชื่อมโยงกัน แต่ทว่าคนไทยส่วนใหญ่กลับไม่ได้รู้สึกมีความผูกพันหรือมองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก ขณะเดียวกัน ก็ยังคงใช้ชีวิตประจำวันของตนไปตามปกติ ยังคงคำนึงถึงความสะดวกสบายและประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบในระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับโลกและการพัฒนาที่ยั่งยืนมากนัก ในแง่นี้สำนักความเป็นพลเมืองโลกของคนไทยจึงมีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองโลกในระดับสากลเพียงบางมิติ กล่าวคือคนไทยมีความรู้เกี่ยวกับโลก (Global knowledge) แต่ยังไม่พัฒนาไปสู่สำนึกร่วมต่อโลก (Global commitment) และการขับเคลื่อนเพื่อประโยชน์แห่งประชาคมโลก (Global action) ซึ่งเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายเรื่องช่องว่างระหว่างความรู้และการแสดงออกที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องกันระหว่างความรู้และพฤติกรรม

โดยช่องว่างระหว่างความรู้กับการลงมือปฏิบัตินี้เกิดจากปัจจัยหลายประการ ทั้งด้านแรงจูงใจภายใน การตระหนักถึงคุณค่าของการกระทำ ตลอดจน บริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติ ในบริบทของประเทศไทย แม้ภาครัฐจะได้ออกนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมหลายมาตรการ เช่น การลดการใช้ถุงพลาสติก หรือการส่งเสริมแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติกลับยังต้องอาศัยกลไกเสริมที่สำคัญคือการสร้างแรงจูงใจและสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สัมพันธ์โดยตรงกับการจัดการศึกษาในระบบ ทว่าหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยในปัจจุบัน แม้จะมีเนื้อหาที่กล่าวถึง “พลโลก” ปรากฏอยู่ รวมไปถึงมีเนื้อหาที่กล่าวถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคมโลกอยู่บ้าง ทว่ากลับยังขาดกระบวนการสร้างสำนึกพลเมืองโลกให้แก่ผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ทั้งในดำนโยบาย เป้าหมายและตัวชี้วัดการเรียนรู้ ตลอดจน การพัฒนาความเข้าใจและแรงจูงใจของ

ครูผู้สอนอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งส่งผลต่อการขยายผลการเรียนการสอนให้เชื่อมโยงกับความเป็นพลเมืองโลก ในชั้นเรียน นอกจากนี้ โครงสร้างทางสังคมไทยก็พบว่ายังไม่เอื้อต่อการลงมือปฏิบัติ เช่น ยังขาดความสอดคล้องระหว่างนโยบายกับการจัดการสภาพแวดล้อมให้พร้อมรองรับต่อปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ ยกตัวอย่างเช่น นโยบายลดการใช้ถุงพลาสติก แม้จะช่วยให้ปริมาณการใช้ถุงพลาสติกลดในระยะสั้น ทว่าในระยะยาวกลับมีแนวโน้มไม่ต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะผู้บริโภคโดยมากไม่มีทางเลือกที่มีความสะดวกสบายเทียบเท่ากับการเลือกรับถุงพลาสติกในเวลานี้ สะท้อนให้เห็นว่านโยบายลดการใช้ถุงพลาสติกไม่อาจดำเนินการได้เพียงลำพัง แต่จำเป็นต้องผสมผสานกับนโยบายด้านอื่นๆ อาทิ การวิจัยและพัฒนาภาชนะทางเลือก นโยบายสร้างแรงจูงใจทั้งด้านลบและด้านบวกต่อร้านค้าและผู้รับบริการ เป็นต้น ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าในมุมมองของผู้บริโภค การเลือกรับถุงพลาสติกนั้นให้ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมได้ในระยะสั้น เมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ระยะยาวในเรื่องการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและการสร้างความมั่นคงต่อสภาพแวดล้อมในอนาคตซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่จับต้องไม่ได้ในระยะเวลายาวสั้น นอกจากนี้ ขณะที่คนบางกลุ่มเลือกจะไม่รับถุงพลาสติกแต่คนบางกลุ่มกลับยังเลือกรับหรือเลือกแจกถุงพลาสติกแบบใช้แล้วทิ้งโดยไม่ได้รับผลกระทบย้อนกลับหรือการลงโทษใด ๆ จึงกลายเป็นแรงจูงใจให้ผู้บริโภคยังคงเลือกรับหรือแจกถุงพลาสติก แม้จะทราบว่าการใช้ถุงพลาสติกเป็นวัสดุที่ย่อยทำลายยากและเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อมก็ตาม (Dewey, J., 1938; Vygotsky, L. S., 1978)

เรื่องดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบตั้งแต่การจัดการศึกษาที่มีได้มุ่งสร้างเพียงความรู้ความเข้าใจบริบทของโลก ผ่านการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์โลก หรือถ่ายทอดความรู้ทฤษฎีเท่านั้น แต่จำเป็นต้องจัดการศึกษาเพื่อสร้างแรงจูงใจและความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างยั่งยืน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด ลงมือทำ และสะท้อนผลของการกระทำนั้นด้วยตนเอง (Dewey, 1938) ผ่านการสร้างให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และได้มีประสบการณ์นำเอาองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาลงมือปฏิบัติจริง เริ่มต้นจากขอบเขตการเรียนรู้ที่พวกเขาสามารถลงมือปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ก่อนขยับขึ้นไปสู่ระดับการแสดงออกที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐและสังคม เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและต่อยอดไปสู่การลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง (Vygotsky, 1978) พร้อมกันนี้การลงมือสร้างสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องไปกับแนวคิดทฤษฎีและแนวนโยบายของภาครัฐอย่างครอบคลุมรอบด้านก็มีความสำคัญไม่แพ้กันเพื่อไม่ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกไม่สอดคล้องระหว่างสิ่งที่เรียนรู้จากชั้นเรียนและสิ่งที่พบหรือความเป็นจริงในสังคม เพื่อลดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้กับการลงมือปฏิบัติสู่การขับเคลื่อนนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้างต้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงมีข้อเสนอแนะทางนโยบายและข้อเสนอแนะทางวิชาการเพื่อส่งเสริมแนวทางการพัฒนาสำนักพลเมืองโลกในพลเมืองไทยดังต่อไปนี้

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาข้างต้นสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การขับเคลื่อนนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมไม่อาจประสบความสำเร็จได้ หากยังคงเน้นเพียงการสร้างความรู้เชิงเนื้อหา (know what) โดยปราศจากการสร้างความเข้าใจถึงเหตุผล (know why) ความสำคัญของแนวคิดเหล่านั้น รวมไปถึงความสามารถในการลงมือปฏิบัติจริง (know how) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีความสัมพันธ์โดยตรงกับแนวทางการจัดการศึกษาในประเทศไทยที่ยังเน้นการสอนเชิงทฤษฎีมากกว่าการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรู้แต่ไม่เกิดแรงจูงใจในการลงมือปฏิบัติจริง เนื่องจากยังไม่เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

ดังนั้น เพื่อให้การส่งเสริมสำนักพลเมืองโลกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายสำคัญสองประการ ได้แก่

7.1.1 ควรมีการจัดวางการศึกษาให้เชื่อมโยงกับความเป็นพลเมืองโลก เพื่อสร้างฐานคิดของการพัฒนานโยบายอย่างเป็นระบบ มิใช่เพียงการกล่าวถึงแต่เป็นการระบุให้ลึกซึ้งลงไปในรายละเอียดถึงนิยาม ขั้นตอนปฏิบัติการ ตัวชี้วัด ต้นทุนและผลที่จะได้รับทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว เพื่อให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนเข้าใจถึงเหตุผลและกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ผ่านการเรียนรู้ทั้งทฤษฎีและการลงมือปฏิบัติที่เชื่อมโยงทฤษฎีเข้ากับประสบการณ์มีส่วนร่วมกับสังคมอย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาทักษะในการคิดเชิงวิพากษ์ การสร้างความตระหนักรู้เชิงคุณค่า และการสร้างสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างเป็นรูปธรรม โดย

1. ปรับปรุงเพิ่มเติมแนวคิดและตัวชี้วัดเรื่องพลเมืองโลกในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในส่วนของการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ควรเน้นการมีส่วนร่วมและการลงมือทำจริง เช่น โครงการจิตอาสาที่เชื่อมโยงกับ SDGs หรือการแลกเปลี่ยนมุมมองกับผู้คนต่างวัฒนธรรม แนวทางนี้ช่วยเปลี่ยนการเรียนรู้เชิงทฤษฎีให้เป็นสำนึกและความรับผิดชอบที่ยั่งยืน พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับหลายกลุ่มสาระวิชาอย่างบูรณาการ การพัฒนาหลักสูตรในลักษณะนี้จะส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกทั้งด้านความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมได้อย่างรอบด้าน

2. พัฒนาศักยภาพและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ครูผู้สอน ครูผู้สอนนับเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสำนักพลเมืองโลกสู่พลเมืองไทยตั้งแต่วัยเยาว์ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาครูผู้สอนยังไม่ได้รับการพัฒนาทักษะและเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพลเมืองโลก การพัฒนาหลักสูตรเพื่อยกระดับความรู้และความเข้าใจของครูผู้สอนเกี่ยวกับพลเมืองโลกถือเป็นหัวใจสำคัญ ครูจำเป็นต้องเข้าใจแนวคิดนี้อย่างถูกต้องเพื่อถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเสริมทักษะการเป็นโค้ชและบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้จะช่วยให้กระบวนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น นอกจากนี้ การสร้างโอกาสให้ครูได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเครือข่ายในและต่างประเทศจะช่วยเปิดโลกทัศน์และยกระดับคุณภาพการสอน การพัฒนาศักยภาพควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงกิจกรรมอบรมระยะสั้นที่ขาดความยั่งยืน

7.1.2 ขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างบูรณาการ ยกตัวอย่างเช่น การผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จ มีอาจดำเนินการโดยแยกส่วน ผ่านการรณรงค์ระยะสั้นที่มุ่งให้ทุกฝ่าย

ต่างร่วมกันดใช้ฤๅพลาสติกเท่านั้น หากแต่ต้องเชื่อมโยงกับนโยบายด้านโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรมทดแทนด้วย ในแง่นี้การขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้มีประสิทธิภาพจึงไม่อาจมุ่งเน้นเพียงมิติของนโยบายสิ่งแวดล้อมโดยลำพัง แต่จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างเชิงระบบที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างสถาบันที่เกี่ยวข้อง อาทิ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมวัสดุทดแทนจากทรัพยากรรีไซเคิล การสร้างแรงจูงใจทางภาษีและธุรกิจสีเขียว ควบคู่ไปกับการออกแบบระบบการจัดการขยะอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง ตลอดจนการส่งเสริมเครือข่ายภาคประชาชนให้มีบทบาทร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เป็นต้น เนื่องจากนโยบายสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลายมิติ การดำเนินงานจำเป็นต้องบูรณาการเชิงโครงสร้างเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและเสถียรภาพในการดำเนินงาน เมื่อนโยบายไม่มีความครอบคลุมในทุกมิติจึงส่งผลให้นโยบายไม่มีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ ไม่มีการตอบสนองเชิงนโยบายที่จริงจังต่อเนื่องและยั่งยืน

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

จากผลการศึกษาข้างต้น บทความวิจัยชิ้นนี้จึงมีข้อเสนอเชิงวิชาการเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบาย ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยเพื่อพัฒนากรอบหลักสูตร “การศึกษาเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองโลก” ที่เหมาะสมกับบริบทไทย โดยงานวิจัย ควรมุ่งออกแบบกรอบแนวคิด วิเคราะห์และออกแบบ ตัวชี้วัด ผลลัพธ์ ที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Practice) ของผู้เรียน รวมไปถึงออกแบบเนื้อหาหลักสูตรที่เชื่อมโยงการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) สิทธิมนุษยชน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเชื่อมโยงเข้ากับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาในไทย รวมไปถึงวัฒนธรรมไทยบางประการที่มีส่วนส่งเสริมต่อความเป็นพลเมืองโลกได้

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยฉบับนี้สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างสำนึกพลเมืองโลกในสังคมไทยเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ทั้งในมิติของนโยบาย การศึกษา และการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอน แม้ในปัจจุบันประเทศไทยจะมีนโยบายและหลักสูตรที่กล่าวถึงพลเมืองโลกอยู่บ้าง แต่ยังขาดความชัดเจน ต่อเนื่อง และกลไกการขับเคลื่อนที่ครอบคลุมทุกภาคส่วน การบูรณาการเรื่องพลเมืองโลกในหลักสูตรยังเน้นเพียงการถ่ายทอดความรู้ ไม่ได้มุ่งสร้างสำนึกและพฤติกรรมที่สะท้อนความรับผิดชอบต่อสังคมและโลก ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมการเมืองไทยบางประการพบว่ายังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาสำนึกพลเมืองโลก โดยเฉพาะการศึกษาที่เน้นชาตินิยมโดยขาดการเชื่อมโยงกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของโลก ดังนั้น การผลักดันให้การพัฒนาพลเมืองโลกเป็นวาระแห่งชาติ โดยเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) การจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอ ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกของสหประชาชาติที่อยู่ภายใต้วาระการพัฒนาอย่างยั่งยืนเช่นเดียวกัน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและต่างประเทศ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้พลเมืองไทยทุกกลุ่ม ทุกช่วงวัย ได้รับการปลูกฝังความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมไทยที่เข้มแข็งและพร้อมก้าวสู่ความเป็นพลเมืองโลกอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมประชาสัมพันธ์. (2566). *การลดใช้ถุงพลาสติกหูหิ้วใน 3 ปี ลดลงกว่า 1 แสนตัน ช่วยส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน*. สืบค้นจาก:
<https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/33/iid/162911>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2567). 'อีทสโตรก' ปีนี้ คร่าไป 61 ราย อีสาน ตายเยอะสุด 33 คน เช็กอาการ และวิธีปฐมพยาบาล. สืบค้นจาก: https://www.bangkokbiznews.com/health/public-health/1126361?utm_source=chatgpt.com
- คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- เจาะลึกระบบสุขภาพ. (2567). *กรมอนามัยเผยปี 62-66 พบเสียชีวิตจากความร้อนสะสม 131 คน ชวนทำความรู้จัก*. สืบค้นจาก: https://www.hfocus.org/content/2024/03/29928?utm_source=chatgpt.com
- ฐานเศรษฐกิจ. (2567). "คลื่นความร้อนรุนแรงคร่าชีวิตชาวยุโรปนับหมื่น ผู้สูงอายุเสี่ยงกว่า 2 เท่า". https://www.thansettakij.com/climatecenter/environment/604081?utm_source=chatgpt.com
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2566). *บริโภคนิยมสุดโต่ง (Hyperconsumerism)*. สืบค้นจาก: https://www.sac.or.th/portal/viewer_isdownload.html?file=uploads/article/2023_20231208083901-1.pdf
- ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ SDGs*. สืบค้นจาก: <https://www.sdgmovement.com/intro-to-sdgs/>
- Agyeman, J., Bullard, R.D., and Evans, B. (2003). *Joined-up thinking: bringing together sustainability, environmental justice, and equity*. In: J. Agyeman, R.D. Bullard, and B. Evans, eds. *Just sustainabilities. Development in an unequal world*. Cambridge, MA: MIT Press, 1–16.
- Aljazeera. (2025). *At least 47 killed in Nepal as heavy rains trigger landslides, flash floods*. <https://www.aljazeera.com/news/2025/10/5/at-least-47-killed-in-nepal-as-heavy-rains-trigger-landslides-flash-floods>
- Appiah, K. A. (2006). *Cosmopolitanism: Ethics in a world of strangers*. W. W. Norton & Company.

- Bangkok Post. (2020). Plastic 'ban' flouted at shops.
https://www.bangkokpost.com/business/general/1876679/plastic-ban-flouted-at-shops?utm_source=chatgpt.com
- BBC News ไทย. (2567). น้ำท่วม 67 มวลน้ำน้อยกว่าปี 54 แต่ความเสียหายกลับมากกว่าในหลายจังหวัด เป็นเพราะอะไร. สืบค้นจาก: <https://www.bbc.com/thai/articles/crmwdkvj2dko>
- BBC News ไทย. (2568). ไฟป่าแคลิฟอร์เนีย ยอดผู้เสียชีวิตเพิ่ม สถานการณ์ล่าสุดเป็นอย่างไร อุปสรรคการดับเพลิงมีอะไรบ้าง. สืบค้นจาก: <https://www.bbc.com/thai/articles/cy9le17z3v3o>
- Bickford, D., & Levy, J. (2004). Politics and Globalization: Citizenship in the Global Era. Centers for Disease Control and Prevention | CDC (.gov)
<https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/71/wr/mm7124a6.html>
- Bhikhu Parekh. (2003). Cosmopolitanism and Global Citizenship..Review of International Studies , Jan., 2003, Vol. 29, No. 1 (Jan., 2003), pp. 3-17 Cambridge University Press.
<https://www.jstor.org/stable/20097831>.
- David Held. (1995). Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance. Polity Press.
- Dewey, J. (1916). Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. New York: Macmillan.
- Dimitrova, T., Ilieva, I., & Stanev, V. (2022). I Consume, Therefore I Am? Hyperconsumption Behavior: Scale Development and Validation. Social Science, 11(11), 532;
<https://doi.org/10.3390/socsci11110532>
- Glynda A. Hull and Amy Stornaiuolo. (2011). Literate Arts in a Global World: Reframing Social Networking as Cosmopolitan Practice. Journal of Adolescent & Adult Literacy 54(2):85 – 97. <http://mgicollaboration.pbworks.com/f/Hull-literate%20arts%20in%20a%20global%20world.pdf>
- Hernández Guzmán, D., & Hernández García de Velazco, J. (2023). Global Citizenship: Towards a Concept for Participatory Environmental Protection. Global Society, 38(2), 269–296. <https://doi.org/10.1080/13600826.2023.2284150>
- IPCC. (2023). Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.

- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239–260.
- Kymlicka, W. 2008. *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Lim, W. M. (2017). Inside the sustainable consumption theoretical toolbox: Critical concepts for sustainability, consumption, and marketing. *Journal of Business Research*, 78: 69–80.
- Michaelis, John U. (1992). *Social Studies for Children in a Democracy: A Guide to Basic Instruction*. 10 th Edition. Boston: Allyn and Bacon
- PIERspectives. (2567) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กับ เศรษฐกิจ: ตอนที่ 1 สถานการณ์และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ. <https://www.pier.or.th/pierspectives/002/>
- Kaaronen, R. O. (2017). Affording Sustainability: Adopting a Theory of Affordances as a Guiding Heuristic for Environmental Policy. *Frontiers in Psychology*, 8, Article 1974. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01974>
- Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10) New York: Academic Press.
- Steffen, W. (2011). The Anthropocene: From Global Change to Planetary Stewardship. *AMBIO* 40 (7): 739–761. <https://doi.org/10.1007/s13280-011-0185-x>.
- The Nation. (2019). “75 brands to stop providing plastic bags from January 1”. https://www.nationthailand.com/in-focus/30378996?utm_source=chatgpt.com
- TNN. (2024). หิมะตกในทะเลทรายประเทศซาอุดีอาระเบีย ครั้งแรกในประวัติศาสตร์. สืบค้นจาก: <https://www.tnnthailand.com/tech/180799/>
- UNESCO. (2015). *Global citizenship education: topics and learning objectives*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>
- UNESCO. (2025). *What you need to know about global citizenship education*. <https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/need-know>
- United Nations. (2024). *The Sustainable Development Goals Report 2024*. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/>
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

World Bank Group. (2022). Plastic Waste Material Flow Analysis for Thailand.

https://www.worldbank.org/en/country/thailand/publication/plastic-waste-material-flow-analysis-for-thailand?utm_source=chatgpt.com

ช่องว่างทางกฎหมายในการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยและแนวทางปฏิรูประบบตรวจสอบ
พระสงฆ์

Legal gaps in the supervision of Thai temple property and guidelines for reforming
the monk inspection system

นายธนโรจน์ หล่อธนะไพศาล¹

Mr.Tanaroj Lortanapaisan

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาช่องว่างทางกฎหมายในการกำกับดูแลทรัพย์สินของวัดไทย โดยมุ่งวิเคราะห์บทบาทของเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรในระบบการบริหารทรัพย์สินของวัด ศึกษาช่องโหว่เชิงโครงสร้างที่เอื้อต่อการใช้ทรัพย์สินโดยขาดการตรวจสอบ และเสนอแนวทางการปฏิรูปกฎหมายเพื่อส่งเสริมธรรมาภิบาลทางการเงินในองค์กรศาสนา งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการวิจัยเอกสาร ผลการวิจัยพบว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพย์สินของวัด โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี รายงานการเงิน หรือกลไกการตรวจสอบจากภายนอก ส่งผลให้เจ้าอาวาสมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการใช้ทรัพย์สินวัดโดยไม่มีการถ่วงดุล ขณะเดียวกันไวยาวัจกรก็ไม่มีสถานะทางกฎหมายที่เพียงพอในการควบคุมหรือตรวจสอบการบริหารจัดการดังกล่าว นอกจากนี้ยังไม่มีองค์กรกลางหรือมาตรฐานบังคับใช้ที่สามารถกำกับดูแลได้อย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยได้นำเสนอแนวทางการปฏิรูปในสามระดับ ได้แก่ (1) การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อกำหนดหน้าที่ในการจัดทำและเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัด (2) การจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบและติดตามการใช้จ่ายทรัพย์สินวัด และ (3) การพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจภายในวัด

คำสำคัญ :ช่องว่างทางกฎหมาย, ทรัพย์สินวัดไทย, ปฏิรูป, ระบบตรวจสอบพระสงฆ์

¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น; Faculty of law –Western University ,ThailandCorresponding author, e-mail: tallmanandtallman @gmail.com,Tel. 081-8437249

Abstract

This study investigates the legal gaps in the governance of temple assets in Thailand, focusing on the authority of abbots and lay administrators (waiyawachakorn), and the structural deficiencies that allow unchecked use of temple funds. It aims to analyze the weaknesses in current legal frameworks and propose legal reforms to enhance financial transparency and accountability within Buddhist temples. The research employs qualitative methods through documentary analysis. Findings reveal that existing legislation, particularly the Sangha Act B.E. 2505, lacks clear provisions on mandatory accounting, financial reporting, or external audits. This legal ambiguity allows abbots to exercise absolute control over temple finances without effective oversight. At the same time, the role of waiyawachakorn lacks legal authority to monitor or intervene in financial decisions. Furthermore, there is no centralized or standardized regulatory body to ensure compliance or conduct financial audits of temples. The study proposes three levels of reform: (1) amending existing laws to mandate financial disclosure and accounting obligations for temples, (2) establishing an independent agency to audit temple finances and investigate suspected misuse, and (3) developing participatory oversight mechanisms at the community level to create internal checks and balances.

Keywords: Legal gaps, Thai temple property, Reforming, Monk inspection system

1. บทนำ

วัดในสังคมไทยมิได้ดำรงอยู่ในฐานะเพียงพื้นที่ประกอบศาสนกิจ หากแต่เป็นสถาบันที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และอำนาจรัฐอย่างลึกซึ้งมาโดยตลอด วัดจำนวนมากถือครองทรัพย์สินในรูปของที่ดิน เงินบริจาค อาคาร และรายได้จากกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งมีมูลค่ามหาศาลในเชิงเศรษฐกิจ งานศึกษาด้านการจัดการทรัพย์สินวัดในประเทศไทยสะท้อนตรงกันว่า ระบบการบริหารทรัพย์สินของวัดยังคงดำรงอยู่ภายใต้กรอบความไว้วางใจเชิงศีลธรรม มากกว่าการกำกับดูแลตามหลักธรรมาภิบาลทางการเงิน (Intawanno, 2023; มลฤดี กี่เอียน และคณะ, 2023) ขณะที่บทบาทของไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัด ซึ่งควรทำหน้าที่ถ่วงดุลและตรวจสอบทางการเงิน กลับยังถูกจำกัดอยู่ในเชิงรูปแบบและความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมากกว่าการเป็นกลไกเชิงสถาบัน (อนิณชิตโต, 2020)

ในเชิงกฎหมาย พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม แม้จะกำหนดสถานะของวัดไว้ในระบบกฎหมายปกครอง แต่กลับมิได้ออกแบบกลไกบังคับด้านการเปิดเผยบัญชี การรายงานทรัพย์สิน หรือการตรวจสอบทางการเงินจากหน่วยงานอิสระอย่างเป็นระบบ งานวิชาการด้านกฎหมายจำนวนมากชี้ตรงกันว่าโครงสร้าง

กฎหมายไทยยังเปิดช่องให้เจ้าอาวาสมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบริหารทรัพย์สินวัด โดยขาดกลไกถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพ (ปฏิภาณวัฒน์ , สุทธิบัติ และ บัวศิริ ,2023; วิทยา คำรังเพิ่มและ หลวงแก้ว,2025)สภาพเช่นนี้ทำให้การจัดการทรัพย์สินวัดจำนวนมากดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้าง “ศรัทธานากฎหมาย” ซึ่งขัดกับหลักความโปร่งใสและความรับผิดชอบทางการเงินในรัฐสมัยใหม่

เมื่อพิจารณาในมิติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา งานศึกษาร่วมสมัยสะท้อนว่า ระบบคณะสงฆ์ไทยมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจสูง แต่กลับขาดกลไกความรับผิดชอบอย่างแท้จริง (Borchert, 2022; Larsson, 2016) การกำกับควบคุมพระสงฆ์ในทางปฏิบัติจึงพึ่งพาการลงโทษทางวินัยสงฆ์และแรงกดดันเชิงศีลธรรมจากสังคมเป็นหลักมากกว่าการใช้อำนาจตามกฎหมายการคลังและการตรวจสอบเชิงสถาบันดังเช่นองค์กรสาธารณะประเภทอื่น (Schonthal, 2020; Schedneck, 2022) ภายใต้โครงสร้างเช่นนี้ สื่อมวลชนจึงถูกทำให้กลายเป็นกลไกควบคุมแทนรัฐโดยปริยายผ่านการรายงานข่าวอื้อฉาวของพระสงฆ์เป็นระยะ แต่กลไกดังกล่าวไม่สามารถจัดการกับปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบทรัพย์สินวัดได้อย่างยั่งยืน

ในเชิงเศรษฐกิจการเมืองของศาสนา งานศึกษาหลายชิ้นชี้ว่าวัดไทยจำนวนมากดำรงสถานะเสมือน “ผู้ถือครองที่ดินและทรัพย์สินรายใหญ่” ในระดับท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจเมืองและชนบท (Boonjubun et al., 2021) อย่างไรก็ตามทรัพย์สินในนามวัดกลับไม่ถูกจัดวางให้อยู่ภายใต้ระบบกำกับเดียวกับองค์กรเศรษฐกิจหรือองค์กรสาธารณะอื่น ส่งผลให้เกิด “พื้นที่สีเทาทางกฎหมาย” ที่เอื้อต่อการสะสมทุน การเคลื่อนย้ายเงิน และการใช้ทรัพย์สินสาธารณะโดยปราศจากความรับผิดชอบเชิงระบบ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกรณีอื้อฉาวทางการเงินของวัดหลายแห่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะกรณีวัดไร่ขิง ซึ่งนำไปสู่คำถามเชิงโครงสร้างต่อระบบกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยทั้งระบบ

เมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าหลายรัฐสามารถออกแบบระบบการกำกับทรัพย์สินทางศาสนาให้สอดคล้องกับหลักความโปร่งใสโดยไม่ละเมิดเสรีภาพทางศาสนา ตัวอย่างเช่น จีนกำหนดให้วัดและองค์กรศาสนาต้องรายงานทรัพย์สินและงบการเงินต่อรัฐภายใต้มาตรฐานการกำกับที่เป็นระบบ (Wang, 2021) รวมถึงการกำหนดทิศทางการใช้ทรัพย์สินวัดเพื่อสาธารณประโยชน์ภายใต้นโยบายรัฐ (Hu, 2024) ในบริบทพื้นที่พุทธศาสนาอย่างทิเบต ระบบการจัดการทรัพย์สินรวมของวัดถูกเชื่อมโยงเข้ากับรัฐและชุมชนเพื่อลดความเสี่ยงของการผูกขาดทรัพย์สินโดยสถาบันศาสนา (Tsering, 2023) ขณะเดียวกันงานด้านประวัติศาสตร์และการเมืองของศาสนาในเอเชียชี้ให้เห็นว่า การปฏิรูปสถาบันศาสนาเป็นกระบวนการทางอำนาจที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และต้องอาศัยการออกแบบกติกาทางกฎหมายอย่างรอบคอบ (Adolphson, 2007; McCargo, 2012)

ภายใต้บริบทดังกล่าว งานศึกษาด้านกฎหมายและสังคมวิทยาศาสนาร่วมสมัยจึงเสนออย่างชัดเจนว่า พุทธศาสนาไม่ควรถูกทำให้เป็น “พื้นที่ยกเว้นทางกฎหมาย” อีกต่อไป หากแต่ควรถูกจัดวางให้อยู่ภายใต้หลักนิติรัฐและธรรมาภิบาลเช่นเดียวกับสถาบันสาธารณะอื่น (Schonthal, 2020) บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาช่องว่างทางกฎหมายในการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยผ่านกรณีศึกษาวัดไร่ขิง พร้อมทั้งวิเคราะห์แนวทางการปฏิรูประบบตรวจสอบ

พระสงฆ์โดยเชื่อมโยงกับบทเรียนจากต่างประเทศ เพื่อเสนอกรอบการปฏิรูปเชิงโครงสร้างที่สอดคล้องกับสังคมไทยในบริบทเศรษฐกิจและการเมืองร่วมสมัย

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพย์สินของวัดไทย โดยเฉพาะบทบาทและอำนาจของเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร
2. เพื่อวิเคราะห์ช่องว่างทางกฎหมายที่เอื้อต่อการใช้จ่ายทรัพย์สินวัดโดยปราศจากการตรวจสอบ
3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงกฎหมายหรือระบบการกำกับดูแล เพื่อสร้างความโปร่งใสและป้องกันการทุจริตในการบริหารทรัพย์สินของวัด

3.วิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดจากกฎหมายมหาชน โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง ความรับผิดชอบและกลไกถ่วงดุลอำนาจ (Accountability and Oversight) เป็นกรอบในการวิเคราะห์บทบาทของกฎหมายในการกำกับดูแลผู้บริหารทรัพย์สินของวัด โดยประเมินว่าบทบัญญัติของกฎหมายและโครงสร้างองค์กรภายในวัดสามารถจำกัดการใช้อำนาจของเจ้าอาวาสหรือไม่ และเพียงใดนอกจากนี้ยังอาศัยแนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล (Good Governance) ที่เน้นองค์ประกอบของความโปร่งใส การมีส่วนร่วม การตรวจสอบได้ และการรับผิดชอบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินคุณภาพของระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินในวัดไทย โดยเปรียบเทียบกับหลักการบริหารจัดการที่ดีในสถาบันสาธารณะ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผสมผสานการวิเคราะห์เอกสารเชิงกฎหมาย (Legal doctrinal/documentary analysis) กับการศึกษากรณี (Case study) แบบลงลึก โดยยึดเป้าหมายหลักเพื่อถอดรหัส “ช่องว่างเชิงกฎหมาย” และ “กลไกสถาบัน” ที่เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพย์สินวัดอย่างไม่โปร่งใส การออกแบบใช้กรอบผสม (Mixed qualitative design) ที่ประกอบด้วย (1) การศึกษาเอกสาร (Documentary & Legal analysis) เพื่อทบทวนกฎหมายที่มีผลบังคับและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (รวมถึงงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่รวบรวมไว้ในบททบทวนวรรณกรรม) และ (2) กรณีศึกษาลงลึก (In-depth case study) ของวัดไร่ขิงเพื่อเชื่อมโยงหลักการกฎหมายกับการปฏิบัติจริงในบริบทท้องถิ่น ทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์แบบวนซ้ำ (Iterative) คือ ข้อค้นพบจากเอกสารชี้จุดให้ค้นหาเอกสาร/หลักฐานที่เฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น และข้อมูลกรณีศึกษาช่วยทดสอบสมมติฐานจากการวิเคราะห์ทฤษฎี สมมติฐานของการวิจัยคือกฎหมายปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดยังไม่ครอบคลุมหรือมีประสิทธิภาพเพียงพอในการป้องกันการทุจริตหรือการใช้จ่ายโดยขาดการตรวจสอบช่องว่างทางกฎหมายและโครงสร้างการตรวจสอบภายในที่ไม่ชัดเจนเอื้อต่อการใช้จ่ายของวัดโดยปราศจากความโปร่งใส

แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล พิจารณาเอกสารกฎหมายและข้อบังคับ (Primary legal sources) รวบรวมและวิเคราะห์ข้อความกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับต่าง ๆ) กฎมหาเถรสมาคมที่เกี่ยวข้อง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เกี่ยวกับนิติบุคคล พระราชกฤษฎีกาหรือประกาศที่เกี่ยวข้อง, และคำวินิจฉัยศาลที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินวัด โดยวิธีดึงข้อความมาตรา/วรรคที่เกี่ยวข้อง จัดทำตารางเปรียบเทียบข้อกำหนดกับการปฏิบัติ เพื่อระบุช่องว่างทางกฎหมายเชิงองค์ประกอบ (Legal gap mapping) และรวบรวมงานวิจัยทั้งจากฐานข้อมูลไทย และวรรณกรรมระหว่างประเทศที่ได้คัดเลือกไว้ เพื่อสังเคราะห์มุมมองทางทฤษฎี แนวปฏิบัติเปรียบเทียบ และข้อเสนอการปฏิรูป ส่วนเอกสารกรณีศึกษาและหลักฐานภาคสนาม (Case documents) รวบรวมเอกสารสาธารณะเกี่ยวกับกรณีวัดไร่ขิง รายงานการตรวจสอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเอกสารทางวัดที่เข้าถึงได้

การคัดเลือกตัวอย่าง (Sampling) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกวัดไร่ขิงเป็นกรณีศึกษาเชิงลึก โดยอาศัยแนวคิดการคัดเลือกกรณีศึกษาแบบมีเหตุผลเชิงวิเคราะห์ (Purposive case selection) มิใช่การเลือกจากความโดดเด่นเชิงเหตุการณ์เพียงอย่างเดียว วัดไร่ขิงถูกพิจารณาในฐานะกรณีศึกษาที่สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของการจัดการทรัพย์สินวัดในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย เนื่องจากเป็นวัดที่มีทรัพย์สินและรายได้จากกิจกรรมทางศาสนาและสาธารณะจำนวนมาก มีความเกี่ยวข้องกับกลไกกำกับดูแลของรัฐหลายระดับ และอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายและระเบียบที่ซับซ้อน กรณีดังกล่าวจึงมีคุณลักษณะเป็น “กรณีศึกษาประเภทชี้ให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้าง” (Critical case) ที่เอื้อให้เห็นช่องว่าง ความคลุมเครือ และข้อจำกัดของระบบกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยได้อย่างชัดเจน

ในเชิงกรอบวิเคราะห์ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เอกสารกฎหมาย นโยบาย และงานวิชาการที่เกี่ยวข้องเป็นฐานในการสังเคราะห์ประเด็นเชิงโครงสร้างด้านอำนาจ การกำกับดูแล และธรรมาภิบาล จากนั้นนำกรณีวัดไร่ขิงมาใช้เป็นพื้นที่เชิงประจักษ์ในการพิจารณาว่า โครงสร้างทางกฎหมายและนโยบายดังกล่าวถูกนำไปใช้ ตีความ หรือบิดเบือนในทางปฏิบัติอย่างไร วิธีการดังกล่าวช่วยเชื่อมโยงการศึกษาจากเอกสารเข้ากับกรณีศึกษาอย่างเป็นระบบ และทำให้กรณีวัดไร่ขิงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการอธิบายปัญหาเชิงโครงสร้าง มากกว่าการเล่าเหตุการณ์เฉพาะกรณี

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์กฎหมายเชิงเนื้อหา (Doctrinal legal analysis) ถอดบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง แปลความตามหลักนิยามและหลักเจตนารมณ์ จัดทำตารางเปรียบเทียบระหว่างบทบัญญัติ (Law in books) กับการปฏิบัติจริง (Law in action) เพื่อชี้ช่องว่างทางกฎหมาย เปรียบเทียบแนวปฏิบัติในไทยกับกรณีญี่ปุ่น ไต้หวัน จีน ทิเบต เป็นต้น โดยอาศัยกรอบการเปรียบเทียบที่เน้นองค์ประกอบสำคัญ เช่น สถานะนิติบุคคล การบังคับงบประมาณ องค์การกำกับอิสระ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อจำกัดการวิจัยคือการเข้าถึงข้อมูลภายในวัด การเข้าถึงเอกสารภายในและข้อมูลบัญชีของวัดบางแห่งอาจถูกจำกัด จะพึงพาเอกสารสาธารณะและ

พยานหลักฐานที่เปิดเผยได้เป็นหลัก ความลำเอียงจากแหล่งข่าวสาธารณะที่ ข้อมูลข่าวอาจมีทิศทางหรือเพรมมิ่งที่เน้นความอื้อฉาว

4. ทบทวนวรรณกรรม

1. กฎหมายและการจัดการทรัพย์สินของวัดในประเทศไทย

โครงสร้างทางกฎหมายที่ใช้กำกับดูแลทรัพย์สินของวัดไทยในปัจจุบันยังตั้งอยู่บนฐานคิดที่แยก “ศาสนา” ออกจากระบบการกำกับดูแลทางการเงินของรัฐอย่างค่อนข้างชัดเจน โดย พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม แม้จะกำหนดสถานะของวัดในฐานะนิติบุคคลในทางปกครอง แต่กลับมิได้วางกลไกบังคับด้านการเปิดเผยบัญชี การตรวจสอบทางการเงินจากหน่วยงานอิสระ หรือระบบการรายงานทรัพย์สินอย่างเป็นทางการเป็นมาตรฐาน ส่งผลให้เจ้าอาวาสกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจในการถือครองและบริหารทรัพย์สินวัดโดยแท้จริง (ปฏิภาณวัฒน์ , สุทธิบัติ และ บัวศิริ ,2023; วิทยา คำรังเพิ่ม และหลวงแก้ว,2025) งานศึกษาด้านการบริหารจัดการวัดจำนวนมากชี้ตรงกันว่า ระบบไวยาวัจกรซึ่งควรทำหน้าที่เป็นกลไกถ่วงดุลในทางการเงิน ยังถูกจำกัดอยู่ในบทบาทเชิงพิธีกรรมและความไว้วางใจส่วนบุคคล มากกว่าจะเป็นกลไกตรวจสอบเชิงสถาบัน (อนัญชิต ,2020) ขณะเดียวกันงานด้านธรรมาภิบาลทางการเงินของวัดยังสะท้อนว่าการนำหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ยังคงเป็นเพียงข้อเสนอเชิงแนวคิด มากกว่าการบังคับใช้ในเชิงโครงสร้าง (Intawanno, 2023; มลฤดี ก็เอียน และคณะ,2023) อีกทั้งยังไม่มีระบบทะเบียนทรัพย์สินวัดระดับชาติหรือระบบรายงานงบการเงินภาคบังคับ ส่งผลให้ทรัพย์สินสาธารณะในนามวัดจำนวนมากขาดการกำกับดูแลโดยโครงสร้าง “ศรัทธานำกฎหมาย” มากกว่าหลักความโปร่งใสและความรับผิดชอบทางการเงิน

2. ช่องว่างเชิงโครงสร้างและปัญหาการตรวจสอบทรัพย์สินวัด

ช่องว่างสำคัญของระบบการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยมิได้เกิดจากการขาดกฎหมายโดยสิ้นเชิง หากแต่เกิดจากลักษณะของกฎหมายที่ขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้จริง และการไม่ปรากฏอยู่ของสถาบันตรวจสอบทางการเงินที่เป็นอิสระจากโครงสร้างคณะสงฆ์ในทางปฏิบัติ งานวิจัยด้านรัฐ-ศาสนาในไทยชี้ว่าแม้สังคมและสื่อมวลชนจะทำหน้าที่ควบคุมพระสงฆ์ในเชิงศีลธรรมผ่านการรายงานข่าวอื้อฉาวและการประณามทางศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง แต่กลับไม่สามารถทดแทนการควบคุมเชิงสถาบันด้านบัญชี การตรวจสอบทรัพย์สิน และความรับผิดชอบทางกฎหมายได้อย่างแท้จริง (Schedneck, 2022; Schonthal, 2020) ในเชิงโครงสร้างระบบคณะสงฆ์ที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ตำแหน่งเจ้าอาวาสและผู้บังคับบัญชาทางสงฆ์ ยังทำให้ความรับผิดชอบทางวินัยคณะสงฆ์ไม่สามารถเชื่อมโยงกับความรับผิดชอบทรัพย์สินในระบบกฎหมายของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Borchert, 2022; Larsson, 2016) ขณะเดียวกัน งานศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองของวัดยังชี้ว่าวัดจำนวนมากมีสถานะเสมือน “ผู้ถือครองทรัพย์สินและที่ดินรายใหญ่” ในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นแต่กลับไม่อยู่ภายใต้กลไกการกำกับดูแลแบบเดียวกับองค์กร

สาธารณสุขประเภทอื่น ส่งผลให้เกิดพื้นที่สีเทาทางกฎหมายที่เอื้อต่อการทุจริตเชิงโครงสร้าง (Boonjubun et al., 2021)

3 แนวคิดและประสบการณ์การปฏิรูประบบกำกับดูแลทรัพย์สินวัดในต่างประเทศ

ประสบการณ์ในต่างประเทศสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การกำกับดูแลทรัพย์สินทางศาสนาไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การบ่อนทำลายเสรีภาพทางศาสนา หากแต่สามารถออกแบบให้สอดคล้องกับหลักความโปร่งใสและธรรมาภิบาลได้ควบคู่กัน ในหลายประเทศวัดหรือองค์กรศาสนาถูกกำหนดให้มีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เอกชนหรือกฎหมายมหาชนที่ต้องยื่นงบการเงินต่อรัฐ และอยู่ภายใต้การตรวจสอบของหน่วยงานภายนอก เช่น กรณีจีนและกระบวนการมาตรฐานการกำกับศาสนาในเมืองที่กำหนดให้วัดต้องรายงานการใช้ทรัพย์สินอย่างเข้มงวด (Wang, 2021) รวมถึงการใช้ทรัพย์สินวัดเพื่อสาธารณประโยชน์ตามนโยบายรัฐ (Hu, 2024) ขณะที่ในบริบทพื้นที่พุทธศาสนาในทิเบต ระบบการกำกับดูแลทรัพย์สินร่วมของวัดก็ถูกเชื่อมโยงเข้ากับกลไกรัฐและชุมชนอย่างเป็นระบบ (Tsering, 2023) งานวิชาการด้านประวัติศาสตร์และการเมืองของศาสนาในเอเชียยังชี้ว่า การปฏิรูปวัดไม่อาจมองเพียงมิติศีลธรรมส่วนบุคคลของพระสงฆ์ได้ หากแต่ต้องพิจารณามิติอำนาจ การเมือง และทุนทางศาสนาควบคู่กัน (Adolphson, 2007; McCargo, 2012) และในภาพรวมแนวคิดเรื่อง “พุทธศาสนาภายใต้กฎหมายสาธารณะ” ได้รับการยืนยันอย่างชัดเจนในงานกฎหมายและสังคมวิทยาศาสนาร่วมสมัย (Schonthal, 2020)

5. ผลการวิจัย

1. โครงสร้างอำนาจในการจัดการทรัพย์สินวัดและศูนย์รวมอำนาจที่เจ้าอาวาส

ผลการวิจัยพบว่าโครงสร้างการจัดการทรัพย์สินวัดไทยในทางปฏิบัติยังคงมีลักษณะ “รวมศูนย์อำนาจ” อยู่ที่ตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นหลัก แม้ในเชิงกฎหมายจะมีการกำหนดบทบาทไวชาวัจรและคณะกรรมการวัดไว้ก็ตาม แต่บทบาทดังกล่าวกลับไม่สามารถทำหน้าที่ถ่วงดุลอำนาจทางการเงินได้อย่างเป็นรูปธรรม ระบบการบริหารทรัพย์สินยังคงตั้งอยู่บนฐานของ “ความไว้วางใจเชิงศีลธรรม” มากกว่าระบบการตรวจสอบเชิงสถาบัน (กฤติน จันทร์สนธิมา, 2561 ; อนิณชิต ,2020 ; Intawanno, 2023) ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการวิเคราะห์ด้านธรรมาภิบาลวัดที่ชี้ว่าการนำหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้กับวัดไทยยังคงอยู่ในระดับเชิงแนวคิด มากกว่าการออกแบบกลไกบังคับเชิงโครงสร้าง (มลฤดี กีเอียน และคณะ ,2023; วิทยา คำรังเพิ่ม และหลวงแก้ว,2025) เมื่อโครงสร้างกฎหมายยังมีได้บังคับให้มีระบบรายงานบัญชีหรือการตรวจสอบจากภายนอก อำนาจในการจัดการทรัพย์สินจึงถูกรวมศูนย์อยู่กับบุคคลเพียงไม่กี่ตำแหน่ง ซึ่งในทางรัฐศาสตร์ถือเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของความเสี่ยงต่อการใช้อำนาจโดยปราศจากความรับผิดชอบ (Borchert, 2022; Larsson, 2016)

2. ช่องว่างเชิงโครงสร้างของกลไกตรวจสอบและการกำกับทางกฎหมาย

ผลการศึกษายืนยันว่า ปัญหาหลักมิได้อยู่ที่การ “ขาดกฎหมาย” หากแต่อยู่ที่ “กฎหมายที่ไม่ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับการกำกับทางการเงินอย่างแท้จริง” พ.ร.บ.คณะสงฆ์ยังมุ่งเน้นการปกครองสงฆ์เชิงวินัยและศีลธรรมมากกว่าการกำกับทางบัญชีและทรัพย์สิน (ปฏิภาณวัฒน์ , สุทธิบัติ และ บัวศิริ 2023; วิทยา คำรังเพิ่ม และหลวงแก้ว,2025) ในทางปฏิบัติแม้สื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญในการเปิดโปงพฤติกรรมอื้อฉาวของพระสงฆ์ แต่การควบคุมลักษณะนี้เป็นเพียง “การควบคุมเชิงศีลธรรม” มิใช่ “การควบคุมเชิงสถาบัน” ที่มุ่งจัดการกับโครงสร้าง ความรับผิดชอบทางการเงิน (Schedneck, 2022; Schonthal, 2020) ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาในมิติเศรษฐกิจ การเมือง วัดจำนวนมากดำรงสถานะเป็นผู้ถือครองทรัพย์สินและที่ดินรายใหญ่ในระดับท้องถิ่น แต่กลับไม่อยู่ภายใต้ระบบกำกับเดียวกับองค์กรสาธารณะประเภทอื่น ส่งผลให้เกิด “พื้นที่สีเทาทางกฎหมาย” ที่เอื้อให้ความไม่โปร่งใสฝังตัวอยู่ในโครงสร้างอย่างเป็นปกติ (Boonjubun et al., 2021)

ผลการวิจัยยังอีกพบว่า ช่องว่างทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินวัดสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ระดับตัวบทกฎหมาย ระดับโครงสร้างการกำกับดูแล และระดับการบังคับใช้กฎหมาย ดังนี้

ช่องว่างในระดับตัวบทกฎหมายพบว่า ตัวบทกฎหมายที่ใช้กำกับการจัดการทรัพย์สินวัดในประเทศไทยมีลักษณะกระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายและระเบียบหลายฉบับ โดยขาดบทบัญญัติที่กำหนดนิยาม ขอบเขต และสถานะทางกฎหมายของ “ทรัพย์สินวัด” อย่างชัดเจน ความคลุมเครือดังกล่าวส่งผลให้ไม่อาจจะระบุได้แน่ชัดว่าทรัพย์สินบางประเภทอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายใด และหน่วยงานใดมีอำนาจกำกับดูแลโดยตรง ช่องว่างในระดับตัวบทนี้ทำให้กฎหมายไม่สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบอ้างอิงที่แน่นอนในการกำกับการใช้และการจัดการทรัพย์สินวัดได้

ช่องว่างในระดับโครงสร้างการกำกับดูแล แม้จะมีหน่วยงานของรัฐและองค์กรทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดหลายฝ่าย แต่โครงสร้างอำนาจหน้าที่กลับซ้อนทับและขาดความชัดเจนในเชิงความรับผิดชอบ หน่วยงานต่าง ๆ มีบทบาทเพียงบางส่วนโดยไม่มีองค์กรใดทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับดูแลหลักอย่างแท้จริง ช่องว่างในระดับโครงสร้างนี้ทำให้การตรวจสอบ การถ่วงดุล และการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไม่เป็นระบบ และเปิดพื้นที่ให้การจัดการทรัพย์สินขึ้นอยู่กับการอำนาจและดุลยพินิจของบุคคลหรือกลุ่มอำนาจในพื้นที่เป็นสำคัญ

ช่องว่างในระดับการบังคับใช้กฎหมาย พบว่า กลไกทางกฎหมายที่มีอยู่ไม่สามารถถูกนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดมาตรการบังคับที่ชัดเจนและขาดกลไกติดตามตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง เมื่อเกิดปัญหาการใช้ทรัพย์สินวัดนอกวัตถุประสงค์หรือการจัดการที่ไม่โปร่งใส การดำเนินการทางกฎหมายมักล่าช้าและขึ้นอยู่กับการดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่เป็นรายกรณี ช่องว่างในระดับการบังคับใช้นี้ส่งผลให้กฎหมายไม่สามารถทำหน้าที่สร้างความรับผิดชอบเชิงสถาบันได้อย่างแท้จริง

3.กรณีศึกษาวัดไร่ขิงกับการสะท้อนปัญหาเชิงระบบ

กรณีศึกษาเจ้าอาวาสวัดไร่ขิงที่ถูกกล่าวหาว่าโยกเงินวัดจำนวนมหาศาลไปใช้ในกิจกรรมการพนันออนไลน์ มิได้เป็นเพียงความผิดพลาดเชิงจริยธรรมส่วนบุคคล หากแต่สะท้อนให้เห็นข้อบกพร่องเชิงโครงสร้างของระบบกำกับดูแลทรัพย์สินวัดไทยอย่างชัดเจน กล่าวคือระบบบัญชีที่ไม่เป็นภาคบังคับ การขาดการตรวจสอบจากหน่วยงานภายนอก และการไม่มีฐานข้อมูลทรัพย์สินวัดระดับชาติทำให้การสะสมและเคลื่อนย้ายทรัพย์สินจำนวนมากสามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากสัญญาณเตือนเชิงสถาบัน (Intawanno,2023; มลฤดี กี่เอียนและคณะ, 2023) ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Borchert (2022) และ Larsson (2016) ที่ชี้ว่าระบบคณะสงฆ์ไทยสร้าง “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่รัฐเข้าไม่ถึง” ในเชิงการกำกับทรัพย์สิน ส่งผลให้การลงโทษทางวินัยสงฆ์ไม่สามารถทดแทนความรับผิดชอบทางการเงินในระบบกฎหมายบ้านเมืองได้อย่างแท้จริง

ผลการวิจัยจากกรณีวัดไร่ขิงสะท้อนให้เห็นว่า ความล้มเหลวในการกำกับดูแลทรัพย์สินวัดมิได้เกิดขึ้นในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งโดยลำพัง หากแต่เกิดจากความบกพร่องต่อเนื่องในหลายชั้นของกระบวนการตามกฎหมาย

ประการแรก ในขั้นการกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบ ผลการวิจัยพบว่า กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องมิได้กำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานกำกับดูแลและผู้มีอำนาจในวัดไว้อย่างชัดเจน ส่งผลให้ไม่อาจจะระบุได้แน่ชัดว่า หน่วยงานใดควรทำหน้าที่ตรวจสอบการจัดการทรัพย์สินวัดเป็นหลัก ความคลุมเครือดังกล่าวทำให้การกำกับดูแลในทางปฏิบัติถูกปล่อยให้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลหรือกลุ่มอำนาจภายในวัดเป็นสำคัญ

ประการที่สอง ในขั้นการตรวจสอบและติดตาม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้จะมีหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจตรวจสอบ แต่กลับไม่มีระบบการติดตามตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอและเป็นระบบ การตรวจสอบมักเกิดขึ้นภายหลังเมื่อเกิดปัญหาแล้ว มากกว่าการตรวจสอบเชิงป้องกัน ส่งผลให้ความผิดปกติในการจัดการทรัพย์สินวัดสามารถดำรงอยู่ได้เป็นระยะเวลาโดยไม่ถูกตรวจพบ

ประการที่สาม ในขั้นการบังคับใช้กฎหมายและการแทรกแซงทางกฎหมาย ผลการวิจัยพบว่า เมื่อปรากฏข้อร้องเรียนหรือข้อสงสัยเกี่ยวกับการใช้ทรัพย์สินวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกลับใช้ดุลยพินิจอย่างจำกัดและล่าช้า การดำเนินการทางกฎหมายขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถสร้างแรงจูงใจเชิงลบต่อการใช้ทรัพย์สินวัดนอกวัตถุประสงค์ ช่องว่างในขั้นตอนนี้ทำให้อุปสรรคทางกฎหมายไม่สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากความล้มเหลวในทั้งสามขั้นดังกล่าว ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ระบบกำกับดูแลทรัพย์สินวัดในกรณีวัดไร่ขิงล้มเหลวในเชิงกระบวนการ กล่าวคือ ความคลุมเครือของอำนาจ การขาดการตรวจสอบเชิงรุก และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เด็ดขาด ได้ทำงานร่วมกันจนเปิดช่องให้การจัดการทรัพย์สินวัดหลุดพ้นจากการควบคุมของระบบกฎหมายอย่างเป็นระบบ

4.การเปรียบเทียบกับประสบการณ์ต่างประเทศและนัยต่อการปฏิรูปไทย

เมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในต่างประเทศ ผลการวิจัยพบความแตกต่างเชิงโครงสร้างอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือในหลายประเทศ วัดและองค์กรศาสนาถูกกำหนดให้เป็นนิติบุคคลที่ต้องยื่นงบการเงินต่อรัฐ และอยู่ภายใต้ระบบการตรวจสอบโดยหน่วยงานภายนอกอย่างชัดเจน เช่น กรณีเงินที่รัฐกำหนดมาตรฐานการรายงานทรัพย์สินศาสนาในเขตเมืองอย่างเป็นระบบ (Wang, 2021) รวมถึงนโยบายการนำทรัพย์สินวัดไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ภายใต้กรอบการกำกับของรัฐ (Hu, 2024) ในบริบทที่ระบบการจัดการทรัพยากรร่วมของวัดยังถูกเชื่อมโยงเข้ากับกลไกรัฐและชุมชนในลักษณะกึ่งสาธารณะ (Tsering, 2023) ขณะเดียวกันงานทางประวัติศาสตร์และการเมืองของศาสนาในเอเชียยังยืนยันว่าการปฏิรูปวัดเป็นกระบวนการที่หลีกเลี่ยงการปะทะกับโครงสร้างอำนาจดั้งเดิมไม่ได้ และจำเป็นต้องมองศาสนาในฐานะ “พื้นที่ทุนและอำนาจ” ไม่ใช่เพียงพื้นที่ศีลธรรม (Adolphson, 2007; McCargo, 2012; Schonthal, 2020) ผลการวิจัยจึงชี้ชัดว่า ปัญหาวัดไร้มิใช่เหตุการณ์เฉพาะตัว หากแต่เป็นอาการของโครงสร้างการกำกับดูแลศาสนาแบบดั้งเดิมที่ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย

6.อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัญหาการทุจริตและความไม่โปร่งใสในการจัดการทรัพย์สินวัดในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงความผิดพลาดเชิงจริยธรรมของปัจเจกบุคคล หากแต่เป็น “ผลผลิตของโครงสร้างทางกฎหมายและสถาบัน” ที่เปิดพื้นที่ให้ศาสนาดำรงอยู่เหนือระบบการกำกับตรวจสอบทางการเงินของรัฐมาอย่างยาวนาน โครงสร้างดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาทางกฎหมายไทยที่ชี้ตรงกันว่า พ.ร.บ.คณะสงฆ์ยังเน้นการปกครองเชิงวินัยและศีลธรรมมากกว่าการกำกับทรัพย์สินเชิงสถาบัน และไม่มีกลไกบังคับด้านบัญชีและการตรวจสอบจากภายนอกอย่างเป็นระบบ (ปฏิภาณวัฒน์ , สุทธิบัติ และ บัวศิริ 2023; วิทยา คำรังเพิ่ม และ หลวงแก้ว , 2025) เมื่อผสมกับสภาพการทำงานของระบบไว้วางใจที่ยังอิงความไว้วางใจส่วนบุคคลมากกว่าหลักธรรมาภิบาล (กฤติน จันท์สนธิมา, 2561; อนิณชิต, 2020) จึงทำให้การบริหารทรัพย์สินวัดถูกผูกขาดโดยเจ้าอาวาสในเชิงอำนาจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สภาพดังกล่าวสอดคล้องกับงานด้านการบริหารจัดการวัดที่ชี้ว่า การนำหลักธรรมาภิบาลและการบริหารสมัยใหม่มาใช้กับวัดไทยยังคงเป็นเพียงข้อเสนอเชิงอุดมคติมากกว่าการเปลี่ยนผ่านในเชิงโครงสร้างจริง (Intawanno, 2023; มลฤดี กีเอี้ยน และคณะ, 2023)

เมื่อพิจารณาในมิติรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา ผลการวิจัยสอดคล้องกับข้อเสนอของ Borchert (2022) และ Larsson (2016) ที่อธิบายว่าระบบคณะสงฆ์ไทยมีลักษณะเป็นโครงสร้างรวมศูนย์อำนาจสูง แต่กลับขาดกลไกความรับผิดชอบต่อบัญชี (Financial accountability) โดยรัฐเลือกใช้อำนาจทางวินัยสงฆ์และศีลธรรมเป็นเครื่องมือควบคุมหลักมากกว่าการใช้อำนาจทางกฎหมายการคลังและการตรวจสอบเชิงสถาบัน ภายใต้โครงสร้างเช่นนี้สื่อมวลชนและการประณามทางสังคมจึงถูกทำให้กลายเป็น “กลไกควบคุมแทนรัฐ” อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของ Schedneck (2022) และ Schonthal (2020) ที่ชี้ว่า สังคมไทยควบคุม

พระสงฆ์ผ่าน “วาทกรรมศีลธรรม” มากกว่าผ่าน “กลไกนิติรัฐ” อย่างไรก็ตามกลไกลักษณะนี้ไม่สามารถจัดการกับรากเหง้าของปัญหาเชิงโครงสร้างได้ เพราะไม่แต่ต้องโครงสร้างอำนาจและการถือครองทุนในระดับสถาบัน

ในมิติเศรษฐกิจการเมืองของศาสนา งานวิจัยนี้สนับสนุนข้อค้นพบของ Boonjubun et al. (2021) ที่ชี้ว่า วัดไทยจำนวนมากดำรงสถานะเสมือน “ผู้ถือครองที่ดินและทรัพย์สินรายใหญ่” ในเชิงโครงสร้าง แต่กลับไม่ถูกจัดวางให้อยู่ภายใต้ระบบกำกับแบบเดียวกับองค์กรสาธารณะหรือองค์กรเศรษฐกิจอื่น ๆ วัดจึงกลายเป็นพื้นที่ซ้อนทับระหว่าง “ทุนศาสนา” กับ “ทุนเศรษฐกิจ” โดยที่รัฐไม่สามารถกำหนดกติกาการตรวจสอบได้อย่างชัดเจน ผลที่ตามมาคือการก่อตัวของ “พื้นที่สีเทาทางกฎหมาย” ซึ่งเอื้อให้เกิดการสะสมทรัพย์สิน การเคลื่อนย้ายเงินทุน และการใช้ทรัพย์สินสาธารณะโดยปราศจากความรับผิดชอบเชิงระบบ ดังที่สะท้อนอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกรณีวัดไร่ขิง เมื่อเปรียบเทียบกับประสบการณ์ต่างประเทศ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นความแตกต่างเชิงโครงสร้างอย่างมีนัยสำคัญหลายประเทศเลือกออกแบบระบบกฎหมายให้วัดหรือองค์กรศาสนาอยู่ภายใต้สถานะนิติบุคคลที่ต้องยื่นงบการเงินต่อรัฐ และอยู่ภายใต้การตรวจสอบของหน่วยงานภายนอกอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่นจีนมีการกำหนดมาตรฐานการกำกับดูแลองค์กรศาสนาในเขตเมืองอย่างเข้มงวด และบังคับให้รายงานทรัพย์สินและการใช้จ่ายต่อรัฐ (Wang, 2021) พร้อมทั้งผลักดันการนำทรัพย์สินวัดไปใช้เพื่อเป้าหมายสาธารณประโยชน์ตามนโยบายรัฐ (Hu, 2024) ขณะที่ในบริบทที่เบต ระบบการจัดการทรัพย์สินร่วมของวัดถูกเชื่อมเข้ากับรัฐและชุมชนในลักษณะกึ่งสาธารณะเพื่อลดความเสี่ยงของการผูกขาดทรัพย์สินโดยสถาบันศาสนาเพียงฝ่ายเดียว (Tsering, 2023) ประสบการณ์เหล่านี้สะท้อนว่า การกำกับทรัพย์สินทางศาสนาโดยรัฐมิได้เป็นการลดทอนศาสนา หากแต่เป็นการยกระดับศาสนาให้อยู่ภายใต้หลักความโปร่งใสของสังคมสมัยใหม่

ในเชิงประวัติศาสตร์การเมืองของศาสนา งานของ Adolphson (2007) และ McCargo (2012) ช่วยยืนยันว่า การปฏิรูปสถาบันศาสนาในเอเชียไม่เคยเป็นเพียงเรื่องศีลธรรมหรือความศรัทธา แต่เป็นกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างรัฐ กลุ่มชนชั้นนำ และสถาบันศาสนาอยู่เสมอ เมื่อพิจารณาผลการวิจัยของกรณีไทยในกรอบนี้ จะเห็นได้ชัดว่าความล่าช้าในการปฏิรูประบบการกำกับทรัพย์สินวัดมิได้เป็นเพียงปัญหาทางเทคนิคทางกฎหมาย แต่เป็น “ปัญหาเชิงอำนาจ” ที่รัฐยังไม่สามารถหรือไม่กล้าเข้าไปกำหนดกติกาการตรวจสอบต่อสถาบันศาสนาอย่างแท้จริง ดังที่ Schonthal (2020) ชี้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับกฎหมายในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงถูกทำให้เป็นพื้นที่พิเศษ (segal exception) มาโดยตลอด โดยสรุปในเชิงอภิปรายผลการวิจัยชี้ชัดเจนว่าปัญหาการทุจริตทรัพย์สินวัดไทยไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการลงโทษพระสงฆ์เป็นรายกรณี หรือการกระตุ้นศีลธรรมในระดับสังคมเพียงอย่างเดียว หากแต่จำเป็นต้องยกระดับไปสู่การ “ปฏิรูปโครงสร้างการกำกับดูแลทรัพย์สินวัด” ในระดับกฎหมายและสถาบัน โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างประเทศที่สามารถผสมผสานเสรีภาพทางศาสนาเข้ากับระบบธรรมาภิบาลทางการเงินได้อย่างเป็นรูปธรรม

7.สรุป

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัญหาการทุจริตและความไม่โปร่งใสในการจัดการทรัพย์สินวัดในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์เชิงจริยธรรมเฉพาะตัวของพระสงฆ์รายบุคคล หากแต่เป็นผลสะท้อนจาก “ช่องว่างเชิงโครงสร้างของระบบกฎหมายและกลไกการกำกับดูแล” ที่ดำรงอยู่มาอย่างยาวนาน โครงสร้างทางกฎหมายภายใต้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ แม้จะกำหนดสถานะของวัดไว้ในระบบปกครอง แต่กลับมิได้ออกแบบกลไกบังคับด้านการเปิดเผยบัญชี การรายงานทรัพย์สิน หรือการตรวจสอบจากองค์กรอิสระอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การบริหารทรัพย์สินวัดจำนวนมากยังคงตั้งอยู่บนฐานของความไว้วางใจเชิงศีลธรรมมากกว่าหลักความโปร่งใสและความรับผิดชอบทางการเงินในรัฐสมัยใหม่ ผลการวิจัยยังยืนยันว่า โครงสร้างอำนาจในการจัดการทรัพย์สินวัดไทยมีลักษณะรวมศูนย์อยู่ที่ตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นหลัก แม้ในเชิงรูปแบบจะมีบทบาทของไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัด แต่ในทางปฏิบัติไม่สามารถทำหน้าที่ถ่วงดุลอำนาจทางการเงินได้อย่างแท้จริง เมื่อระบบบัญชีไม่เป็นภาคบังคับ การตรวจสอบจากภายนอกไม่ถูกกำหนดให้เป็นมาตรฐาน และไม่มีฐานข้อมูลทรัพย์สินวัดระดับชาติ อำนาจการตัดสินใจด้านทรัพย์สินจึงตกอยู่ในดุลพินิจของบุคคลเพียงไม่กี่ตำแหน่ง ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของความเสี่ยงต่อการใช้อำนาจโดยปราศจากความรับผิดชอบ

กรณีศึกษาวัดไร่เชิงสะพานปัญหาดังกล่าวในเชิงประจักษ์อย่างชัดเจน กล่าวคือการเคลื่อนย้ายทรัพย์สินจำนวนมากสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่มีสัญญาณเตือนจากระบบตรวจสอบเชิงสถาบัน และการจัดการปัญหาในภายหลังยังคงอาศัยกลไกการลงโทษเชิงวินัยสงฆ์และแรงกดดันทางสังคมเป็นหลัก มากกว่าการใช้กลไกทางกฎหมายการคลังและการตรวจสอบแบบเดียวกับองค์กรสาธารณะประเภทอื่น เหตุการณ์นี้จึงมิได้เป็นเพียง “ความล้มเหลวของบุคคล” แต่เป็น “ความล้มเหลวของระบบ” ที่สะสมมาจากโครงสร้างการกำกับดูแลศาสนาแบบดั้งเดิม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประสบการณ์ต่างประเทศ ผลการวิจัยพบว่ารัฐจำนวนไม่น้อยสามารถออกแบบระบบการกำกับทรัพย์สินทางศาสนาให้สอดคล้องกับหลักความโปร่งใสและธรรมาภิบาลได้ โดยไม่ละเมิดเสรีภาพทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้องค์กรศาสนามีสถานะเป็นนิติบุคคลที่ต้องยื่นงบการเงินต่อรัฐ การตรวจสอบจากหน่วยงานภายนอก และการกำหนดทิศทางการใช้ทรัพย์สินเพื่อประโยชน์สาธารณะภายใต้กรอบกฎหมายที่ชัดเจน บทเรียนจากต่างประเทศสะท้อนว่า “การกำกับทรัพย์สินทางศาสนาโดยรัฐ” มิใช่การทำลายศาสนา หากแต่เป็นการยกระดับศาสนาให้อยู่ภายใต้หลักนิติรัฐและความไว้วางใจของสังคมอย่างยั่งยืน

การแก้ไขปัญหาระบบทรัพย์สินวัดไทยอย่างยั่งยืนไม่อาจอาศัยเพียงการกระตุ้นศีลธรรม การลงโทษทางวินัยสงฆ์ หรือการจัดการเชิงคดีรายกรณี หากแต่จำเป็นต้องยกระดับไปสู่การ “ปฏิรูปเชิงโครงสร้าง” ทั้งในระดับกฎหมาย สถาบัน และกลไกการตรวจสอบเพื่อเปลี่ยนผ่านจากระบบ “ศรัทธา นำการบริหาร” ไปสู่ระบบ “ศรัทธา ภายใต้ธรรมาภิบาล” อันจะเป็นฐานสำคัญในการฟื้นฟูความเชื่อมั่นของสังคมต่อสถาบันศาสนา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของหลักนิติรัฐในสังคมไทยในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องเชิงโครงสร้างและช่องว่างทางกฎหมายในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดไทย โดยเฉพาะกรณีวัดไร่ขิง ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาการกระจุกอำนาจของเจ้าอาวาสและการขาดระบบตรวจสอบที่โปร่งใส งานวิจัยนี้จึงเสนอแนวทางนโยบายเพื่อปฏิรูปใน 3 ระดับหลัก ดังนี้

1. การปฏิรูปกฎหมาย

แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพื่อเพิ่มบทบัญญัติว่าด้วยการบริหารทรัพย์สินของวัด โดยกำหนดให้เจ้าอาวาสต้องจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำปี และส่งรายงานต่อหน่วยงานกำกับ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่มีรายละเอียดเข้มงวดขึ้นกว่าเดิม ตรากฎหมายใหม่ว่าด้วยการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัด กำหนดให้วัดที่มีรายได้เกินเกณฑ์ที่กำหนด (เช่น 5 ล้านบาทต่อปี) ต้องจัดทำงบการเงินที่ได้รับการตรวจสอบโดยผู้สอบบัญชีอิสระ และเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะผ่านเว็บไซต์หรือป้ายประกาศประจำวัด

2. การจัดตั้งองค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระ

เช่น จัดตั้ง “สำนักงานตรวจสอบทรัพย์สินวัดแห่งชาติ” (สทว.) เป็นองค์กรอิสระตามกฎหมาย มีอำนาจในการตรวจสอบบัญชีของวัดทั่วประเทศโดยสุ่มหรือแบบเฉพาะเจาะจง สามารถแทรกแซงเมื่อพบความไม่โปร่งใส และทำหน้าที่พัฒนามาตรฐานทางบัญชีสำหรับองค์กรศาสนา

3. การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน

จัดตั้ง “คณะกรรมการธรรมาภิบาลวัด” ในระดับท้องถิ่น โดยมีตัวแทนจากประชาชน ไวยาวัจกร นักบัญชี และนักวิชาการ ร่วมตรวจสอบแผนการใช้จ่ายประจำปีของวัด และเสนอความเห็นก่อนมีการลงทุนหรือใช้จ่ายในโครงการขนาดใหญ่ส่งเสริมการศึกษาและฝึกอบรมไวยาวัจกรและพระภิกษุในด้านการเงินและธรรมาภิบาล เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้

4. การบูรณาการกับหน่วยงานรัฐ

กำหนดให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีหน้าที่สนับสนุนและติดตามผลการตรวจสอบของ สทว. และมีอำนาจเสนอเรื่องต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเมื่อพบการละเมิดกฎหมายอย่างร้ายแรง จัดตั้งศูนย์ข้อมูลสาธารณะกลาง เพื่อรวบรวมข้อมูลการเงินของวัดทั่วประเทศ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงเพื่อการตรวจสอบโดยสมัครใจ

เอกสารอ้างอิง

กฤติน จันทร์สนธิมา. (2561). การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศาสนสมบัติ โดยแนวทาง. ประชากรรัฐ: กรณีศึกษาของวัดจันเสนและวัดตากฟ้า. *วารสารสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน*, 11(1): 143-180. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ombudsman/article/view/167115/120572>

- ปฎิภาณวัฒน์ ๒., สุทธิบดี ส., & บัวศิริ อ. (2023). การปฏิรูปพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทยภายใต้หลักพระธรรมวินัย. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 13(2), 486–500. สืบค้น จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phdssj/article/view/260349>
- กีเอียน ม., เพชรเชิดชู พ., คำสุพรหม ศ., & วิลาสัย ๒. (2023). การประยุกต์แนวคิดการกำกับดูแลกิจการและการบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 976–991. สืบค้น จาก https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jmhs1_s/article/view/263577
- อนัญชิต พ. (2020). การจัดการเงินและทรัพย์สินของวัด. *مجล การพัฒนาสังคม*, 5(2), 66–77. สืบค้น จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JMSD/article/view/248073>
- พระมหาวิทยา คำรัง & เพิ่ม หลวงแก้ว. (2568). มาตรการทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินของวัดที่ได้มาจากเงินอุดหนุนและเงินทำบุญบริจาค. *วารสารปัญญาภิธาน*, 10(1), 403–416. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/download/280969/186748/1206600>
- Adolphson, Mikael and Ramseyer, J. Mark, Property Rights in Medieval Japan: The Role of Buddhist Temples and Monasteries (April 2007). Harvard Law and Economics Discussion Paper No. 584, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=985366> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.985366>
- Boonjubun, C., Haila, A., & Vuolteenaho, J. (2021). Religious land as commons: Buddhist temples, monastic landlordism, and the urban poor in Thailand. *American Journal of Economics and Sociology*, 80(2), 585–636. <https://doi.org/10.1111/ajes.12382>
- Borchert, T. (2022). Monks, the state, and monastic governance in contemporary Thailand. *Journal of the American Academy of Religion*, 90(3), 654–673. <https://doi.org/10.1093/jaarel/lfac067>
- Hu, Y. (2024). The Influence of “Using the Temple Property for Schools” Movement on the Organization of Han Buddhist Monastic Education in Modern China *.Religions* 2024, 15(11), 1358; <https://doi.org/10.3390/rel15111358>
- Intawanno, P. W., Nekkamthammatan, P. ., Suwannuan, P., & Yudee , S. (2023). MANAGEMENT OF PUBLIC FACILITIES FOR BUDDHIST TEMPLES IN BAN NA SAN DISTRICT, SURAT THANI PROVINCE. *Journal of Buddhist Anthropology*, 8(3), 226–236. retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/267766>
- Larsson, T. (2016) Keeping Monks in Their Place? *Asian Journal of Law and Society*, 3(1), 17–28. doi:10.1017/als.2015.22

- McCargo, D. (2012). The changing politics of Thailand's Buddhist order. *Critical Asian Studies* 44:4 (2012), 627–642 DOI:10.1080/14672715.2012.738544
- Schedneck, B. (2022). Everyday Scandals: Regulating the Buddhist Monastic Body in Thai Media. *TRaNS: Trans -Regional and -National Studies of Southeast Asia*, 10(2), 173–187. doi:10.1017/trn.2021.11
- Schonthal, B. (2020). Buddhism, law, Buddhist law. *Annual Review of Law and Social Science*. Vol. 21:209-227 (Volume publication date October 2025) <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-050420-105512>
- Tsering, P. (2023). Tibetan Buddhist monastery-based rangeland governance. *Land Use Policy*. Volume 131, August 2023, <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2023.106756>
- Wang, X. (2021). Standardization, Bureaucratization, and Convergence: The Transformation of Governance of Religion in Urbanizing China. *The Journal of Asian Studies*, 80(3), 611–629. doi:10.1017/S002191182000460X

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารควรมีเนื้อหาทางวิชาการอยู่ในขอบเขตทางสังคมศาสตร์หรือเกี่ยวเนื่องกับสังคมศาสตร์ หรือเกี่ยวข้องกับสังคม และเป็นบทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

1.รูปแบบการเตรียมต้นฉบับของวารสาร ประกอบด้วย

1.1 บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ สำหรับบทความภาษาอังกฤษใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดแอรเรียล (Arial) ส่วนบทความภาษาไทยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH-Sarabun-PSK)

1.2 เนื้อหา (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้จัดพิมพ์เป็น 1 คอลัมน์ และจัดพิมพ์เนื้อหาภาษาอังกฤษให้จัดพิมพ์เป็น Single Space

1.3 ถ้ามีรูปภาพ/ตารางประกอบควรมีภาพที่ชัดเจน โดยให้จัดพิมพ์แยกออกจากเนื้อหา และให้ระบุคำว่า “ภาพที่” จัดกึ่งกลางของหน้ากระดาษได้ภาพ และ “ตารางที่” จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ บนตาราง ตามด้วยหมายเลขกำกับใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา แสดงเนื้อหาสำคัญของเรื่องด้วยข้อความที่กะทัดรัด ชัดเจน ส่วนคำอธิบายใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวปกติ รูปภาพ/ตารางที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพ/ตารางทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

1.4 พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์ขนาดเอสี่ (A4) ขนาดของตัวอักษรเท่ากับ 16 ส่วนเลขหน้าขนาด 16 และใส่เลขหน้ากึ่งกลางหน้ากระดาษช่วงบนตั้งแต่ต้นจนจบบทความ โดยมีเนื้อหาบทความรวมบรรณานุกรมควรอยู่ระหว่าง 8-15 หน้า

1.5 การตั้งค่าน้ำกระดาษพิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน 1 นิ้ว และด้านขวากับด้านล่าง 1 นิ้ว

1.6 การเตรียมข้อมูลต้นฉบับบทความตามแบบฟอร์มที่กำหนดให้

1.6.1 ชื่อบทความภาษาไทยใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 หนา

1.6.2 ชื่อบทความภาษาอังกฤษใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 ปกติ

1.6.3 ชื่อผู้เขียน และผู้ร่วมเขียนใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติ

1.6.4 หัวข้อหลักใช้รูปแบบอักษรขนาด 18 หนา

1.6.5 หัวข้อย่อยใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 หนา

1.6.6 เนื้อเรื่องใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติ

1.7 ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้พิมพ์ไว้หน้าแรก

1.8 ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษต้องใส่ให้ครบทุกคนแต่ไม่เกิน 5 คน ชื่อใช้รูปแบบอักษรขนาด 16 ปกติโดยจัดชิดกันหน้าซ้าย และใส่ Footnote เป็นตัวเลขอารบิกต่อท้ายแต่ละชื่อโดยระบุสังกัด หากเป็นมหาวิทยาลัยให้ระบุ **คณะและมหาวิทยาลัย** หากเป็นหน่วยงานราชการให้ระบุ**กรมและกระทรวงที่สังกัด** หากเป็นพระสงฆ์ให้ระบุ**วัดและจังหวัด** แต่หากเป็นภาคเอกชนให้ระบุ**บริษัทหรือองค์กรและจังหวัด** การระบุให้ตรงกับเครื่องหมายที่กำกับไว้ข้างบน โดยให้ระบุเป็นรายบุคคลภาษาไทยและคั่นด้วย (;) ก่อนระบุเป็นภาษาอังกฤษและระบุ Corresponding author, e-mail:, Tel.ของผู้เขียนหลัก

1.9 บทคัดย่อภาษาไทย และ Abstract ภาษาอังกฤษควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีดำเนินการวิจัย (Methods) ผลการวิจัย (Results) โดยสรุปให้สั้นกะทัดรัด ระหว่าง 250-400 คำ คำสำคัญ (Keywords) ควรมีคำสำคัญ 3-5 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และคั่นด้วยเครื่องหมาย (,)

1.10 การเรียงหัวข้อแต่ละหัวข้อให้เว้น 1 บรรทัด หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่โดยมีระยะย่อหน้า และหัวข้อย่อยถัดไปโดยมีระยะย่อหน้า

2. ส่วนประกอบของบทความ

2.1 บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.1.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ วัตถุประสงค์ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.1.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ เนื้อเรื่องสามารถแบ่งเป็นส่วนย่อย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนย่อยที่ 1 ปูพื้นฐานความรู้แก่ผู้อ่านในเรื่องที่จะกล่าวถึง

ส่วนย่อยที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูล โต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล หลักฐานเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่าน

ส่วนย่อยที่ 3 เสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ

2.1.3 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเฉพาะประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมามีความสำคัญอย่างไรและสามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไปเพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.1.4 องค์ความรู้ใหม่ เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัย สามารถนำเสนอรูปแบบของโมเดลพร้อมคำอธิบายที่กระชับ เข้าใจง่าย

2.1.5 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

2.2 บทความวิจัย ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.1.1 บทนำ (Introduction) เขียนให้เห็นความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย หรือโจทย์วิจัย

2.1.2 วัตถุประสงค์ (Objective) ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

2.1.3 วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ให้ระบุรูปแบบของการวิจัย การคำนวณหากกลุ่มตัวอย่าง(ถ้ามี)และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1.4 สรุปผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Research) ให้เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน

2.1.5 อภิปรายผลการวิจัย/วิจารณ์ (Discussion) ให้เสนอเป็นความเรียงและให้เชื่อมโยงกับผลการวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจนว่ามีความสอดคล้องและไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของผู้ใด ผลวิจัยเป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎีของผู้ใด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

2.1.6 องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย โดยสามารถนำเสนอรูปแบบของโมเดลพร้อมคำอธิบายที่กระชับ เข้าใจง่าย

2.1.7 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ 1) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย และ 2) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อหน่วยงานหรือสถาบัน

2.1.8 กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (ถ้ามี) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัยและหมายเลขของทุนวิจัย (ถ้ามี) (ให้ใส่เฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัย วิทยานิพนธ์หรือดุษฎีนิพนธ์)

2.1.9 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

2.3 บทความปริทัศน์ (Review Articles) ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.3.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายให้ภาพรวมโดยย่อของบทความและหัวข้อหลักที่ครอบคลุมว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.3.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ เนื้อเรื่องสามารถแบ่งเป็นส่วนย่อย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนย่อยที่ 1 ปูพื้นฐานความรู้แก่ผู้อ่านในเรื่องที่จะกล่าวถึง

ส่วนย่อยที่ 2 วิเคราะห์ ข้อมูลโต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล ในการประเมินรายละเอียดบทวนบทความที่กล่าวถึงเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่านโดยกล่าวถึงจุดอ่อนจุดแข็งของบทความที่บทวนโดยบทวนจัดลำดับจากเรื่องหนึ่งไปอีกเรื่องหนึ่ง หรือจากผู้วิจัยคนหนึ่งไปอีกคนหนึ่ง โดยนำข้อค้นพบของแต่ละเรื่องมากล่าวโดยสังเขป

ส่วนย่อยที่ 3 สังเคราะห์ เปรียบเทียบ และ/หรือวิจารณ์ เพื่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ในมุมมองใหม่ เสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ โดยอภิปรายถึงความน่าเชื่อถือของผู้เขียน ความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่อ้างถึง ความถูกต้องของวิธีการที่ใช้โดยชี้ให้เห็นว่ามีความเป็นมาอย่างไรทั้งในอดีต ปัจจุบัน ความก้าวหน้าล่าสุด เป็นความรู้และข้อเท็จจริง และมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เขียน

2.3.3 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเก็บประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมาสำคัญอย่างไร ผลลัพธ์สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป เพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.4 บทวิจารณ์หนังสือ ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

2.4.1 บทนำ (Introduction) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความตามลำดับ บทนำควรอธิบายว่าเรื่องที่ต้องการศึกษามีความสำคัญ วัตถุประสงค์ หรือเค้าโครงของบทความเป็นอย่างไร

2.4.2 เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

2.4.3 บทวิจารณ์ วิเคราะห์ข้อมูล โต้แย้งข้อเท็จจริง ใช้เหตุผล หลักฐานเพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้อ่าน และเสนอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อประเด็นที่นำเสนอ

2.4.4 สรุปผล (Conclusion) สรุปสาระสำคัญที่ต้องสรุปให้เห็นความสำคัญของบทความตามลำดับ โดยการเลือกเก็บประเด็นสำคัญ ๆ ของบทความมาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้น ๆ ท้ายบท หรืออาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่าสิ่งที่กล่าวมาสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้ หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป เพื่อเป็นการสรุปจุดยืนของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องที่เขียน

2.4.5 เอกสารอ้างอิง (References) รูปแบบการเขียนอ้างอิงและบรรณานุกรมใช้แบบ APA (American Psychological Association) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 และจะต้องตรงกันกับการอ้างอิงในเนื้อหา ซึ่งผู้นิพนธ์บทความต้องตรวจสอบและรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารการอ้างอิงทั้งหมด

3. การเขียนเอกสารอ้างอิง

การอ้างอิงในวารสารให้ใช้แบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 6th edition ที่มีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยเพื่อรองรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเขียนบรรณานุกรม หรือเอกสารอ้างอิง ใช้มาตรฐานการเขียนแบบ APA ที่พัฒนามาจากนักสังคมศาสตร์และนักพฤติกรรมศาสตร์มากกว่า 80 ปี เพื่อเป็นมาตรฐาน ในการเขียนอย่างเป็นระบบสำหรับการทำวิจัย รายงานการวิจัย การทบทวนวรรณกรรม บทความและกรณีศึกษา ผู้แต่งสามารถดูการอ้างอิงได้จาก

<https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples>

หรือบางส่วนจากตัวอย่างทั่วไปที่มีผู้เขียนแนะนำไว้มากมาย เช่น

-ฝ่ายบริการทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดกลาง มศว.ที่

<mailto:https://lib.swu.ac.th/images/Documents/Researchsupport/APA6th-Citation160820.pdf>

-มหาวิทยาลัยแม่โจ้ที่ [mailto:https://pulinet2022.pulinet.org/wp-](mailto:https://pulinet2022.pulinet.org/wp-content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf)

[content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf](https://pulinet2022.pulinet.org/wp-content/uploads/2021/07/TEMPLATE_Reference_PULINET2022.pdf)

การส่งต้นฉบับ

1.การตรวจสอบก่อนส่งบทความ

ในขั้นตอนการส่งบทความผู้แต่งต้องตรวจสอบและปฏิบัติตามข้อกำหนดรายการตรวจสอบการส่งทุกข้อดังต่อไปนี้ และบทความอาจถูกส่งคืนให้กับผู้แต่งกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดทั้งหมด

1.บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารใดๆ

2.การเขียนชื่อเจ้าของบทความหลัก, E-mail, เบอร์โทรศัพท์ และสถานที่ทำงาน ต้องเป็นไปตามรูปแบบที่วารสารกำหนด

3.การเตรียมต้นฉบับ ชื่อเรื่อง บทคัดย่อ คำสำคัญ ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเป็นไปตามคำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับที่วารสารกำหนด

4.การอ้างอิงในเนื้อหาและเอกสารอ้างอิงท้ายบทความใช้ตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) และต้องมีการอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง ไม่มีปัญหาการลอกเลียนงานวิชาการ (Plagiarism)

5.ต้นฉบับต้องพิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้แบบตัวอักษร TH-Sarabun-PSK กรณีบทความภาษาไทย แบบตัวอักษร Arial กรณีบทความภาษาอังกฤษ การแสดงรูปภาพ แผนภูมิ และตารางขอให้ อยู่ในเนื้อหาที่สอดคล้องกัน

2.วิธีและขั้นตอน การส่งบทความ

1.การส่งบทความจะต้องส่งบทความในระบบThaiJO หากส่งในช่องทางอื่น จะต้องส่งบทความพร้อมแนบ “แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อพิจารณาการตีพิมพ์” มาที่บรรณาธิการวารสารทางระบบ Thai Journals Online (ThaiJO)

2. การตอบรับ

เมื่อส่งบทความแล้ว ทางกองบรรณาธิการจะพิจารณากลับกรองขอขยายของบทความดังกล่าวและตอบรับบทความ ภายใน 7 วันทำการ โดยทำการส่งทางอีเมล

3. ระยะเวลาการพิจารณา

3.1กองบรรณาธิการส่งบทความให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา รอผลการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ภายใน 14 วัน

3.2 เมื่อได้รับบทความคืนจากผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการจะส่งบทความให้ผู้เขียนบทความแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ หรือปฏิเสธการลงตีพิมพ์ ภายใน 1 วัน

3.3 เมื่อผู้เขียนแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ให้แนบไฟล์บทความฉบับสมบูรณ์ ส่งกลับในช่องRevision ของระบบ Thai Journals Online (ThaiJO) ภายใน 7 วัน

3.4 บรรณาธิการออกหนังสือตอบรับการตีพิมพ์บทความลงวารสาร ทางอีเมล

4. การตีพิมพ์วารสาร

4.1กองบรรณาธิการจะรวบรวมเอกสารบทความ ส่งตีพิมพ์เมื่อถึงกำหนดเวลาที่วารสารจะออกเผยแพร่ตามกำหนด

4.2 เมื่อได้เล่มวารสารที่สมบูรณ์แล้ว กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบผ่านระบบ Thai Journals Online (ThaiJO)

จริยธรรม

จริยธรรมในการตีพิมพ์ผลงานวิชาการ/วิจัยในวารสารสังคมศาสตร์ไทย(TSSJ's Publication Ethics) วารสารสังคมศาสตร์ไทย ยึดมั่นในหลักจริยธรรมการพิมพ์ตามมาตรฐานระดับนานาชาติตามกรอบแนวทางจริยธรรมการตีพิมพ์ของ Committee on Publication Ethics (COPE) ดังต่อไปนี้

(ส่วนใหญ่ปรับปรุงต้นฉบับและแปลจาก <https://publicationethics.org/>)

1. จริยธรรมในการตีพิมพ์สำหรับผู้เขียนต้นฉบับ

1. ผู้เขียนบทความจะต้องมีความรับผิดชอบและรับรองว่า บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ใน วารสาร สังคมศาสตร์ไทยจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่นๆ

2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ไทยอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

3. ผู้เขียนจะต้องปรับแต่ง แก่ไขบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของวารสารในหัวข้อ “คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง” โดยเฉพาะหัวข้อรูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับอันจะนำไปสู่บทความที่มีรูปแบบการตีพิมพ์ที่ได้มาตรฐานเดียวกัน

4. ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย คือต้องไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

5. ผู้เขียนซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ในบทความจะต้องเป็นผู้มีส่วนในการจัดทำบทความหรือมีส่วนในการดำเนินการวิจัย ซึ่งข้อนี้ขอสงวนสำหรับบุคคลที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความจะไม่อนุญาตให้ใส่ชื่อลงไปเด็ดขาด หากมีการตรวจสอบพบว่ามีบุคคลที่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำบทความปรากฏอยู่ ทางวารสารจะถอนบทความนั้นออกทันที

6. ผู้เขียนจะต้องมีความรับผิดชอบในการอ้างอิงเนื้อหาในผลงาน ภาพ หรือตาราง หากมีการนำมาใช้ในบทความของตนเอง โดยให้ระบุ “ที่มา” เพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ (หากมีการฟ้องร้องจะเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ทางวารสารจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น) และจะดำเนินการถอนบทความออกจากการเผยแพร่ของวารสารทันที

7. ผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการเอกสารอ้างอิงทั้งในแง่ของรูปแบบและเนื้อหา และไม่ควรนำเอกสารวิชาการที่ไม่ได้อ่านมาอ้างอิง หรือใส่ไว้ในเอกสารอ้างอิง และควรอ้างอิงเอกสารเท่าที่จำเป็นอย่างเหมาะสม ไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่มากจนเกินไป รวมทั้งต้องอ้างอิงจากรูปแบบการอ้างอิงของบทความโดยจะต้องมีการอ้างอิงตรงตามรูปแบบที่วารสารกำหนดไว้

8. ผู้เขียนจะต้องปรับปรุงแก้ไขบทความตามผลประเมินจากผู้ประเมินบทความและกองบรรณาธิการให้แล้วเสร็จภายในเวลาที่กำหนด หากไม่ปรับปรุงตามที่กำหนดจะต้องเลื่อนการตีพิมพ์เผยแพร่ออกไป หรืออาจถูกปฏิเสธการเผยแพร่บทความ

9. ผู้เขียนควรระบุชื่อแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัย (ถ้ามี) และควรระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (ถ้ามี)

10. ผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่ง หรือ เลือกลงข้อมูลเฉพาะที่สอดคล้องกับข้อสรุป

11. ผู้เขียนไม่ควรอ้างอิงเอกสารที่ถูกถอดถอนออกไปแล้ว เว้นแต่ข้อความที่ต้องการสนับสนุนนั้นเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถอดถอน และจะต้องระบุไว้ใน เอกสารอ้างอิงด้วยว่า เป็นเอกสารที่ได้ถูกถอดถอนออกไปแล้ว

12. ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานของบุคคลอื่นให้ปรากฏการอ้างอิงในเนื้อหา (In-text citation) หากมีการนำผลงานเหล่านั้นมาใช้ในผลงานตัวเอง รวมทั้งจัดทำบรรณานุกรมท้ายบทความทุกรายการ

2. จริยธรรมในการตีพิมพ์สำหรับผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือต้องรับประเมินบทความที่ตนเองนั้นมีความถนัด หรือมีคุณวุฒิหรือมีความเชี่ยวชาญกับเรื่องหรือบทความที่ได้รับการประเมินนั้นๆ ผู้ประเมินบทความควรประเมินบทความในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญ โดยพิจารณาความสำคัญของเนื้อหาในบทความที่มีต่อสาขาวิชานั้นๆ คุณภาพของการวิเคราะห์ และความเข้มข้นของผลงานหรือระบุผลงานวิจัยที่สำคัญๆ และสอดคล้องกับบทความที่กำลังประเมิน แต่ผู้เขียนบทความไม่ได้อ้างอิง เข้าไปในการประเมินบทความด้วย ผู้ประเมินไม่ควรใช้ความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินบทความและควรปฏิเสธในบทความที่ตนเองนั้นไม่ถนัด

2. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือแนะนำความคิดเห็นทางวิชาการของตนเอง ลงในแบบฟอร์มการประเมินหรือเนื้อหาในบทความด้วยความยุติธรรม ไม่อคติ ตรงไปตรงมา ไม่ลำเอียง รวมทั้งตรงต่อเวลาตามที่วารสารกำหนดในการประเมิน

3. ผู้ประเมินบทความควรมีจรรยาบรรณคือต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาให้แก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ รวมถึงหลังจากที่พิจารณาประเมินบทความเสร็จแล้ว

4. หลังจากได้รับบทความจากบรรณาธิการวารสาร และผู้ประเมินบทความตระหนักว่า ตนเองอาจมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้พิมพ์ที่ทำให้ไม่สามารถให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระได้ ผู้ประเมินบทความควรแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความนั้นๆ

5. ผู้ประเมินบทความควรคำนึงถึงการพิจารณาในหัวข้อ ชื่อเรื่อง หากเป็นบทความวิชาการสามารถพิจารณาให้แก้ไขชื่อเรื่องได้ แต่หากเป็นบทความวิจัย ควรพิจารณาเฉพาะความผิดพลาดด้านตัวสะกด และไม่ควรพิจารณาให้เปลี่ยนชื่อเรื่องบทความวิจัย

6. ผู้ประเมินบทความต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง

7. เมื่อผู้ประเมินบทความพบว่า มีส่วนใดของบทความที่มีความเหมือนกัน หรือซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นๆ ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบพร้อมแสดงหลักฐานให้เห็นเป็นประจักษ์

3.จริยธรรมในการตีพิมพ์ของกองบรรณาธิการวารสาร

- 1.บรรณาธิการจะต้องกำกับติดตามดูแลให้การดำเนินงานของวารสาร เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ให้ถูกต้องตามจริยธรรม/จรรยาบรรณ
- 2.บรรณาธิการจะต้องกำกับติดตามดูแล และดำเนินการอย่างเหมาะสมกับผู้พิมพ์หรือบทความที่ตรวจพบว่ามีผลกระทบด้านจริยธรรม/จรรยาบรรณ
- 3.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแลการตีพิมพ์เผยแพร่บทความที่มี conflict of interest เช่น การตีพิมพ์เผยแพร่บทความของตนเอง(บรรณาธิการหรือหัวหน้ากองบรรณาธิการ)อย่างมีนัยสำคัญ หรือ ไม่มีการตรวจสอบคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับบทความ เป็นต้น
- 4.บรรณาธิการมีหน้าที่ควบคุมดูแลและพิจารณาคุณภาพของบทความเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร และต้องคัดเลือกบทความมาตีพิมพ์หลังจากผ่านกระบวนการประเมินบทความแล้ว โดยพิจารณาจากความชัดเจน และความสอดคล้องของเนื้อหากับนโยบายของวารสารเป็นสำคัญ และจะต้องมีข้อความรู้ที่สะท้อนมุมมอง แนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากประสบการณ์ การสังเคราะห์เอกสาร หรืองานวิจัย มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดทฤษฎีใหม่รวมถึงแบบจำลองเชิงแนวคิด (Conceptual Model) ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันจะนำไปสู่การวิจัยในหัวข้อวิชาการที่สำคัญ
- 5.บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนและผู้ประเมินบทความแก่บุคคลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาของการประเมินบทความ ซึ่งวารสารได้กำหนดในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed)
- 6.บรรณาธิการต้องไม่ตีพิมพ์บทความที่เคยตีพิมพ์ที่อื่นมาแล้ว โดยต้องมีการตรวจสอบการคัดลอกผลงานผู้อื่น (Plagiarism) อย่างจริงจังเพื่อให้แน่ใจว่า บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารไม่มีการคัดลอกผลงานของผู้อื่น และหากตรวจพบการคัดลอกผลงานของผู้อื่นเกินตามที่กำหนดไว้ จะต้องหยุดกระบวนการประเมิน และติดต่อผู้เขียนบทความหลักทันทีเพื่อขอคำชี้แจง เพื่อประกอบการ “ตอบรับ” หรือ “ปฏิเสธ” การตีพิมพ์บทความนั้นๆ
- 7.บรรณาธิการจะต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน และผู้ประเมิน โดยเด็ดขาด เพื่อรักษาไว้ซึ่งธรรมาภิบาลในการดำเนินงานอย่างเคร่งครัด
- 8.บรรณาธิการต้องไม่นำข้อมูลบางส่วนหรือทุกส่วนของบทความไปเป็นผลงานของตนเอง
- 9.บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยที่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกต้อง และให้ผลที่น่าเชื่อถือ โดยนำผลของการวิจัยมาเป็นตัวชี้ว่าสมควรตีพิมพ์เผยแพร่หรือไม่
- 10.หากบรรณาธิการตรวจพบว่า บทความมีการลอกเลียนบทความอื่นโดยมิชอบ หรือมีการปลอมแปลงข้อมูลซึ่งสมควรถูกถอดถอน แต่ผู้เขียนปฏิเสธที่จะถอนบทความ บรรณาธิการสามารถดำเนินการถอนบทความได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เขียนซึ่งถือเป็นสิทธิและความรับผิดชอบต่อบทความของบรรณาธิการ

11.บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาความสามารถของกองบรรณาธิการ และควรมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถของแต่ละท่าน

12.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแลทั้งด้วยตนเองและคณะทำงานในเรื่องจำนวนและคุณภาพการอ้างอิงของวารสารที่ผิดไปจากสภาพความเป็นจริง เช่น มีการกำกับและร้องขอให้มีการอ้างอิงบทความในวารสารทั้งในลักษณะลับหรือเปิดเผย และมีการใช้อ้างอิงที่ไม่ถูกต้องและสอดคล้องกับเนื้อหา

13.บรรณาธิการต้องกำกับติดตามดูแล การเก็บค่า Page charge หรือ processing fee คือ ต้องมีการดำเนินการอย่างโปร่งใส เช่น กำหนดให้มีการประกาศกระบวนการเรียกเก็บอย่างชัดเจน หรือ ระบุราคาหรือเงื่อนไขของการเรียกเก็บค่า Page charge ตามที่ระบุได้ประกาศไว้อย่างเคร่งครัด